

GRADIŠČE NAD HRAŠČAMI

Gojko Tica, Patricija Bratina

88

Arheologija na avtocestah Slovenije

GRADIŠČE NAD HRAŠČAMI

Gojko Tica, Patricija Bratina

Prispevka: Božidar Slapšak, Iva Ciglar

Uredniški odbor

- ∴ Barbara Nadbath, glavna in odgovorna urednica
- ∴ Bojan Djurič, strokovni svetovalec
- ∴ Tomaž Fabec, pomočnik glavne urednice
- ∴ Nives Zupančič, oblikovalka zbirke in likovna urednica
- ∴ Vanja Celin, tehnična urednica
- ∴ Matija Črešnar, član
- ∴ Milan Sagadin, član
- ∴ Maša Sakara Sučević, članica
- ∴ Katharina Zanier, članica
- ∴ Bernarda Županek, članica

Izdajatelj

- ∴ Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije
- ∴ Poljanska cesta 40, SI-1000 Ljubljana

Zanj

- ∴ Jernej Hudolin, generalni direktor

Avtorja

- ∴ Gojko Tica
- ∴ Tica sistem, d. o. o.
- ∴ Planina 45, SI-6232 Planina
- ∴ tica.sistem@gmail.com

- ∴ Patricija Bratina
- ∴ Zavod za varstvo kulturne dediščine,
- ∴ Služba za kulturno dediščino,
- ∴ Območna enota Nova Gorica
- ∴ Delpinova ulica 16, SI-5000 Nova Gorica
- ∴ patricija.bratina@zvks.si

Ostala avtorja

- ∴ Božidar Slapšak
- ∴ Oddelek za arheologijo,
- ∴ Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
- ∴ Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
- ∴ bslapsak@yahoo.com

- ∴ Iva Ciglar
- ∴ Pokrajinski muzej Ptuj Ormož
- ∴ Na gradu 1, SI-2250 Ptuj
- ∴ iva.ciglar@pmpo.si

Recenzentki

- ∴ Martina Blečič Kavur
- ∴ Inštitut za arheologijo in dediščino,
- ∴ Fakulteta za humanistične študije,
- ∴ Univerza na Primorskem
- ∴ Titov trg 5, SI-5000 Koper

- ∴ Irena Lazar
- ∴ Inštitut za arheologijo in dediščino,
- ∴ Fakulteta za humanistične študije,
- ∴ Univerza na Primorskem
- ∴ Titov trg 5, SI-5000 Koper

Lektorici

- ∴ Nina Krajnc (slovenščina)
- ∴ Fiona Thompson (angleščina)

Prevod

- ∴ Maja Sužnik

Oblikovanje in prelom

- ∴ Nives Zupančič

Tehnična priprava publikacije

- ∴ Vanja Celin, Nives Zupančič

Računalniška obdelava in priprava slik

- ∴ Rok Klasinc, Miha Zorc, Aleš Brence,
- ∴ Blaž Kumer

Geodetska izmera najdišča

- ∴ Tica Sistem, d.o.o., Planina 45, SI-6232 Planina

Avtor terenskih fotografij

- ∴ Matija Lukič

Avtor zračnega posnetka

- ∴ Matjaž Prešeren

Panoramski pogled na najdišče

- ∴ Rok Klasinc

Risbe predmetov

- ∴ Romana Vidmar

Ljubljana, 2022

Spletna izdaja

Vse edicije zbirke Arheologija na avtocestah Slovenije so brezplačne.
<http://www.zvks.si/sl/knjiznica/saas-e-knjige>

Vse raziskave je omogočil DARS, d.d.

Vsebina

1	Uvod	5
2	Geografski oris prostora	6
	2.1 Gradišče nad Hraščami	6
	2.2 Zgornja Vipavska dolina	8
	2.3 Podnanos	9
3	Hrašče, krajinska dediščina <i>Božidar Slapšak</i>	10
4	Arheološki oris prostora	17
5	Lega in opis najdišča	22
6	Metodologija in potek izkopavanj	24
7	Opis in interpretacija odkritih plasti in struktur	27
	7.1 Sondi 1 in 2	27
	7.2 Sonda 3 do 12	28
	7.3 Sonda 501	31
	7.4 Sonda 502	33
	7.5 Sonda 503	36
	7.6 Sondi 504 in 505	38
8	Sklep	40
9	Gradišče nad Hraščami <i>Gojko Tica, Patricija Bratina</i>	42
10	Literatura	44
11	Katalog gradiva <i>Iva Ciglar</i>	49

1 Uvod

Gradišče nad Hraščami je arheološko najdišče na trasi HC Razdrto–Vipava (AC RV–1) (EŠD 539)¹. Za potrebe izgradnje HC so prve arheološke raziskave znotraj območja arheološkega najdišča potekale že leta 1998, ko je ekipa Arheološkega oddelka Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani pod vodstvom Božidarja Slapšaka z uporabo nedestruktivnih arheoloških metod preverila in zamejila zaščiteno območje (Slapšak 1998). Takratne raziskave so razkrile sledove izrabe izven oboda utrjenega naselja, ki jih ni bilo mogoče povezati z dokumentirano agrarno rabo prostora in jih je potrebno obravnavati kot potencialne arheološke lokacije. Te so vidne kot krajinske strukture (parcelacija, komunikacije ipd.), katerih organizacija odstopa od dokumentiranih (franciscejski in sodobni kataster), kot zapisi, ki so posledica intenzivne rabe (ograde, naselbinski sledovi), ali sledi, povezane z vojaškimi dejavnostmi (vkopi, rovi ali steze čez parcele) v 20. stoletju (Slapšak 1998, 3–5; Slapšak 2003, 141). Kljub izjemni arheološki in krajinski vrednosti najdišča se načrtovana trasa hitre ceste ni v celoti izognila zavarovanemu območju arheološkega spomenika, saj sta bila oba vhodna portala predora hitre ceste, ki danes poteka skozi hrib Gradišče, načrtovana v varovanem območju spomenika.

Z namenom preverbe potencialnih arheoloških točk kot tudi sledenja morebitnim starejšim, še neodkritim zapisom, so bile na severozahodnem in jugovzhodnem pobočju hriba Gradišče nad Hraščami, izvedene predhodne arheološke raziskave v obliki intenzivnega arheološkega pregleda, kot predpisuje metodologija za avtoceste v Sloveniji (*Arheologija na avtocestah Slovenije I. Metoda in postopki*, Ljubljana, SAAS 1994). Testni jarki so pokazali, da je stratifikacija na obeh raziskanih območjih hriba dokaj enotna. Razlike so se pojavile zaradi različnih načinov deponiranja tekom različnih časovnih obdobij, kot so npr. drsenje tal zaradi delovanja vode in gravitacije ali posegi človeka. Na osnovi ugotovljenih bolj ali manj intaktnih arheoloških zapisov na severozahodnem pobočju Gradišča, tj. najdb odlomkov

prazgodovinske lončenine in časovno neopredeljivih sledi človekove dejavnosti, kot so koncentracije prodnikov in nenaravno odsekana laporna osnova, ki so nakazovali možnost odkritja poselitvenih sledi ali nekih drugih dejavnosti takratnega človeka tudi izven utrjenega območja gradišča na vrhu hriba, je bilo ugotovljeno, da gre na parcelah številka 1513, 1514, 1516, 1521, 1523 in 1525, vse k.o. Podnanos, za morebitno arheološko najdišče, ki ga je potrebno raziskati (Tica *et al.* 2004; Bratina 2006f). Območje raziskav naj bi na podlagi predhodnih arheoloških raziskav obsegalo približno 5.400 m² površine (Tica *et al.* 2004, 3).

Zaščitna izkopavanja, katerih naročnik je bil DARS, d.d., Družba za avtoceste v RS, je prevzel v izvajanje Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Nova Gorica,² ki jih je z javnim razpisom oddal podjetjema Arhej, d.o.o. iz Sevnice in Tica Sistem, d.o.o. iz Planine (prej Brezovice pri Ljubljani), strojna dela je izvedel GAM-GAAT, Anton Godina, s.p. iz Ivančne Gorice, fotografske storitve pa Fotografija in založništvo, Matjaž Prešeren, s.p. iz Šempetra pri Novi Gorici.

Vodja zaščitnih izkopavanj je bila Patricija Bratina, njen namestnik Gojko Tica, strokovno ekipo pa so sestavljali še Barbara Brezigar, Eva Butina, Tomaž Fabec, Ana Golja, Viktor Ivanc, Januš Jerončič, Rok Klasinc, Jure Kusetič, Boštjan Laharnar, Matija Lukić, Sašo Poglajen, Jure Ravnik, Srečko Saksida, Nataša Svenšek, Blaž Šparovec, Benjamin Štular in Miha Zorc. Geološko spremljavo arheoloških izkopavanj je izvedel Tomaž Verbič.

Strokovni nadzor nad arheološkimi deli je izvajala Nada Osmuk iz ZVKDS, OE Nova Gorica.

Dela so potekala od 6. 12. do 15. 12. 2004 ter od 10. 3. do 14. 4. 2005. V tem času je bilo strojno odstranjenih ok. 2.500 m³, ročno pa ok. 250 m³ zemlje.

1 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 31. avgust 2017). Območje najdišča je razglašeno za arheološki spomenik pod nazivom Podnanos – Arheološko najdišče Gradišče nad Hraščami.

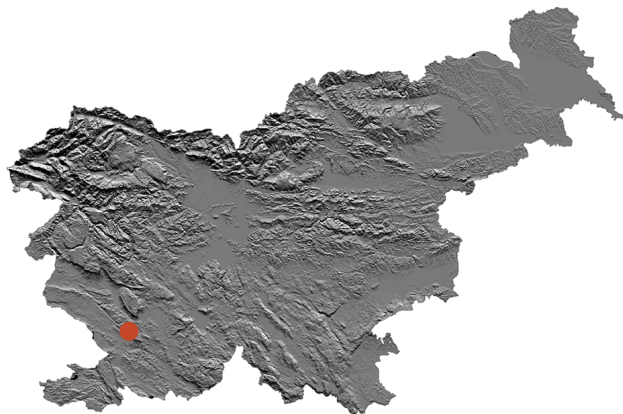
2 V nadaljevanju ZVKDS, OE Nova Gorica.

2 Geografski oris prostora

2.1 Gradišče nad Hraščami

Gradišče nad Hraščami (sl. 1–5) leži v zgornjem delu Vipavske doline, na jugozahodnem vznožju Nanosa, severno od magistralne ceste Vipava–Razdrto in severovzhodno od zaselka Hrašče pri Podnanosu. Po vzhodnem pobočju Gradišča se vse do sedla na Barnicah vije cesta na Nanos. Vrh Gradišča predstavlja najvišjo točko nekoliko sploščenega grebena, zadnjega odrastka vzhodnega nanoškega pobočja, ki pada v dolino Močilnika južno od Podnanosa (Osmuk 1977, 190). Z vrha Gradišča se odpira odličen pogled na celoten zgornji del Vipavske doline in proti jugu na hribovite Vrhe, pogled proti zahodu oziroma osrednjem in spodnjem delu Vipavske doline pa zastira slemenski greben Slatna z ostanki protiturškega tabora.³ Območje enote dediščine zaobjema vrh in pobočje Gradišča (369 m n. v.) do sedla na Barnicah na severovzhodu, potoka Hraščak na severozahodu, hudourniške grape na jugovzhodu in magistralne ceste na jugozahodu (sl. 6). Jugovzhodno od utrjenega naselja je bilo na manjšem platoju z ledinskim imenom *Zidanca* odkrito naselju pripadajoče grobišče (Bratina 2006d; Bratina 2014a).⁴

Geološka zgradba hriba Gradišče nad Hraščami je kompleksna. V osnovi gre za konglomeratni greben, ki je prek prevala Barnice na severovzhodu povezan s pobočjem Nanosa. Greben je vsajen v erodirano flišno osnovo, zato pobočja zelo strmo padajo proti hudourniškim grapam na severozahodu in na jugovzhodu. Rezultat je izredna razgibanost grebena, ki mestoma proti jugovzhodu tvori krušljiv prepaden rob, v smeri grebena pa vrsto stopničasto padajočih ploščadi med skalnimi čoki (Slapšak 1998, 3).

1 Geografski položaj najdišča na DMR 100; ©GURS.

2 Lokacija najdišča na geografski karti, <http://www.geopedia.si>. Merilo 1 : 100 000.

3 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Podnanos – Tabor, EŠD 12164. Kot je ugotovila že Nada Osmuk, se Marchesettijeva omemba gradišča Tabor verjetno nanaša na hrib Gradišče nad Hraščami (Osmuk 1977, 190; Osmuk 1996, 38) in ne na sosednjo vzpetino Tabor (Marchesetti 1903, 91).

4 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Podnanos – Grobišče Zidanca, EŠD 19226.

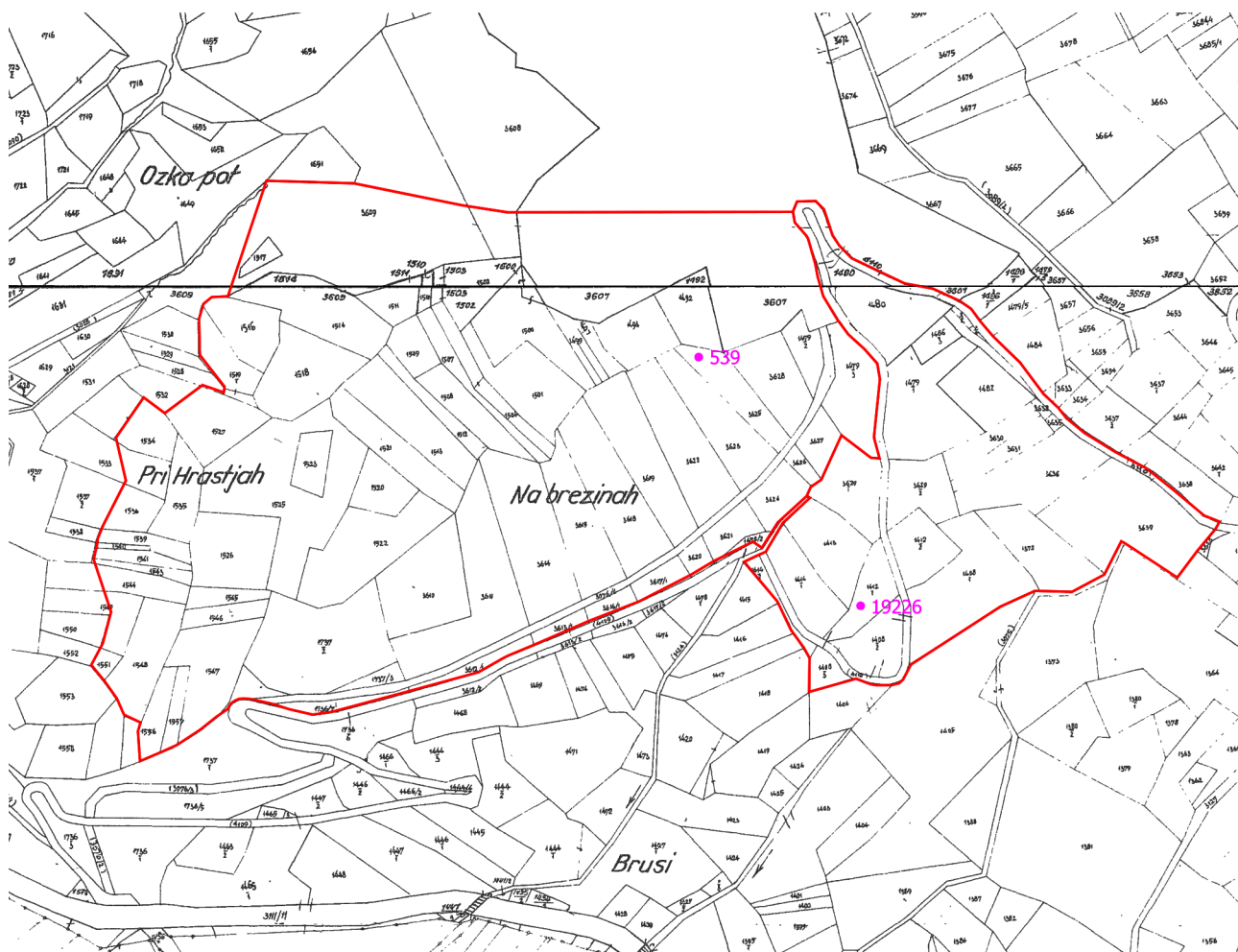
3 Panoramski pogled na Gradišče nad Hraščami (desno) in Tabor (levo), v ozadju Nanos; pogled proti vzhodu.

4 Severozahodno pobočje Gradišča nad Hraščami; pogled proti jugovzhodu.

5 Zračni posnetek Gradišča nad Hraščami z izkopnim poljem na severozahodnem pobočju hriba; levo del zaselka Hrašče in magistralna cesta Vipava–Razdrto, desno vojaški objekti.

6 Območji arheoloških najdišč Podnanos – Arheološko najdišče Gradišče nad Hraščami (EŠD 539) in Podnanos – Grobišče Zidanica (EŠD 19226). (vir: Ministrstvo za kulturo; Uprava RS za kulturno dediščino, Zbirni register dediščine (območja in centri enot dediščine); vir za kartografsko osnovo: TTN 1 : 5000, 1 : 10 000, ©GURS). Merilo 1 : 5000.

2.2 Zgornja Vipavska dolina⁵

Zgornjo Vipavsko dolino lahko enačimo z vplivnim območjem naselja Vipava. Zavzema ozemlje ob skrajnem zgornjem toku Vipave in njenem levem pritoku Močilniku, ob katerem se dokaj obsežno ravno dno nadaljuje vse do Podnanosa, potem pa se njegova dolina povsem zoži in se na južnem podnožju Nanosa zaje skoraj do Razdrtega. Čeprav je ravnega površja več kot v srednji Vipavski dolini s središčem v Ajdovščini, je tudi tu površinsko v ospredju strma pobočna stopnja, ki sega navzgor do vršnega roba planote. Le v skrajnem severnem delu mikroregije se navezuje na Trnovski gozd, večji del pa omejuje zahodna in jugozahodna stran Nanosa. Zgornja Vipavska dolina vključuje tudi skrajna vzhodna in jugovzhodna pobočja flišnih Vipavskih brd, tako da vanjo spadajo vsa večja gručasta naselja na stiku pobočij in ravnega površja ob Močilniku (Slap, Lože, Manče, Podraga). Južno od Manč in povirja Branice se ozemlje naslanja

na Vrhe, ki se brez pokrajinsko opazne ločnice vzpenjajo na jugu. V tem delu so Vipavska brda izrazito gozdnata, medtem ko so pobočja med Mančami, Ložami in Slapom precej bolj vinogradniška. Na tvorbo tal je močno vplival potok Močilnik s povirjem v flišnem gričevju, ki je zlasti ob močnih padavinah razjedal matično podlago, odneseni material pa odlagal po dolini. Dno doline med Lozicami in krajem Vipavo je iz evtričnih rjavih prsti na aluviju, ki proti severu in jugu prehajajo v evtrične rjave prsti na flišu. Na apnenčastem erozijskem gradivu, ki ga je odložila Vipava s pritoki, so se razvile evtrične rjave plasti z apnenim gruščem.

V Vipavski dolini se je skozi stoletja oblikoval in ohranjal značilen vzorec zemljiške rabe, ki je odseval polikulturno, samooskrbno naravnano kmetovanje. Z obsežnimi melioracijami in komasacijami, ki so zajele predvsem dno Vipavske doline, se je v nekaj letih raba tal povsem spremenila, prav tako tudi poljska razdelitev in s tem celotna podoba pokrajine. Glavna kmetijska in tudi sicer pomembna gospodarska panoga je poleg sadjarstva vinogradništvo. Zelo

⁵ Opis zgornje Vipavske doline je prevzet po Kladnik 2013, 78 in Kladnik, Natek 2001, 222–233.

pomemben podnebni dejavnik Vipavske doline je veter, in sicer sta glavna vetrova burja in jugo. Burja je močan in sunkovit severovzhodnik v obdobjih vdorov hladnega zraka iz notranjosti celine.

Naselje Vipava je krajevno pomembno zaposlitveno središče zgornje Vipavske doline, a brez pomembnejše industrije, če izvzamemo mlekarno in veliko vinsko klet, kjer so še do nedavnega predelovali grozdje z območja celotne Vipavske doline. V neposrednem zaledju Vipave velja omeniti še vinorodno pokrajino v zatrepu pod pobočji Trnovskega gozda in Nanosa, na območju njunega stičišča; najbolj znani sta vinogradniški naselji Vrhpolje in Budanje. V dolinskem delu z izjemo Podnanosa in Lozic ni nobenega naselja. Večina naselij leži na stiku ravnine in flišnega obrobja. Prevladujejo gručaste vasi, nekatere imajo tudi večje gručaste zaselke.

2.3 Podnanos

Ožje obravnavano območje pripada katastru trga *Št. Vid pod Nanosom* (tudi *Sv. Vid, Šentvid, Šembid*, od leta 1952 Podnanos). Podnanos leži na nadmorski višini 180 m, z juga in zahoda prihaja sredozemska klima, ki omogoča, da na jugozahodni strani, kjer dolino proti Krasu zapirajo Vipavska brda, tamkajšnji prebivalci gojijo vinsko trto in različne vrste sadnega drevja. Na severozahodu pa vas omejuje Nanos, ki Vipavsko dolino varuje pred mrzlo celinsko klimo, hkrati pa z močno burjo dobro prevetri zrak ter povzroča škodo na stavbah in kmetijskih površinah (Rosa 2007, 4). Podnanos, ki je po urbanistični zasnovi tipično strnjeno in gručasto primorsko naselje mediteranskega videza okrog župnijske cerkve, je danes bolj ali manj osiromašena vas. Včasih pa je bil *Št. Vid* trg, sedež občine, z mlekarskim obratom, mlini in žagami, osemletko, več gostilnami, lesno proizvodnjo itd. (Rosa 1996c; Rosa 2007, 5). Podnanos oziroma prej *Št. Vid* se razvoju v preteklosti v največji meri lahko zahvali svoji legi. Leži ob cesti Vipava–Razdrto na mestu, kjer se cesta iz Razdrtega po Rebernicah spusti v ravnino ob sovodnji Močilnika in Pasjega repa, ki se stekata s flišnih Vipavskih brd. S svojo lego zapira Vipavsko dolino ob prehodu na notranjski Kras. V Podnanosu se od glavne ceste odcepi cesta na Vrabče čez Kras proti Sežani, druga pa mimo graščine Podbrje v Podrago. Z Rebrnic je speljana cesta čez strm rob na Nanos, kjer so podnanaške pašne in gozdne posesti. V ravnici so na peščeni zemlji polja v prisojnih legah zadnji vipavski vinogradi, nad njimi pa košenice in boršti (Habič *et al.* 1995, 18; Oražen Adamič *et al.* 1997, 230–231; Rosa 2007, 4–5). V krajevno skupnost Podnanos sodi tudi zaselek Hraščče, ki je sicer samostojno naselje in se nahaja ob vznožju vzpetin Gradišče in Tabor (Habič *et al.* 1995, 18; Rosa 2007,

5, Slapšak 1998, 7). Leži jugovzhodno od Podnanosa, od katerega je oddaljen manj kot kilometer (Habič *et al.* 1995, 18; Rosa 2007, 5).

Najstarejša omemba *Št. Vida* sega v drugo polovico 13. stoletja, in sicer v zvezi s posestjo, ki jo je imela na Vipavskem kartuzija Bistra (Rosa 1996a, 27). Od sredine 14. stoletja je bil pod oblastjo Habsburžanov in njim podložnih plemiških družin. V predstavitvi urbarja za Vipavo iz leta 1499 (Rosa 1996c, 48) lahko razberemo, s čim so se takrat ljudje ukvarjali. Večinoma so gojili vinsko trto, različne vrste sadja, sejali žito, redili živino, ukvarjali so se še z mlekarstvom, žagarstvom in čebelarstvom (Rosa 2007, 7). S temi pridelki so tudi trgovali. Glavna dejavnost je bilo vinogradništvo, vino pa pomemben tržni artikel, ki so ga furmani razpečevali na Pivško, Notranjsko, Kranjsko, v Trst in celo na Dunaj. Čeprav je Vipavska dolina »sinonim za vinogradniško področje«, pa je bilo vinogradništvo v Vipavski dolini v bistvu vedno le integralni del kmečkega gospodarstva; od poljedelstva, živinoreje, sadjarstva, pa do dodatnih dejavnosti, ki so prinašale zaslužek in so nekoč vključevale npr. dninarstvo, obrtništvo ali tovarništvo, od začetka industrializacije pa zaposlitve v industrijskih obratih v Ajdovščini ali Vipavi. Vinogradništvo se ni nikoli razvilo v monokulturno panogo, temveč se je v veliki meri ohranila tradicionalna oblika »zasebnega« vinogradništva, ki obsega manjše vinogradniške površine v družinski obdelavi (Miklavčič Brezigar 1996, 16). *Št. Vid* je cesar Ferdinand II. leta 1592 oziroma 1598 povzdignil v trg in mu s tem podelil pravice do prirejanja sejmov z živino in žitom (Golec 2007, 220–223; Rosa 1996b, 43; Rosa 2007, 6–7), kar kaže na pomembnost kraja kot manjšega trgovskega središča. Ena od historičnih posebnosti Vipavske doline je ta, da so v delu, ki je sicer upravno–teritorialno spadal pod deželo Kranjsko, nekateri kraji pripadali Goriški deželi. Ena od goriških enklav sredi Kranjske je bil vse do drugega desetletja 19. stoletja tudi *Št. Vid*. Naselje je namreč vse do časa, ko je pripadlo Kranjski, delila kranjsko-goriška deželna meja. Večji del naselja je spadal pod Goriško, manjši del na desnem bregu potoka Pasji rep pa je spadal pod Kranjsko (Golec 2007, 217–219; Habič *et al.* 1995, 18; Vidmar 2013, 254–255).

3 Hrašče, krajinska dediščina

Božidar Slapšak

Zaselek Hrašče nima jasno zamejenega vaškega teritorija. Posest je razpršena po delih katastrske občine in je bila v času, ki ga domačini pomnijo, zelo neenakomerno porazdeljena; od velike posesti (Poštarjevi – tudi vinska klet, preprežna živina) do obrtnikov (kolarstvo, kovaštvo) z minimalno posestjo. V neposredni okolici zaselka imajo parcele tudi prebivalci sosednjih krajev. Nekdanja izrazito vinogradniška in živinorejska krajina je v 20. stoletju pričela nazadovati s stališča intenzivnosti izrabe, vendar ohranja v območju najkakovostnejših zemljišč in lažje dostopnosti prepoznavne kvalitete tradicionalne agrarne krajine tega območja z razdrobljeno parcelacijo. Konec 19. in na začetku 20. stoletja sta pašno gospodarstvo (s selivsko pašo) in vinogradništvo, vsako iz svojih razlogov, doživela polom.⁶ Propadle so tudi dejavnosti, povezane s prevozništvom (preprega, kovaštvo, kolarstvo, posredno tudi karantena v »hiški« ob stari poti Podbreg – Podgrič), pa tudi tiste, ki so bile vezane na izkoriščanje vodne energije (mlin in žaga na Močilniku). Poselitev je danes mešana, ob agrarni imamo tudi čisto stanovanjsko (hiša in vrt). Viri dodatnega zaslužka so locirani izven zaselka oziroma Podnanosa, je pa agrarna izraba sedaj stabilna; v zadnjem času so opazni znaki večje intenzivnosti. Nekaj vinogradov je bilo tudi obnovljenih.

V širšem območju Gradišča nad Hraščami so zastopani vsi pasovi tradicionalne agrarne rabe.⁷ Tako jožefinska karta kot tudi franciscejski kataster kot poljedelske dokumentirata izključno vinogradniške parcele, ob njih pa travniške, deloma kot košenine z redkim drevjem, in pašniške parcele, bodisi kot lastniške parcele ali kot skupne vaške pašnike. Glede na jožefinsko karto (sl. 7) je konjunktura vinogradništva

6 Razvoj vinogradništva kot glavne kmečke dejavnosti v zgornji Vipavski dolini je bil ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja v veliki meri pod vplivom trtnih bolezní in škodljivcev, predvsem peronospore in trtne uši, ki sta se pojavili v vseh slovenskih vinorodnih območjih. Trtne bolezni in škodljivci so povzročili znatno nihanje v vinski proizvodnji, delno opuščanje vinogradov, mnogi vinogradi pa so bili popolnoma uničeni (Dular 1988–1990, 68–70; Valenčič 1970, 300–302).

7 Ob dodatnih arheoloških raziskavah leta 1998 so se pri presoji krajinske dinamike ob anketiranju in analizi stanja na podlagi aeroposnetkov za čas po 2. svetovni vojni oprli še na kartografske vire, tj. jožefinsko karto in franciscejski kataster (Slapšak 1998, 7, sl. 3–5, 7, 9, 22).

konec 18. in na začetku 19. stoletja sprožila znatno širitev vinogradov.

Ob starih poljedelskih jedrih v dolini Močilnika in okoli zaselka Hrašče (ledine *Breg*, *Lazna*, *Ograda* in *Krače*) ter na jožefinski karti jasno označenem vinogradniškem kompleksu *Brusi* v dolini južno pod Gradiščem nad Hraščami takrat nastanejo vinogradi na košeninah *Gradišče* ter *Mlaci* na zahodnem in severozahodnem bregu Gradišča nad Hraščami, pa tudi še na bolj marginalnem območju *Volčji plot*, in sicer na pašniškem zemljišču nad dolino Hraščaka ob *rimski cesti* (sl. 8, 9). S tem je prišlo do pomembnega in kakovostnega krajinskega preoblikovanja območja arheološke dediščine. Vinogradniška izraba je zahtevala zaščito strmih parcel s terasiranjem, nadelanih je bilo tudi nekaj poti od vasi med parcelami (sl. 10). Zaradi relativne kratkotrajnosti uporabe, okoli sto let, terasni zidci sicer niso zelo visoki in malo je terasiranj znotraj parcel.

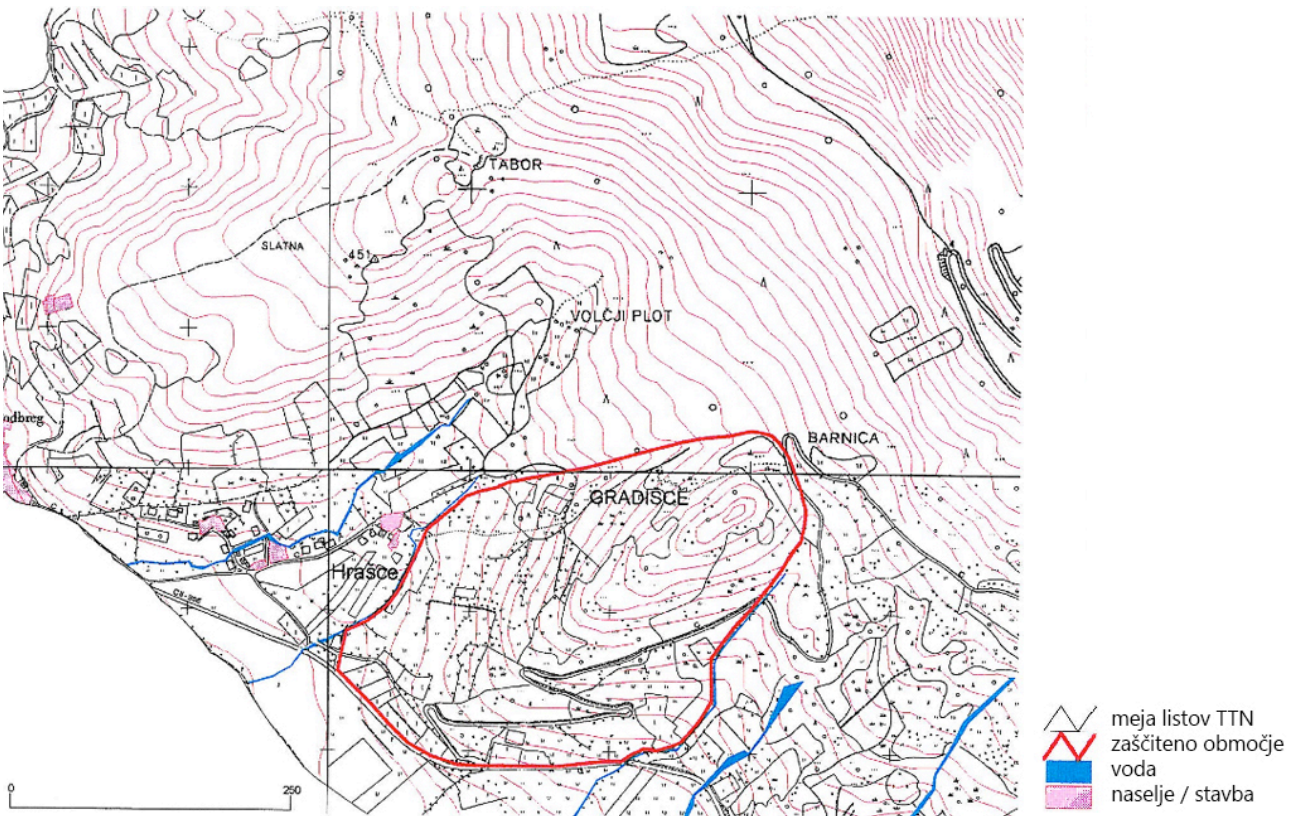
Stara meja med lastniškimi travnatimi parcelami Gradišče oziroma Mlace in vaškim pašnikom Brežine po grebenu Gradišča (sl. 11–13) je s tem še pridobila na pomenu, gotovo pa je bila že prej poudarjena kot kamniti zid, ki je preprečeval prehajanje pašne živine v lastniške parcele. Vinogradi so bili v tem delu opuščeni po uničenju zaradi trtnih bolezní ob koncu 19. stoletja in niso bili nikoli obnovljeni. V istem času so bili opuščeni tudi vinogradi v Volčjem plotu, s tem da je bil v 20. letih 20. stoletja večji del tega področja vključen v vojaško območje in obnova tudi zaradi tega ni bila možna. Stara vinogradniška jedra v dolini in okoli vasi so prešla na mešano njivsko izrabo, vinogradi pa so bili le deloma in postopoma obnavljani, v Brusih pa v celoti opuščeni, deloma zarasli v gozd, deloma izrabljani kot travniki. Ob koncu 20. stoletja je bila obnovljena ena vinogradniška parcela v tem delu.

Pašniške parcele, tako stare lastniške kot skupne vaške, ki so bile konec 19. stoletja razdeljene med lastnike, so bile prepuščene zaraščanju in so danes gozdne ali v različnih fazah prehajanja v gozd; ledine Brežine, Barnice, Slatna in celoten breg pogorja Nanosa nad *rimsko cesto* (sl. 14).

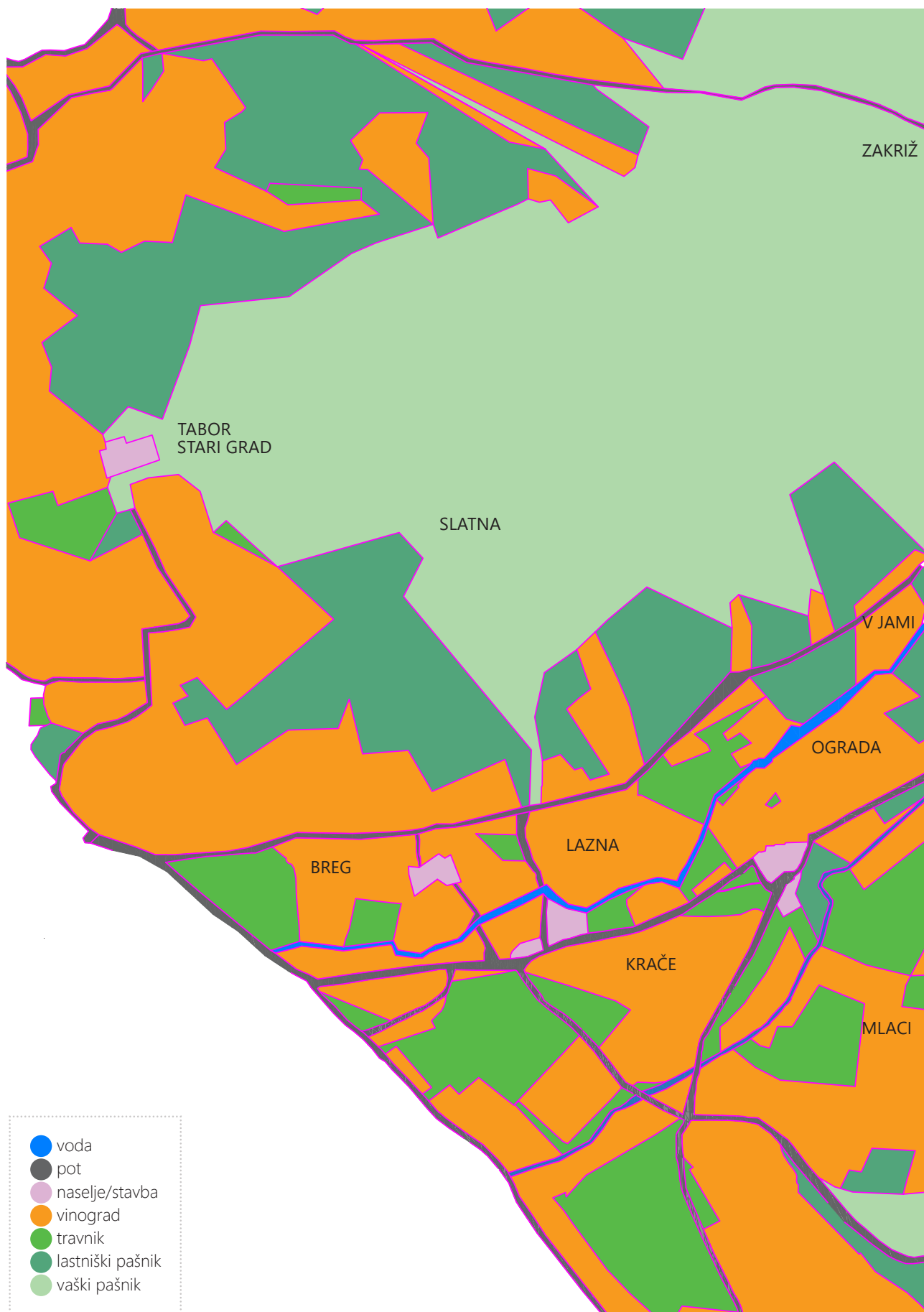
Enako velja za del travniških (sl. 15) in vinogradniških parcel (sl. 16) na Gradišču. V celoti to velja za vrh Gradišča s prazgodovinsko naselbino, le obe terasi za obzidnim robom na

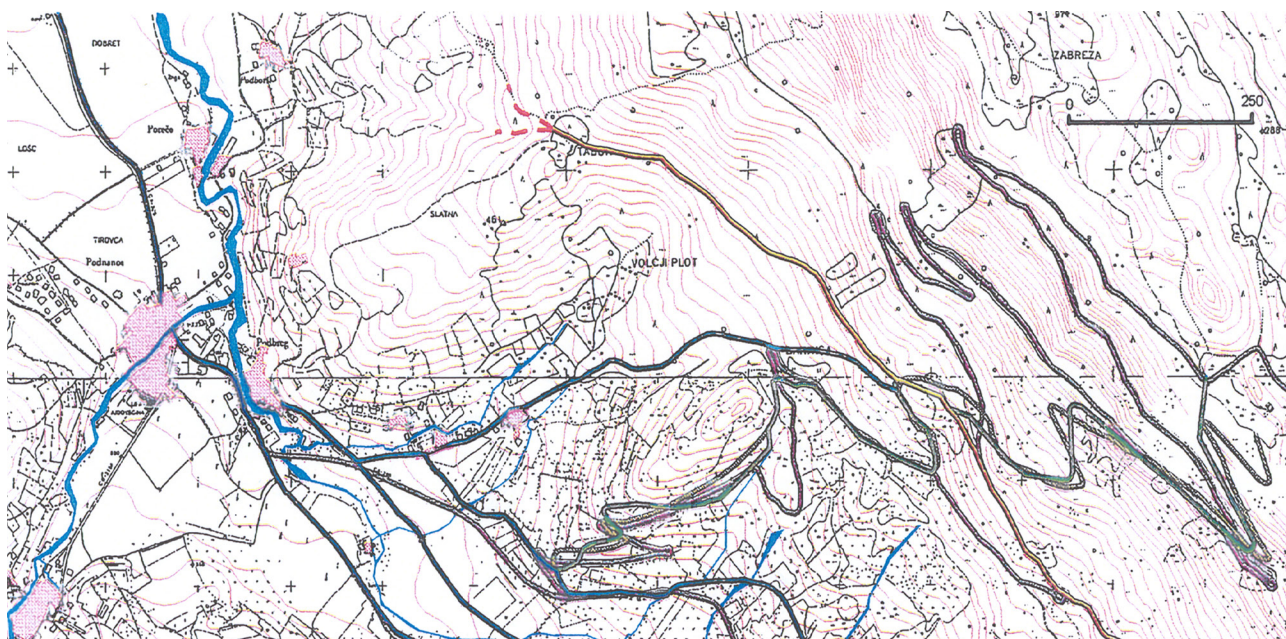
7 Podnanos (St. Veit) z okolico na jožefinski karti in označenim mestom arheoloških izkopavanj, M 1 : 28 800; vir: Rajšp, Trpin 1997, Karte, sekcija 207, D2.

8 Področje raziskave leta 1998 (Slapšak 1998, sl. 8).

9 Območje raziskave leta 1998, izraba po franciscejskem katastru in poglavitna ledinska imena (Slapšak 1998, sl. 24). Merilo 1 : 5000.

trasa "rimske ceste" trasa poštne ceste z JK trasa poti Podbreg - Podgrič z JK trasa poti Hraše - Podgrič z JK	trasa poti na Nanos z JK trasa poti na Nanos s FK trasa poti na Nanos - 2. pol. 19. stol. trasa sodobne ceste na Nanos trasa sodobne ceste NG - Postojna	voda naselje / stavba

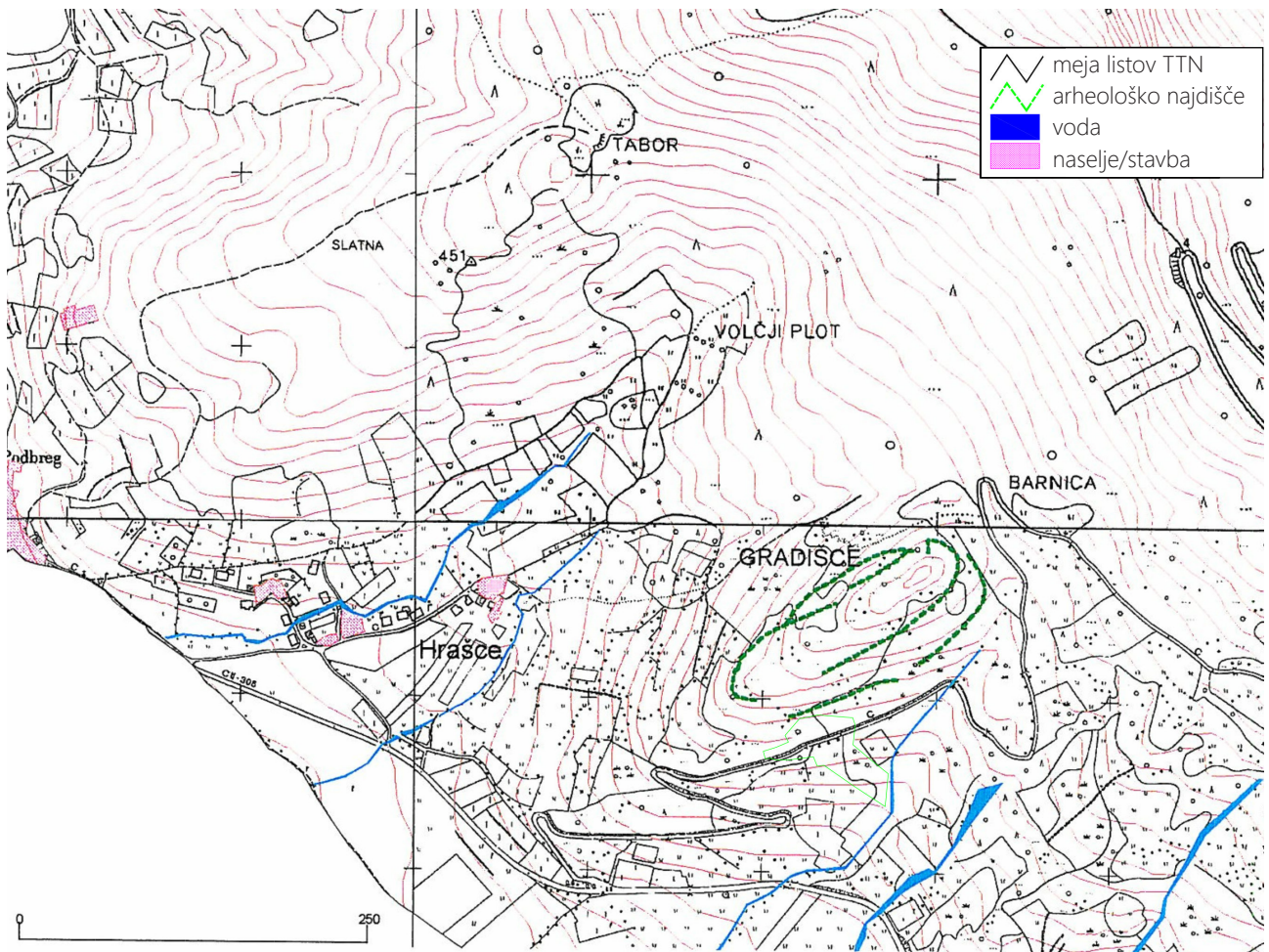
10 Območje raziskave leta 1998, spremembe izrabe v območju vpliva gradnje HC Razdrto–Vipava – komunikacije (Slapšak 1998, sl. 29).

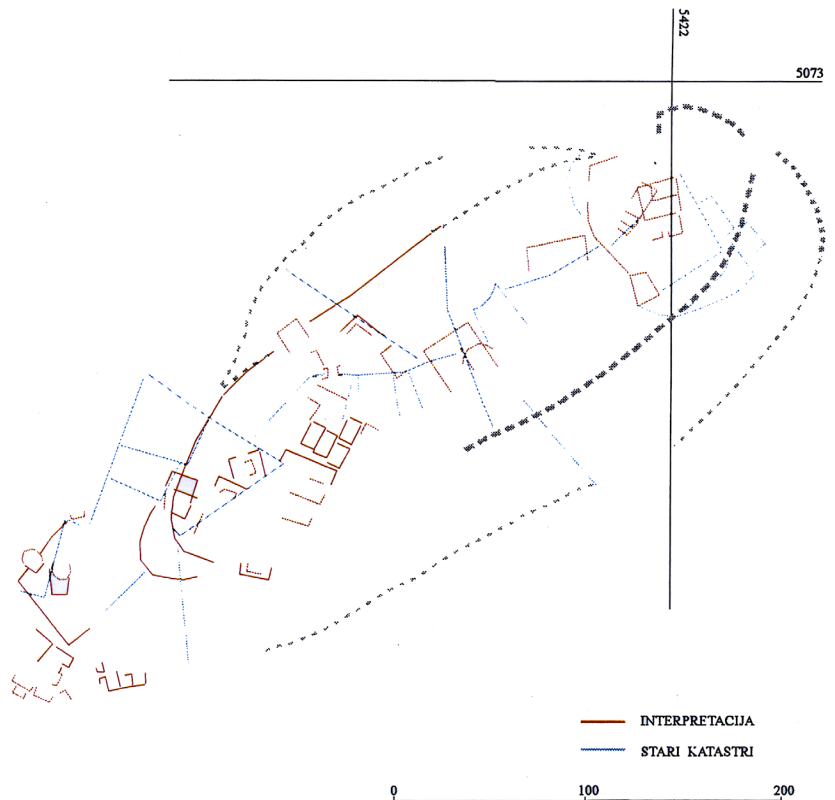
11 Izsek iz franciscejskega katastra (Šembid 5) z vršanim raziskanim območjem, merilo 1 : 5000. Vir za podlago: Ministero per i Beni e la Attività Culturali, Archivio di Stato di Trieste, Patrimonio archivistico online (<http://www.catasti.archiviodistatotrieste.it/Divenire/document.htm?idUa=10653079&idDoc=10661778&first=5&last=5>, 17. september 2021).

Brežinah in del terase za obzidnim robom na Gradišču so nezarasle oziroma še v zaraščanju.

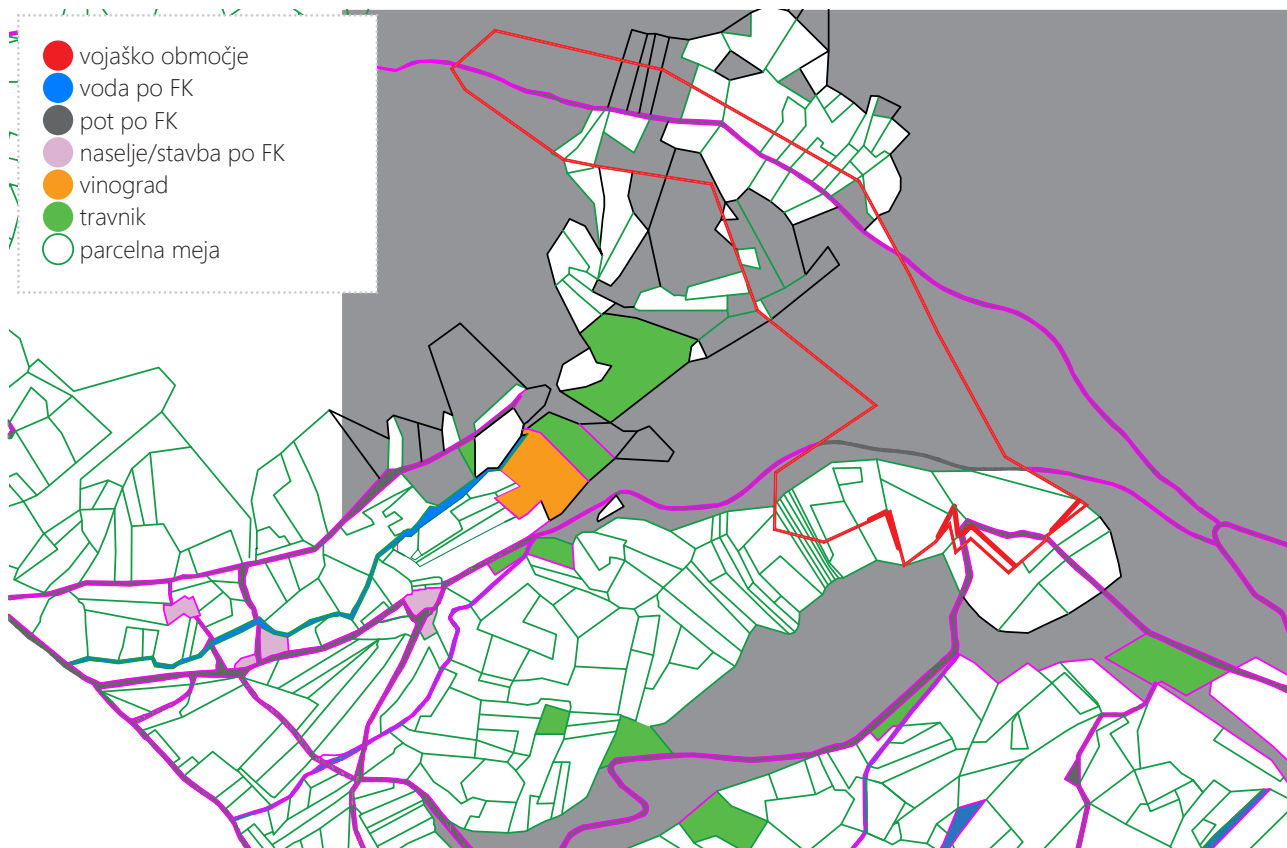
Krajinska podoba Gradišča nad Hraščami in celotnega območja kulturne in naravne dediščine je bila tako v zadnjih sto letih radikalno spremenjena; danes prevladujejo najmanj intenzivne oblike izrabe. Proces je vsaj deloma reverzibilen, zaradi boljše preglednosti in krajinske zaznavnosti arheološke dediščine bi bila intenzifikacija izrabe tudi zaželena.

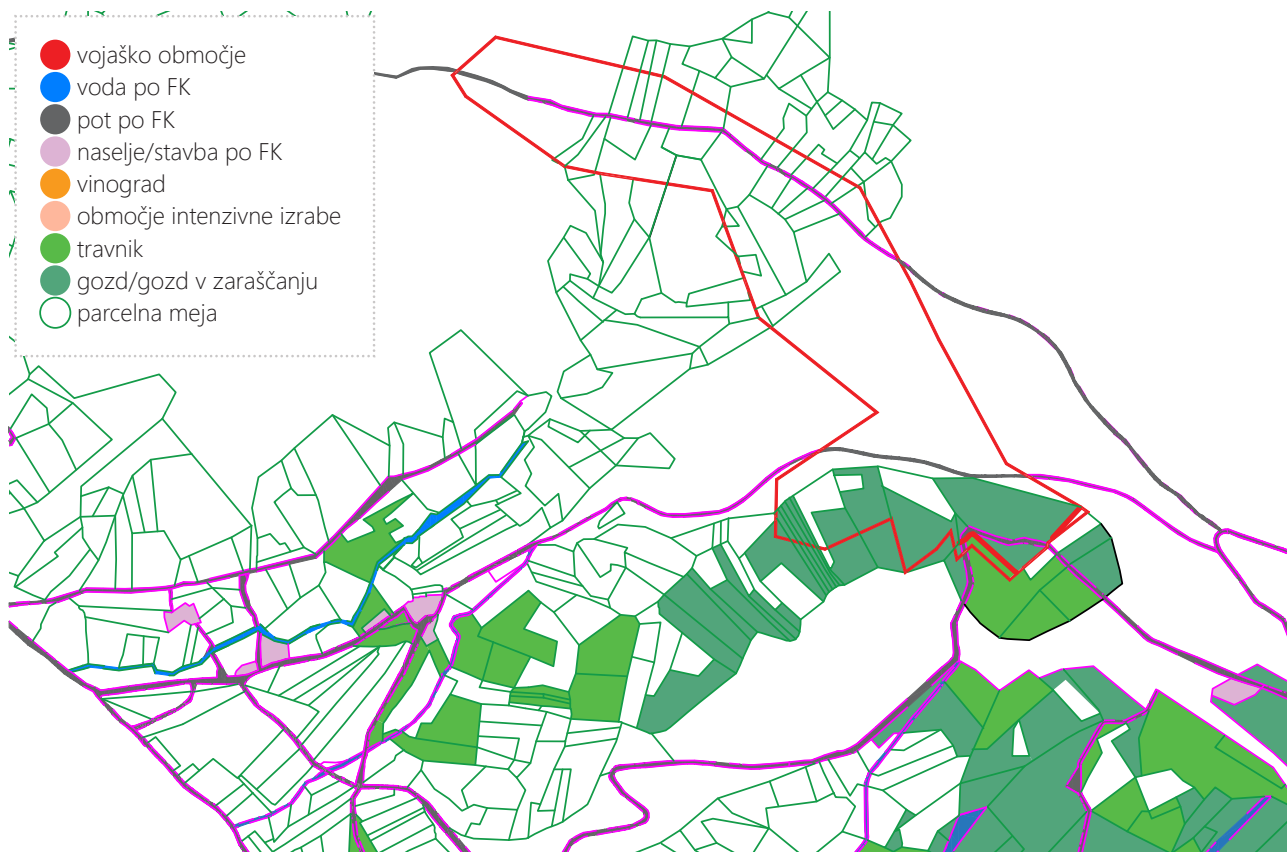
12 Položaj gradišča na Gradišču nad Hraščami (Slapšak 1998, sl. 13).

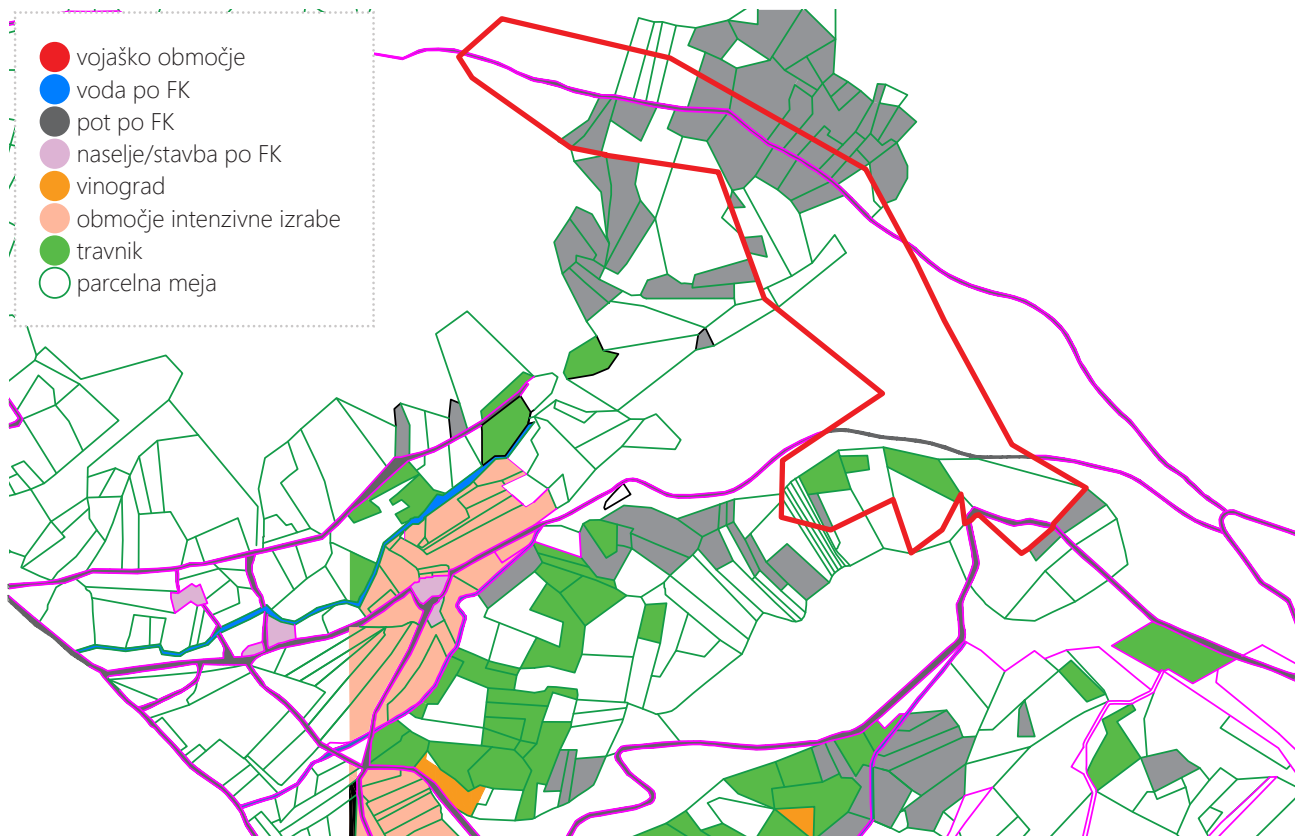
13 Gradišče nad Hraščami, fotointerpretacija (Slapšak 1998, sl. 20).

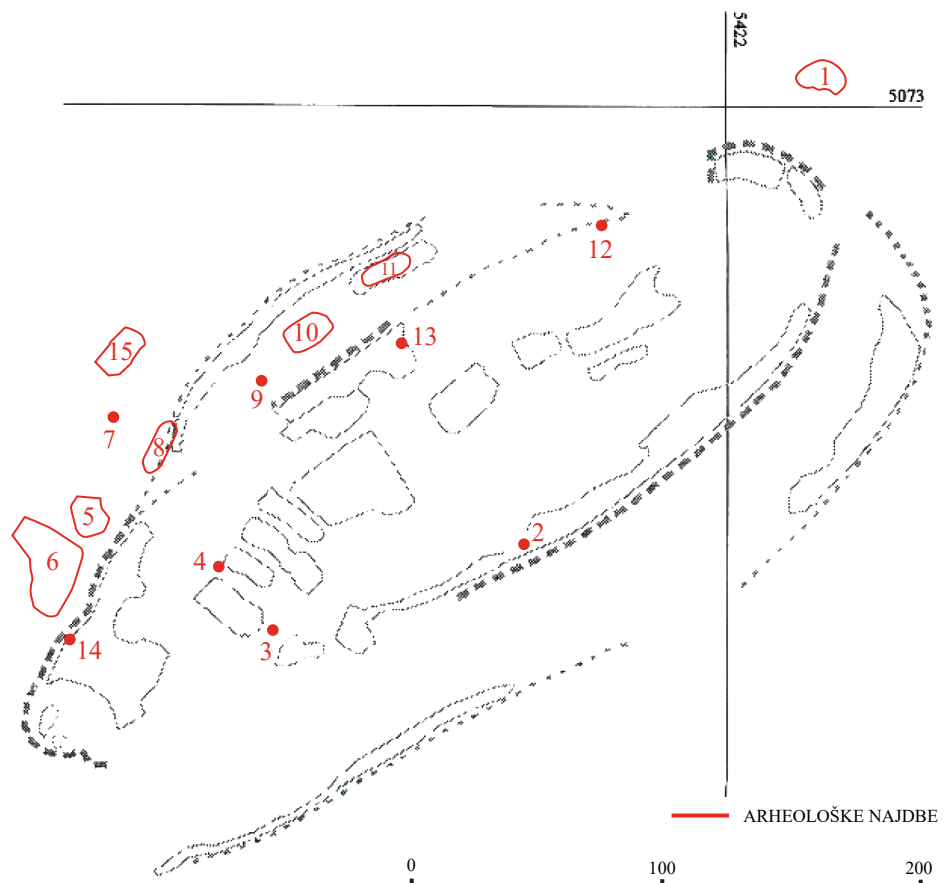
14 Gradišče nad Hraščami, spremembe izrabe v območju vpliva gradnje HC Razdrto–Vipava – pašniki po franciscejskem katastru (Slapšak 1998, sl. 26). Merilo 1 : 10 000.

15 Gradišče nad Hraščami, spremembe izrabe v območju vpliva gradnje HC Razdrto–Vipava – travniki po franciscejskem katastru (Slapšak 1998, sl. 27). Merilo 1 : 10 000.

16 Gradišče nad Hraščami, spremembe izrabe v območju vpliva gradnje HC Razdrto–Vipava – vinogradi po franciscejskem katastru (Slapšak 1998, sl. 28). Merilo 1 : 10 000.

17 Gradišče nad Hraščami, območja površinskih arheoloških najdb (Slapšak 1998, sl. 19).

4 Arheološki oris prostora

Reka Vipava s pritoki in ob njej rodovitna aluvialna ravnica Vipavske doline sta imeli že v prazgodovini pomembno vlogo – reka kot transportna žila in vir hrane, nižina pa kot naravni prehod iz celinskega Podonavja v zaledje severnega Jadrana in v ravnino severne Italije.

V zgornji Vipavski dolini so najstarejše sledi poselitve iz časa ob koncu starejše kamene dobe, paleolitika.⁸ Ob južnem vznožju osamelca Zemono pri Vipavi (najdišče Zemono 2) je bil raziskan del poznopaleolitske postaje na planem, z nekaj sto kamnitimi orodji in tudi dvema okrašenima kamnom, ki izpričujejo epigravettiansko kulturno stopnjo končne paleolitika pozne ledene dobe pred 13.000 do 12.000 leti (Bratina 2010, 161; Bratina 2013, 237–238; Kavur, Petru 2003; Tica 2001; Tica 2003). Na bližnjem najdišču Zemono 1, nekoliko stran od Zemono 2 v smeri proti zahodu, odkrita kamnita orodja iz srednje kamene dobe kažejo tudi na možnost obstoja mezolitske postaje na prostem (Bratina 2003c; Bratina 2010, 159–161; Bratina 2013, 238; Bratina 2014b, 564, op. 3). Pod pobočjem Nanosa, na ravnici potoka Močilnika v Lozicah, je bila najdena kamnita kladivasta sekira, ki potrjuje aktivnosti človeka v obdobju mlajše kamene dobe, neolitika v ravnini pod Hraščami (Osmuk 1985, 193).⁹

V drugem tisočletju pr. n. št., v začetku bronaste dobe, ali mogoče že v tretjem tisočletju pr. n. št., v obdobju bakrene dobe oziroma eneolitika, nastanejo v povodju reke Vipave stalna celoletna ali pa občasna, sezonska bivališča, povezana bodisi s selitvijo čred ali katero drugo aktivnostjo takratnega človeka (npr. pridobivanje hrane, surovin). Skromne sledi naselbinskega značaja so bile ugotovljene leta 1998 v Logu pri Vipavi, leta 2001 pod dvorcem Zemono, na

najdišču Zemono 1 in 2 ter leta 2003 na Mlakah pri Vipavi (Bratina 2003a; Bratina 2003c; Bratina 2006a, 40–41; Bratina 2006b, 44–45; Bratina 2006e, 150; Bratina 2010, 157–159, 161, 166; Bratina 2013, 238).¹⁰ Žal so bili arheološki zapisi na raziskanih najdiščih zaradi intenzivne agrarne rabe in vodnega delovanja zelo slabo ohranjeni. Na Zemonu 1 je bilo raziskanih več odpadnih ali shrambnih jam, ki so bile vkopane v geološko osnovo in zapolnjene z ožganimi živalskimi kostmi, ogljem, semeni in odlomki keramičnih posod, kamnitimi orodji, brusi.¹¹ Le kilometer stran so bili v Logu pri Vipavi raziskani ostanki sorodne poselitve. Poleg skromne naselbinske plasti in odpadne jame je bila tu odkrita tudi stara struga.¹²

V Vipavski dolini se v sredini drugega tisočletja pr. n. št. na robovih doline, na višje ležečih in naravno zavarovanih mestih ter strateško dobro umeščenih vzpetinah pojavijo gradišča. Ta pojav označujemo kot kulturo gradišč oziroma kaštelirsko kulturo na Krasu in Istri, predstavlja pa prve intenzivne spremembe kulturne krajine tudi v Vipavski dolini. Večina gradišč Vipavske doline leži na osončenem in apnenčastem svetu ter z vodo bogatem severnem pobočju doline. Tako je v bližini najdišč Zemono 1 in 2, na dobro zavarovanem skalnem osamelcu znano gradišče Stari grad nad Vipavo, z odličnim pregledom nad celotno zgornjo in srednjo Vipavsko dolino (Bratina 2010, 174; Bratina 2018, 179; Osmuk 2001b, 142).¹³ Južno od najdišča Log pri Vipavi se onstran

8 Za arheološka najdišča s sledovi prazgodovinske poselitve in lokacije posameznih prazgodovinskih najdb v Vipavski dolini glej Bratina 2010; za seznam arheoloških najdišč od paleolitika do konca srednjega veka v zgornji Vipavski dolini glej Svobljak *et al.* 2013, 80–81; mlajša zgodovinska obdobja, v kolikor ni drugače navedeno, so povzeta po Marušič 1994 in Vidmar 2013.

9 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Lozice – Arheološko območje Polje, EŠD 12161. V zgornji Vipavski dolini je bila najdena še ena sorodna kamnita sekira, vendar nam natančna lokacija najdbe ni znana (Mlinar 1999, 74).

10 Najdišča Duplje – Bronastodobna naselbina Zemono 1, EŠD 15519 (najdišče Zemono 1), Zemono – Arheološko območje Zemono 2 (najdišče Zemono 2) in Dolga Poljana – Prazgodovinska naselbina Log pri Vipavi 1, EŠD 15523 (najdišče Log pri Vipavi) so bila odkrita ob površinskih pregledih za potrebe gradnje hitre ceste Razdrto–Vipava (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Med spremljanjem gradnje hitre ceste so bile odkrite tudi sledi uničene naselbine iz časa bronaste dobe na Mlakah pri Vipavi, tj. Poreče – Arheološko najdišče Mlake, EŠD 16790 (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017).

11 Analiza dela keramičnega gradiva iz najdišča Zemono 1 kaže na občasne poselitve te lokacije od 3. do 1. tisočletja pr. n. št. (Bratina 2014b).

12 Struga je bila zapolnjena z bronastodobnim gradivom, ki govori za aktivnosti človeka v sredini in drugi polovici 2. tisočletja pr. n. št. na najdišču Log pri Vipavi, kar potrjujejo tudi radiokarbonske datacije (Bratina 2014c).

13 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017).

reke Vipave dviguje kopasti hrib, poimenovan Sveti Pavel nad Planino, ki izrazito izstopa iz Vipavskih brd, in na katerem so vidne sledi prazgodovinske in rimskodobne naselbine (Bratina 2010, 171; Svoljšak 1966, 46–49).¹⁴ Predstavlja eno redkih znanih gradišč na južnem robu Vipavske doline z izredno strateško lego, ki popolnoma dominira nad vstopom v Vipavsko dolino s severovzhoda in vzhoda ter vizualno dobro komunicira z ostalimi višinskimi naselji v zgornji, srednji in tudi spodnji Vipavski dolini. Bronastodobne najdbe iz Lončene jame na zahodnem pobočju Nanosa kažejo, da se je prazgodovinski človek občasno posluževal tudi jam za svoje postojanke in zatočišča ali morda za mesta pokopa (Bratina 2010, 171; Bratina 2013, 238–239, Leghissa, Turk 2016, 290–291).¹⁵ Kot odlični naravno zavarovani razgledni točki sta bili v bronasti dobi na južnem pobočju Nanosa uporabljeni na Rebrnicah terasa na najdišču Gladežnica (Bratina 2003b; Bratina 2006c, 93, 94; Bratina 2010, 166)¹⁶ in razpotegnjena depresija tik pod vrhom južnega pobočja Nanosa, najdišče Šušec (Bratina 2010, 159; Svoljšak 2003, 263; Svoljšak, Fabec 2006)¹⁷. Na območju prelaza Razdrto

Območje najdišča je vpisano pod nazivom Vipava – Stari grad, EŠD 7470. Leta 1999 je bila na srednjeveških terasah na pobočju gradu odkrita plast s prazgodovinskimi in rimskodobnimi najdbami ter gradivom iz mlajših zgodovinskih obdobij (Osmuk 2001b, 142). Analiza prazgodovinske lončenine je pokazala, da prevladujejo odlomki lončenine, značilne za drugo polovico 2. tisočletja pr. n. št. (Bratina 2018, 177, 179).

14 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Planina nad Ajdovščino – Gradišče sv. Pavel, EŠD 4958. Najdišče je bilo intenzivno poseljeno v starejši železni dobi ter v rimskem obdobju. V neposredni bližini naselbine se v virih omenjajo tudi najdbe grobov iz starejše in mlajše železne dobe. Leta 1965 je bilo pri kopanju temeljev za telefonski pretvornik odkrito močno zidovje, grajeno z malto, verjetni ostanek stolpa ali del obrambnega zidu iz rimskega časa (Svoljšak 1966).

15 Za jamo se uporablja tudi ime Mislejeva jama po najditelju Antonu Misleju iz Lozic. Del arheoloških najdb iz jame, med katerimi prevladuje lončenina, je najditelj leta 1996 oddal arheologu Dragu Svoljšku in se danes hranijo v Narodnem muzeju v Ljubljani, del najdb pa ZVKDS OE Nova Gorica. Prav tako je posamezne najdbe najditelj v letu 2016 predal arheologu Matiji Turku (Leghissa, Turk 2016, 290–291).

16 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Najdišče Lozice – Arheološko najdišče Gladežnica, EŠD 15560 (Gladežnica) in je bilo odkrito ob spremljanju gradnje hitre ceste po Vipavski dolini. Ugotovljene so sledi bivanja oziroma kratkotrajnih človeških aktivnosti v prazgodovini. Verjetno je terasa služila kot počivališče ali opazovalnica ob poti čez prelaz Razdrto.

17 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom Razdrto – Arheološko najdišče Šušec, EŠD 15562 (Šušec) in leži tik pod prelazom na

poznamo nekaj najdišč iz bronaste dobe, poleg Šušca še Mandrgo, ki sta predstavljali manjši postojanki, mogoče počivališči ob poti, in grič Goli vrh, ki je imel verjetno vlogo višinske nadzorne točke nad prelazom (Horvat, Bavdek 2009, 130–131). Čez prelaz Razdrto oziroma pozno prazgodovinsko in zgodnje antično Okro je potekal intenzivni promet v prazgodovini in zgodnji rimski dobi. Okra je označevala dve pomembni točki, povezani s prometom in orientacijo v prostoru: najzložnejši prehod med Julijskimi Alpami in Dinarskim gorstvom in goro Nanos (Horvat, Bavdek 2009, 19–22, 129).¹⁸

V prvem tisočletju pr. n. št., v obdobju železne dobe, so družbene spremembe privedle do večjega razslojevanja prazgodovinskih skupnosti ter oblikovanja posameznih regionalnih centrov. Prav zaradi lege ob pomembni trgovski poti, kjer so že od davnine potekale povezave med Apeninskim polotokom in severnim Jadranom na zahodu ter srednjim Podonavjem in Balkanskim polotokom na vzhodu, je enega takih centralnih centrov v zgornji Vipavski dolini verjetno predstavljalo naselje Gradišče na Hraščami. Površinske raziskave so med skalnimi robovi na umetno izravnanih terasah odkrile sledi prazgodovinskih stavb ter ostanke obrambnega obzidja na severnem, zahodnem in vzhodnem pobočju, kjer je bila naselbina še dodatno zavarovana s strmimi skalnimi stenami (Slapšak 1998; Slapšak 2003). Leta 2005 je bilo jugovzhodno od Gradišča nad Hraščami, na platoju z ledinskim imenom Zidanca, odkrito manjše grobišče, ki ga je od naselja na vzpetini ločila strma hudourniška grapa (Bratina 2006d; Bratina 2010, 163–164; Bratina 2014a). Iz Gradišča nad Hraščami je tudi dober razgled proti jugu na hribovite Vrhe, od koder sta nam znani gradišči Tabor pri Vrabčah ter Gradišče pri Štjaku.¹⁹

Kot gradišče se v zgornji Vipavski dolini v starejši literaturi omenjata tudi vzpetina Tabor pri Podnanosu (ANSI 1975,

Razdrtem. Najdišče je bilo odkrito s predhodnimi raziskavami za potrebe gradnje hitre ceste leta 1999 in arheološko raziskano leta 2002. Lokacija je bila obljudena v bronasti dobi, odkrita kamnita orodja pa nakazujejo tudi starejše sledi. Najdišče je bilo ponovno poseljeno v zgodnji antiki, ko so tu najdeni cestna povezava, več okroglih kurišč na prostem, ostanke preproste stavbe ter številna lončenina in predmeti za vsakdanjo rabo. Globoko v cesto vtisnjene kolesnice naj bi bile rezultat gostega prometa, ki naj bi tu potekal med 15. in 17. stoletjem, ko je po trasi rimske ceste speljana cesta (Svoljšak, Fabec 2006).

18 Za Okro glej tudi Šašel 1974.

19 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območji najdišč sta vpisani pod EŠD 7323 Tabor pri Vrabčah – Arheološko najdišče Tabor in EŠD 7275 Gradišče pri Štjaku – Prazgodovinsko gradišče.

126)²⁰ ter Gradišče nad Vipavo (ANSI 1975, 126; Marchesetti 1903, 91)²¹. Prav tako se v starejših virih omenjajo železno-dobni predmeti, ki naj bi bili najdeni leta 1912 v Podnanosu in se danes hranijo v Narodnem muzeju v Ljubljani, za katere pa je bilo kasneje ugotovljeno, da izvirajo iz Vipave (ANSI, 126; Bratina 2010, 174, op. 28; Mlinar 1999, 14).

Ob koncu železne dobe je na območju zgornje Vipavske doline večina staroselskega prebivalstva živila v dobro zavarovanih višinskih naselbinah. Rimska državna ureditev pa je poselitveno sliko korenito spremenila. Kraji ob trgovski poti, po kateri so z vozovi prevažali trgovsko blago od Akvileje (Oglej) čez Okro (Razdrto) in dalje do Navporta (Vrhnika), so predstavljali pomemben prehodni prostor med tedanjo Cisalpinsko Galijo, ki je bila od okoli leta 90 do 42 pr. n. št. provinca in v Cezarjevem času priključena Italiji, in Noriškim kraljestvom. Prelaz Razdrto je pomenil osrednjo prometno točko na vzhodnem robu Alp, gora Okra (Nanos) pa pomembno orientacijsko točko (Bratina 2013, 240–241). Arheološke raziskave so na Razdrtem odkrile manjše postojanke: Šušec (Svoljšak 2003, 263; Svolfšak, Fabec 2006, 164–167), Mandrga (Horvat, Bavdek 2009, 93–96) in Preval (Horvat, Bavdek 2009, 126–127), kjer so se že od konca 2. stoletja pr. n. št. ustavljali potniki, verjetno rimski trgovci (Bratina 2013, 241). Rimljani so si že zgodaj prizadevali osvojiti oziroma nadzorovati ta prehodni prostor, saj pisni viri poročajo o težavah »alpskih ljudstev« z Rimljani že v sedemdesetih letih 2. stoletja pr. n. št. (Horvat 1999a, 191–192; Šašel Kos 1999a, 186; Šašel Kos 1999b, 256). Čeprav so domorodne višinske naselbine živele vsaj še do začetka 1. stoletja n. št., so Rimljani prvenstveno zaradi obvladovanja staroselskih skupnosti zahtevali izpraznitev starih plemenskih utrd in njihovo naselitev v nižinah, v naseljih ob poteh. Območje ob trgovski poti med Akvilejo in Navportom so Rimljani postopoma od 2. do sredine 1. stoletja pr. n. št. priključili provinci Galiji Cisalpini (Božič 1999, 156–157; Džino, Domić Kunić 2013, 103; Šašel Kos 2008, 47–48; Šašel Kos 2010, 134, 179, 185), upravno pa teritoriju latinske kolonije Aquileia (Žerjal, Tratnik 2020, 11)²². Pod Avgustom je akvilejski prostor upravno sodil v italško Regio X (Žerjal, Tratnik 2020, 11)²³ ter z Dioklecijanovimi upravnimi in vojaškimi reformami k poznoantični provinci Venetia et Histria (Bratož 2014, 60–62).

20 Najdišče Tabor ne gre enačiti z gradiščem, ki ga omenja Marchesetti, na kar je opozorila že Nada Osmuk (glej op. 3).

21 Iz Gradišča nad Vipavo in neposredne okolice naselja nam do danes še niso znane prazgodovinske najdbe ali druge sledi, ki bi potrjevale Marchesettijevo omembo gradišča.

22 Z navedbo starejše literature.

23 Z navedbo starejše literature.

Prometne prednosti Vipavske doline so s pridom izrabili tudi Rimljani in zgradili skozi njo cesto, ki je Akvilejo, takratno rimsko središče na severnem Jadranu, povezovala z območjem Ljubljanske kotline (Bratina 2013, 241), ki so ga trdno nadzorovali že sredi 1. stoletja pr. n. št. (Horvat 1999a, 191–192). Gradnja ceste iz Akvileje proti Navportu in Emoni (Ljubljana) sovpada z nastanki italških trgovskih naselbin na prelazu Okra in v Navportu, ki je bilo prav tako pomembno trgovsko središče in kjer se je tovorni promet do staroselske Emone preusmeril na reko Ljubljanico (Horvat 1999a, 192; Šašel Kos 1999b, 256; Vidrih Perko, Žbona Trkman 2005, 20). Po izgradnji krajše ceste v avgustejskem obdobju okrog leta 10 n. št. prek Hrušice (*Ad Pirum*), ki je skrajšala pot iz Akvileje v Emono za en dan, je glavna prazgodovinska in zgodnjorimska pot prek Okre in Postojnskih vrat postala stranska (Horvat 1999b, 219; Šašel Kos 1999c, 257).

Plodna ravnica, obilje vode in milo podnebje Vipavske doline so nudili dobre možnosti za razvoj antičnega gospodarstva: poljedelstva, sadjarstva, vinogradništva in verjetno tudi oljarstva. V Vipavski dolini je bila rimska podeželska arhitektura raziskana zlasti v Goriški ravnici: Ledine, Loke, Bilje (Horvat 1999b, 226; Vidrih Perko, Žbona Trkman 2005, 23–45). V zadnjem času pa so bile na območju naselja Vipava odkrite številne najdbe iz rimskega obdobja, ki potrjujejo obstoj pomembne rimske postojanke ali manjšega podeželskega naselja. Tako so bili na desnem bregu hudournika Bela raziskani ostanki naselbinskih in gospodarskih objektov (Osmuk 2006a, 235–236; Osmuk 2006b, 183; Tratnik 2008, 206–207; Tratnik 2012, 105–138),²⁴ vzhodno od cerkve sv. Štefana rimsko grobišče iz 1. in 2. stoletja (Osmuk, 2006c, 184–185; Tratnik 2014, 255–322),²⁵ prav tako so znane posamezne najdbe in rimskodobne sledi še na več mestih v Vipavi (Tratnik 2014, 255–256, sl. 1; Tratnik 2020, 113–121). Leta 2017 je bil pod tlakom starega župnišča, nekoliko stran od cerkve sv. Štefana, dokumentiran dobro ohranjen rimski stanovanjski objekt iz prve polovice 2. stoletja n. št., ki

24 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom EŠD 12173 Vipava – Arheološko najdišče Bela in Grublje. Arheološke raziskave, ki so se izvajale ob različnih gradbenih posegih na najdišču, potrjujejo obstoj manjšega podeželskega naselja, zgrajenega ob robu Vipavskega polja, morda vicusa, ki je bilo poseljeno od konca 1. stoletja do 4. stoletja (Tratnik 2012, 121).

25 Grobišče v Laurinovi ulici v Vipavi je bilo odkrito ob spremljanju izgradnje infrastrukture v starem jedru Vipave in raziskano leta 2005. Izkopanih je bilo 9 žganih grobov, ki so na podlagi pridatkov datirani v 1. in 2. stoletje (Tratnik 2014).

predstavlja del podeželske naselbine – vicusa (Gruden 2018, 283).²⁶

Za varovanje vzhodne meje so pričeli Rimljani v drugi polovici 3. oziroma v 4. stoletju graditi sistem zapornih zidov in utrdb, imenovan *Claustra Alpium Iuliaruum*, ki je v polkrožnem loku potekal od Kvarnerskega zaliva do Čedadada in v katerega je bila vključena tudi Vipavska dolina (Bratož 1999, 314; Kos 2014, 32–35). V Ajdovščini je bila v sklopu tega obrambnega sistema zgrajena Castra, utrdba s stolpi kot bazna postojanka, v kateri je bila nastanjena tudi vojaška posadka (Kos 2014, 36; Osmuk *et al.* 1994, 10–11; Svoljšak *et al.* 2013, 19; Urek, Kovačič 2020, 58; Žerjal, Tratnik 2020, 29–30). Sistem naj bi dopolnjevale tudi postojanke, ki so imele poleg strateškega značaja tudi signalne naloge (Ciglencečki 1999, 292). Na eni izmed ključnih in strateško pomembnejših mest v obrambi severovzhodnega dostopa v Italijo, ki je bdela nad spustom pomembne itinerarske ceste s Hrušice v Vipavsko dolino, je nastala v pozni antiki postojanka Sveti Pavel nad Planino (Ciglencečki 1997, 193).²⁷ Na Svetem Pavlu naj bi imel tabor proticesar Evgenij, ko je leta 394 spremljal enega pomembnejših dogodkov v zgodovini Vipavske doline, tj. bitko pri Mrzli reki (*Fluvio Frigido*) (Ciglencečki 1997, 196–198). Večina raziskovalcev locira bitko na področje Vrhpolja, Dupelj in Zemonca (npr. Bratož 1994; Svoljšak *et al.* 2013, 18).²⁸ Glede na najdbe lahko v drugo polovico 4. stoletja uvrstimo tudi delno izkopano poznoantično grobišče pri Kosovelih nad Črničami (Zavrtanik 1984).

V drugi polovici 5. stoletja in v celotnem 6. stoletju se je naselbinska slika Vipavske doline močno spremenila. Gre za čas propada rimske države, selitev različnih ljudstev, posebej Germanov, ter vzpona in uveljavitve krščanstva. Prebivalci so zapustili naselbine v nižini in se umaknili v višje ležeče postojanke. Običajno so bila to prazgodovinska gradišča, ki so jih ponovno utrdili (Ciglencečki 1999, 292–293; Svoljšak, Knific 1976).²⁹ V tem obdobju je ponovno oživila

stara prazgodovinska in zgodnjerska pot po dolini, kar potrjujejo arheološke najdbe na Razdrtem in tudi antični viri (Horvat, Bavdek 2009, 151). Prek Vipavske doline so v Italijo vdirale vojske različnih ljudstev: v 5. stoletju Huni in Teodorikovi Ostrogoti, v 6. stoletju Langobardi, v 7. in 8. stoletju Avari in Slovani (Knific 2004, 5–6; Svoljšak *et al.* 2013, 10; Vidmar 2013, 252). Po propadu zahodnega dela rimskega cesarstva in vzpostavitvi države vzhodnih Gotov so bili v spodnji Vipavski dolini ponovno vzpostavljeni pravni red in prometne povezave, kar kaže kratek odlok kralja Teoderika iz časa 507–511, ki je bil namenjen plemenski skupini Lukristanov (Lucristani), ki je verjetno predstavljala gotsko ali Gottom pridruženo plemensko skupino, živečo ob pomembni cestni prometni povezavi v Vipavski dolini (Bratož 2014, 408–409, op. 141; Tratnik, Karo 2018, 78).³⁰ Leta 568 so se iz Panonije v Italijo preselili Langobardi, vzhodno mejo njihove države pa je predstavljala ravno Vipavska dolina, ki je skupaj s Soško dolino spadala k Furlaniji in s tem pod oblast tamkajšnjega langobardskega vojvode (lat. *dux*). Meja med bizantinsko Istro in langobardsko Furlanijo je namreč potekala od Timava v Tržaškem zalivu prek kraške planote do zgornje Vipavske doline, čez Nanos, Javornik in Snežnik do Kastva ter Učke na severozahodnem Kvarnerju (Bratož 2014, 477; Štih 2007, 162).

Kot v Zgodovini Langobardov poroča Pavel Diakon, naj bi se leta 663 pri kraju *Flovius* (Ajdovščina) spopadli Langobardi z Avari (Svoljšak *et al.* 2013, 17). Avarski jermenski pasni jeziček, odkrit na območju rimskih ruševin v Vipavi, bi lahko kazal na prisotnost vojaških skupin na tem prostoru (Bratina 2013, sl. 24). Po zmagi nad Langobardi v 8. stoletju in vzpostavitvi frankovske oblasti je v 9. stoletju sledilo načrtno naseljevanje novega prebivalstva, Slovanov, v Vipavsko dolino, kar je poznano tudi iz zgodovinskih virov za Istro (Svoljšak, Knific 1976, 82).³¹

Po koncu madžarskih vpadov v Italijo, za katerimi je ostala opustošena pokrajina, se je začela obnova doline. S tem je povezana darovnica cesarja Otona III. iz leta 1001, s katero je cesar oglejskemu patriarhatu podelil nepremičnine, ki so se nahajale v krajih med Sočo, Vipavo in potokom Vrtovinšček (*Ortaona*) ter vrhovi Alp, drugo polovico pa grofu

26 Register nepremične kulturne dediščine, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije (<http://rkd.situla.org>, 30. december 2017). Območje najdišča je vpisano pod nazivom EŠD Vipava – Arheološko najdišče ob zdravstvenem domu. Leta 1960 je bila ob gradnji zdravstvenega doma v Vipavi odkrita zakladna najdba 106 novcev (Tratnik 2014, 256), medtem ko je bil ob sanaciji stavbe župnišča leta 2017 v bližini zdravstvenega doma raziskan zidan rimski objekt. Ta je bil po dokumentiranju ponovno zasut (Gruden 2018).

27 Glej opombo 14. V bližini cerkve sv. Pavla naj bi bil odkrit ostanek zidanega stolpa ali del obrambnega zidu (Svoljšak 1966, 49).

28 Nasprotno Marko Frelj npr. meni, da je bitka verjetno potekala ob Soči (Frelj 2003, 30–41).

29 Mogoče je prav na Starem gradu nad Vipavo nastalo eno takih poznoantičnih naselij, kot je npr. sv. Pavel nad Vrtovinom (Ciglencečki 1997, 193–194). Sledi staroselcev iz obdobja od 6. do 8. stoletja so

v osrednji Vipavski dolini odkrite še v Ajdovščini, na Sv. Pavlu nad Vrtovinom, na lokaciji Boršt in Morlek v Gojačah, na Sv. Petru nad Vitovljami (Svoljšak, Knific 1976).

30 Kot gotsko lahko označimo manjše grobišče v Japnišču pri Mirnu (Tratnik, Karo 2018).

31 Poselitev Slovanov iz časa od 9. do 11. stoletja nam je v Vipavski dolini poznana iz grobišča ob stari lokaciji cerkve sv. Jurija pri Batujah in iz grobišča v neposredni bližini cerkve sv. Jurija iz Šturij pri Ajdovščini (Svoljšak, Knific 1976, 26–52; Svoljšak *et al.* 2013, 52–54).

Verihenu. Zadnja postane v kasnejših letih dinastični teritorij goriških grofov, ki so ga upravljali preko svojih ministeriatov in vitezov (Štih *et al.* 2016, 83; Vidmar 2013, 252). Prav ta posestniška razmerja, vzpostavljena na začetku 11. stoletja, so vplivala na to, da se je ozemlje Vipavske doline v 16. stoletju razdelilo med dve deželi, Kranjsko in Goriško. Mejo med njima je najprej predstavljal potok Vrtovinšček, od leta 1528 pa vse do propada Avstro-Ogrske pa reka Hubelj (Vidmar 2013, 252). V 12. stoletju je bilo fevdalno središče zgornje Vipavske doline verjetno Vipava, ki se prvič omenja kot trg leta 1367 (Golec 2007, 202–210; Vidmar 2013, 252–253). Kot smo videli, je imel status trga tudi Podnanos, za katerega smo že omenili, da je predstavljal goriško enklavo sredi Kranjske. Tudi prebivalstvo Vipavske doline je bilo v zadnjih desetletjih 15. stoletja izpostavljeno turškim vpadom. Ti so med letoma 1471 in 1499 vpadali v Vipavsko dolino, ropali in pustošili (Vidmar 2013, 255).³² Vipavci so se pred Turki branili z gradnjo utrd in protiturških taborov, katerih ruševine so vidne še danes. Ruševine manjše utrdbe poznosrednjeveškega tabora z delno ohranjeno zasnovo obrambnega sistema stojijo na vzpetini Tabor nad Podnanosom (Osmuk 1996, 39, 40; Sapač 2008, 43–47).³³

32 Za turške vdore na slovensko ozemlje v 15. stoletju, tudi v Vipavsko dolino, glej Simoniti 1990, 49–81.

33 Obrambno obzidje poznosrednjeveškega tabora naj bi nastalo v zadnji tretjini 15. stoletja oziroma prvi tretjini 16. stoletja okoli starejših grajskih stavb oziroma stolpastega dvora. Obzidje je poligonalne tlorisne zasnove, z ohranjeno južno, zahodno in severno stranico ter z ostanki polkrožnega stolpa in obrambnim jarkom na dostopni, severni strani (Sapač 2008, 43–47).

5 Lega in opis najdišča

Mesto izkopavanj leži na jugozahodnem pobočju Nana, na severozahodnem pobočju oziroma vznožju Gradišča nad Hraščami. Nariv krednih karbonatnih kamenin na eocenski fliš poteka približno 1 km severno od najdišča na nadmorski višini okoli 600 m. Matično podlago raziskanega dela arheološkega najdišča predstavlja paleocenski fliš. Apnenčasto kamenje in skale, ki se pojavljajo na površini najdišča, niso avtohtone. Najdemo jih na samem vrhu Gradišča, vezane v trdno sprijete pleistocenske pobočne karbonatne breče, ki so s hudourniki, pobočno erozijo in deloma z recentnim človekovim delovanjem prispele po pobočju navzdol. Na skrajnem severnem delu je zamejeval mesto izkopa hudourniški potok, ki je ob močnejših deževjih občutno narastel. Ta je z višje ležečih predelov valil karbonatne kamnine. Njegova struga je bila tudi večkrat prestavljena, sledovi ene izmed slednjih so bili odkriti tudi tekom izkopavanj (Verbič 2004).

Pobočje je izpostavljeno sunkom burje, ki lahko dosežejo tudi orkansko moč. Območje je bilo v zadnjih stoletjih namreč močno kultivirano; v prvi vrsti gre omeniti obdelovanje vinogradov, ki so v veliki meri posegli v stratigrafsko sekvenco plasti.

Prazgodovinsko gradišče na lokaciji Gradišče nad Hraščami je bilo locirano ob topografskih pregledih v letih 1974/1975, ki jih je izvajal ZVKDS OE Nova Gorica (Osmuk 1977). Leta 1998 so na Gradišču nad Hraščami potekale arheološke raziskave v obliki pregleda in dokumentiranja fizičnih struktur arheološkega najdišča, nekvantitativnega pregleda površinske distribucije arheološkega gradiva, arheološke aerofotointerpretacije, vzpostavitve GIS obravnavanega območja, analize parcelacije, analize komunikacij ipd. (Slapšak 1998; Slapšak 2003, 139).³⁴ Površinske raziskave so odkrile sledi prazgodovinskih objektov med skalnimi robovi na umetno izravnanih terasah in ostanke obrambnega nasipa oziroma obzidja na severnem, zahodnem in vzhodnem pobočju, kjer je bila naselbina dodatno zavarovana s strmimi skalnimi stenami (sl. 5, 12, 13, 17). Naselje je imelo tudi stalni vodni izvir, površina utrjenega dela gradišča pa je obsegala 10 ha (Bratina 2013, 240; Slapšak 2003, 139, 141). Najdbe kažejo na obstoj naselja

v času bronaste in železne dobe, verjetno še tudi v času prve okupacijske faze pod rimsko oblastjo (Mlinar 1999, 11–13; Slapšak 2003, 141).³⁵ Leta 1998 je bila ob nadgradnji daljnovoda prek zahodnega pobočja Gradišča izvedena dostopna cesta, vendar brez ustreznega soglasja in vednosti pristojne območne enote ZVKDS (Osmuk 2001a, 90). Med posegom so bili odstranjeni naselbinske strukture na izravnani terasi tik pod vrhom naselja in del obzidja na severozahodnem delu gradišča, ki je zapiral dostop v naselbino iz Barnic. V narinjenih kupih zemljine so bili odkriti številni odlomki prazgodovinske lončenine, pa tudi keramično vretence, kamniti brus in ostanki oglja. Ob pregledu poškodovanih presekov so bili dokumentirani obzidje, grajeno iz večjih neobdelanih kamnov, in uničeni deli verjetnih ostankov prazgodovinskih hiš (Bratina 2005, 6). Odlomki lončenine, ki so bili ob tem nabrani v izkopnem profilu, potrjujejo intenzivno poselitev Gradišča v obdobju starejše železne dobe, v prvi polovici prvega tisočletja pr. n. št., sam začetek naselbine pa z gotovostjo postavljajo že v bronasto dobo, in sicer v drugo polovico drugega tisočletja pr. n. št. (Bratina 2018, 179).³⁶

V neposredni bližini Gradišča nad Hraščami je bilo leta 2005 na ledini *Zidanca* odkrito manjše grobišče z gradivom, značilnim za čas začetka prvega tisočletja pr. n. št. (Bratina 2010, 163–164; Bratina 2013, 240; Bratina 2014a). Za potrebe izgradnje začasne betonarne je bilo raziskanih osem žganih grobov, ki so bili ob odkritju pokriti s kamnitimi ploščami. Plitke grobne jame so bile vkopane v geološko osnovo in zapolnjene z žganino, ogljem ter pridatki.³⁷ Analiza gradiva je pokazala na stike takratnih prebivalcev zgornje Vipavske doline z železnodobnimi skupnostmi na Krasu ter na

34 Glej tudi 3. poglavje Hrašče, krajinska dediščina.

35 Med prazgodovinskim gradivom, ki je bilo nabrano na površini najdišča med raziskavami leta 1998, prevladujejo odlomki keramičnih svitkov ter odlomki lončenine, najden pa je bil tudi hišni omet (Mlinar 1999, 11–13; t. 19/11–14, t. 20/1–13). Mlinar keramično gradivo datira v čas pozne bronaste dobe do začetka železne dobe (Mlinar 1999, 93).

36 Prazgodovinski lončenini z Gradišča nad Hraščami je sorodna keramika, znana iz številnih najdišč na Krasu (Tomaj, Castelliere di Cattinara), v Istri (Kaštelir), Furlaniji (Pozzuolo) in Posočju (Most na Soči, Tolmin) (Bratina 2018, sl. 5).

37 Poleg radiokarbonskih analiz nam tudi način pokopa in ohranjeni pridatki potrjujejo datacijo grobišča v starejši del železne dobe (Bratina 2014b).

Notranjskem, način pokopa pa najdišče povezuje s posoško svetolucijsko skupino (Bratina 2014a).

Gradišče nad Hraščami ima poseben položaj zaradi lege ob prometni poti, ki je od prazgodovine prek antike vse do danes vodila iz Vipavske doline proti Razdrtemu (Okra) in poteka iz smeri Ajdovščine oziroma Vipave čez greben Slatne prek Barnice in po pobočju Nanosa proti Gradišču nad Razdrtim (Bratina 2013, sl. 5; Slapšak 2003, 141). Med domačini se je ohranilo izročilo o gradu, ki naj bi stal na platoju vrha Gradišča.³⁸ Ob topografskem pregledu v 80-ih letih 20. stoletja so bili tu vidni ostanki zidanega vojaškega objekta.

38 Topografski zapis v arhivu ZVKDS OE Nova Gorica.

6 Metodologija in potek izkopavanj

Na območju severozahodnega pobočja hriba Gradišče nad Hraščami je bilo izvedeno stratigrafsko arheološko izkopavanje.³⁹ Za potrebe dokumentiranja in prostorske distribucije najdb je bil na najdišču vzpostavljen relativni koordinatni sistem s fiktivnim izhodiščem $x = 421545.939$, $y = 72822.75$ v absolutnem (Gauss-Krueger) koordinatnem sistemu in z usmeritvijo proti severu. Abscisa os relativnega koordinatnega sistema je potekala proti vzhodu, ordinatna os proti severu. Velikost kvadrantov je bila 5×5 metrov; po abscisni osi so bili označeni s številkami od 1 do 34, po ordinatni osi pa s skupinami črk (AA–BU) (sl. 18).

Predvsem zaradi lege nekaterih bolj ali manj intaktnih arheološko pozitivnih plasti, odkritih ob predhodnih arheoloških pregledih na zelo strmem pobočju, ki je bilo stalno podvrženo eroziji, se je zdelo primerno njihovo konsistenco dodatno preveriti. Tako se je decembra 2004 najprej pričelo z izkopom strojnih sond 1 do 4 na parcelah številka 1513, 1521, 1523 in 1525 (sl. 18). Izkopa sond 1 in 2 sta bili deloma izvedena s pomočjo bagra, ki je v tla posegel z 1,5 m široko planirno žlico in deloma ročno, sondi 3 in 4 pa sta bili v celoti izkopani z metodo ročnega stratigrafskega izkopa. Strojno odstranjevanje je potekalo z izkopom čim tanjših režnjev, tako da je bila dosežena dokaj dobra vidljivost in je bilo mogoče slediti stratigrafskim spremembam v podlagi. Izkopi so bili poglobljeni do zraščene geološke podlage, paleocenskega fliša, ki ga tu tvori predvsem tanko plastnat laporovec. Sonda 1 je potekala prečno na plastnice, sonda 2 pa vzporedno s plastnicami. Sekali sta se približno na sredini in tako skupaj tvorili obliko enokrakega križa širine približno 45 m. Sondi 3 in 4, velikosti približno 10×1 m, sta ležali vzporedno s plastnicami. Sondiranja so pokazala, da je jugovzhodni del območja, predvidenega za gradnjo zahodnega vzhodnega dela tunela pod Gradiščem na območju sond 1 in 2, na parcelah številka 1523 in 1525, močno preoblikovan zaradi agrarne rabe, medtem ko je bilo območje sond 3 in 4 zaradi nagnjenosti terena izpostavljeno izraziti vodni eroziji.

Marca leta 2005 so se arheološka izkopavanja nadaljevala. Na zgornjem, jugovzhodnem delu najdišča, na parcelah

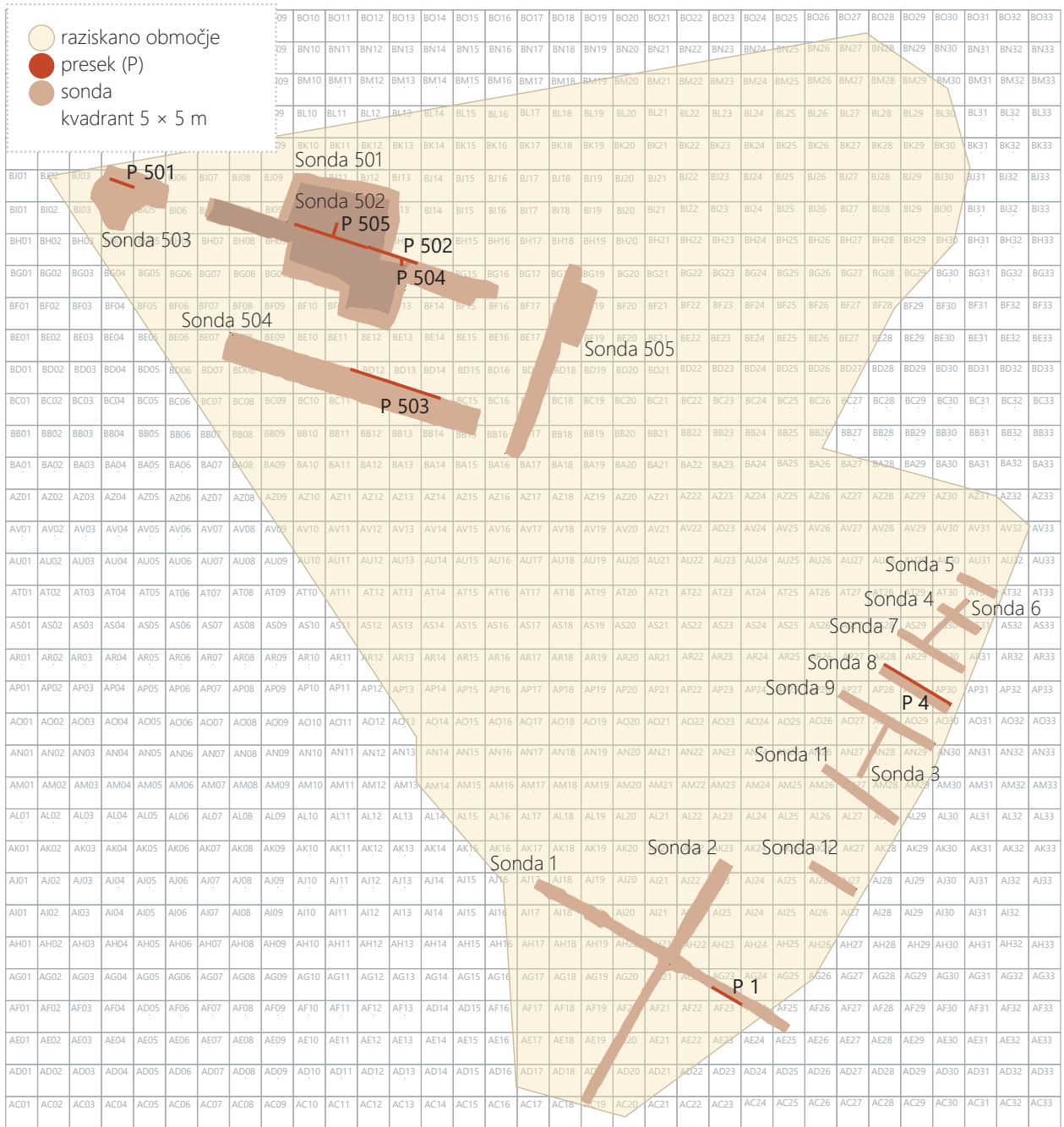
številka 1513 in 1521, je bilo na razdalji 5 oziroma 10 m ročno izkopanih še sedem sond (sonde 5 do 9, 11 in 12)⁴⁰ širine 1,5 m, ki so ležale pravokotno na plastnice oziroma v smeri največjega naklona (sl. 18). Med izkopavanji je bila sicer odkrita dokaj bogata plast s prazgodovinskim gradivom, ki pa je nastala z erodiranjem z višjih leg.

Na spodnjem delu pobočja oziroma na severozahodnem delu najdišča, na parceli številka 1516, smo namesto predvidenega popolnega ročnega izkopa (Tica *et al.* 2004, 3) na severnem in južnem robu racionalno izvedli strojni izkop vzdolžnih sond, širokih okoli 4 m (sl. 18, 24). Tako za številčenje sond kot tudi stratigrafskih enot in vseh seznamov, razen seznama digitalnih fotografij, so bile na tem delu najdišča uporabljene številke od 501 dalje, na zgornjem delu najdišča pa številke od 1 dalje. Na spodnjem delu najdišča so bile sonde usmerjene v smeri od jugovzhoda proti severozahodu, kot se teren spušča, razen sonde 505, ki je potekala v smeri od severovzhoda proti jugozahodu in prečno na pobočje. V sondi 502, kjer smo naleteli na arheološko zanimivejše plasti, je bila sonda razširjena, izkop plasti in kontrolnega jarka (ob preseku P 502; sl. 28) pa se je nadaljeval z ročnim izkopom. Sondiranja spodnjega dela najdišča so pokazala, da lahko na celotnem raziskanem pobočju sledimo terasiranju za potrebe poljedelske obdelave, ki je uničilo večino starejših struktur, tudi starejše drenaže.

Na osnovi navedenih ugotovitev, in sicer uničenja zaradi kmetijske obdelave v severozahodnem in jugovzhodnem delu najdišča ter močne koluvalne plasti na njegovem jugovzhodnem delu, je strokovna komisija v sestavi Nada Osmuk, Bojan Djurić, Peter Turk, Patricija Bratina in Gojko Tica odločila, da ugotovljeni rezultati ne opravičujejo odpiranja novih površin, tako da so bila arheološka izkopavanja v tej fazi zaključena.

39 Poglavlje Metodologija in potek izkopavanj je povzeto po Bratina *et al.* 2005, Fabec 2005 in Tica, Klasinc 2005.

40 Dolžine sond: 5–7 m; 6–7,5 m; 7–12 m; 8–12,5 m; 9–17 m; 11–14 m; 12–8 m. Zaradi napak pri številčenju sond manjka sonda 10.

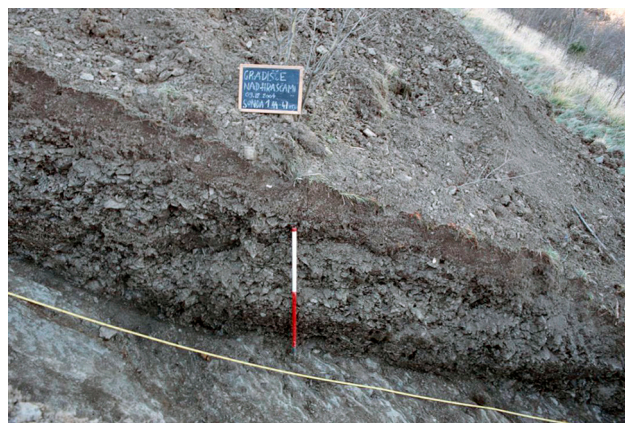
18 Izkopno polje z lokacijami sond in presekov. Merilo 1 : 1000.

7 Opis in interpretacija odkritih plasti in struktur*

7.1 Sondri 1 in 2

Večji del izkopanih tal v sondah 1 in 2 je tvoril horizont (SE 2) izmenjujočih se plasti rahlega zračnega lapornatega lomljenca, ki je nastopal tudi brez finih primesi, običajno pa sta ga zapolnjevala svetlo rjav lapornat pesek in ilovica, ter plasti lapornatega gruščča, peska in ilovice, ki so bile dokaj kompaktne in brez večjega skeleta, običajno temno rjave barve (sl. 19, 20).

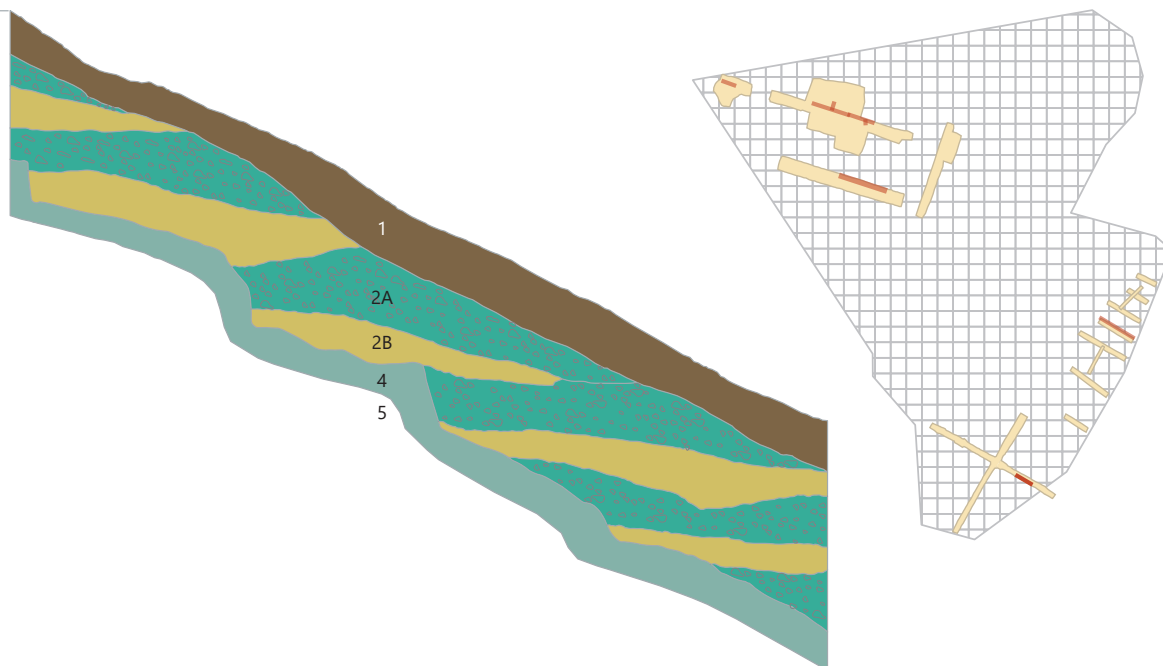
Prvi je bil poimenovan A-tip depozita, drugi B-tip depozita. Izjemoma so se v njih pojavljali posamezni kosi apnenca, večinoma v B-tipu depozita. Meja med temi depoziti je bila lahko precej zabrisana, običajno pa precej ostra in ločljiva.

19 Del južnega preseka v sondi 1 (preseki 1) (arhiv ZVKDS OE Nova Gorica).

- SE 1 – ruša (humusna plast)
- SE 2A – plast lapornatega lomljenca antropogenega nastanka
- SE 2B – plast lapornatega gruščča, peska in ilovice antropogenega nastanka
- SE 4 – tanko plastnat laporovec
- SE 5 – skalnata osnova (lapor)

z = 282,47

20 Del južnega preseka v sondi 1 (preseki 1). Merilo 1 : 50.

* Poglavlje Opis in interpretacija odkritih plasti in struktur je povzeto po Bratina *et al.* 2005, Fabec 2005 in Tica, Klasinc 2005.

21 Del vzhodnega preseka v sondi 2 (presek 3) (arhiv ZVKDS OE Nova Gorica).

Oba tipa plasti sta ležala glede na strmo podlago dokaj horizontalno in ju je prekinjal močno nagnjen vrhnji sediment ruše in travišča (SE 1). Izmenjujoča serija A in B-tipov depozita je bila zelo jasno vidna na območjih, kjer je podlaga močno padala, medtem ko je bila na bolj položnem terenu težje berljiva in enotnejša. Horizont je bil debel tudi do 1 m in je z B-tipom depozita običajno neposredno prekrival zraščeno geološko podlago (SE 4). Ta je bila umetno terasirana (SE 5), širina teras pa je nihala od enega do več metrov, odvisno od padca podlage (sl. 21).

Nedvomno gre zgoraj opisano stratigrafijo plasti razumeti kot rezultat antropogenih posegov, katerih namen je bil najbrž prilagoditev tal za kmetijsko uporabo. Čeprav ne gre popolnoma zavreči možnosti, da gre za ostanke terasaste prilagoditve tal strmega pobočja, se zdi verjetnejša razlaga, da gre za rezultat enkratnega prekopa tal, ki se je začel pri vznožju in se postopoma dvigal proti vrhu.

Najprej so bila tla v plastnicam vzporednem pasu na vznožju strmine izkopana do osnovnega laporovca, izkopani sediment pa je bil odvržen na spodnjo stran izkopa. Po tem je bila izravnana osnovna flišna podlaga, ki je tako dobila obliko stopnice oziroma terase. Sledil je podoben izkop, vendar na zgornjem delu pobočja, tik nad prejšnjim izkopom, pri čemer je bil zgornji izkopani depozit bolj humusen, z manj grobim materialom (B-tip depozita) odložen na spodnjo vsekano teraso in izravnana. Prav tako kot prej je bila nato izravnana še površina flišne osnove pri novem izkopu, izkopani material (A-tip depozita) pa je bil odložen in izravnana na prej odloženem depozitu. Na tak način je bilo »obdelano« celo pobočje, ki s tem ni bilo terasasto. Ta tip obdelave bi za razliko od klasičnega terasiranja terjalo primerno manj napora, ki bi ga klasično terasiranje na taki strmini zahtevalo. Kljub temu pa bi se z opisanim načinom obdelave doseglo bistveno izboljšanje tal za kmetijsko uporabo. Prvič, s poglobitvijo flišne podlage bi bila povečana

debelina kmetijskih tal, stopničasta površina pa bi nedvomno zmanjšala drsenje tal po strmem pobočju. Rodovitnejša tla (B-tip depozita) bi bila postavljena na večjo globino, idealno za razvoj koreninskega sistema kultiviranih rastlin, kakršna je npr. trta, obenem pa bi s prekopavanjem dosegli večjo zračnost tal.

Kakorkoli že, območje sond 1 in 2 je v preteklosti doživelo korenite posege, ki so preoblikovali strukturo tal vse do skalne osnove. Kdaj je do tega prišlo, ne moremo z natančnostjo ugotoviti, rahlost in zračnost tal pa vsekakor nakazujeta, da je do tega prišlo nedavno.

Čeravno je sondiranje pokazalo, da so tla nad geološko osnovo v celoti antropogena in vezana na nedavne aktivnosti, smo predvsem na nekaterih mestih, tj. v zahodni polovici sonde 1 in skrajnem južnem delu sonde 2, nad njo naleteli na intaktna naravna tla, ki so delno nastala *in situ*, delno pa so bila koluvalnega nastanka. Ti kompaktni ilovnati sedimenti brez večjega skeleta so zapolnjevali žepe in naravne poglobitve v skalni podlagi, zgoraj pa jih je prekinjal prej opisani antropogeni depozit. V njih je bilo najdenih tudi nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine z močno zaobljenimi robovi in svitkov (npr. **G18**), kar dodatno potrjuje njihovo koluvalno naravo. Prisotnost drobcev oglja ne preseneča, saj je njihova prisotnost običajno vezana na popolnoma naravne dejavnike. V tem depozitu ni bilo moč zaslediti morebitnih preteklih hodnih površin ali nivojev, za katere bi lahko trdili, da so bili dlje časa izpostavljeni atmosferskim vplivom. Videti je torej, da gre za plast naravnega nastanka, v kateri arheološke najdbe nastopajo le kot relikt uničenih arheoloških zapisov. Poznejše prekopavanje pobočja je prizadelo dobršen del teh plasti; ohranile so se le na mestih, kjer je bila skalna osnova tako globoka, da jo izkopi niso dosegli.

7.2 Sonde 3 do 12

Ugotovitve sondiranja v sondah od 3 do 12 so podobne kot v sondah 1 in 2, le da v teh nismo zasledili antropogenih posegov v tla. Sonde 3 in 4 sta bili postavljeni vzporedno s plastnicami, ostale sonde pa pravokotno na plastnice oziroma v smeri največjega naklona.

V teh sondah smo naleteli na močno preperel plastnat laporovec, ki je predstavljal geološko osnovo (SE 4) že na globini 30 do 50 cm (sl. 22–24). Tla nad njo so bila predvsem na vrhnji polovici rahla in zračna, saj so vanje segale korenine travišča, medtem ko je bil spodnji del bolj zbit in mesto dokaj ilovnat (SE 1). Ta depozit je bil bolje dokumentiran predvsem v sondi 8, kjer je pod dobro prekoreninjenim

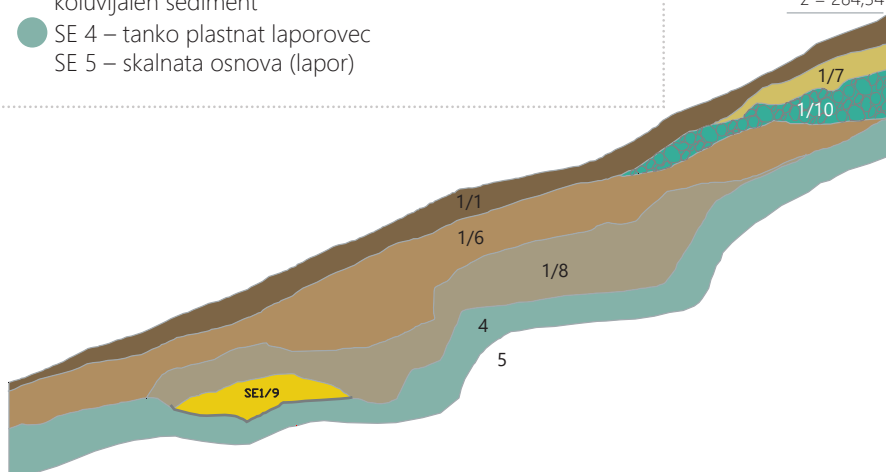

22 Sondi 3 in 9, pogled proti jugozahodu (arhiv ZVKDS OE Nova Gorica).

23 Sonda 12, pogled proti severozahodu.

- SE 1/1 – ruša (humusna plast)
- SE 1/6 – drobljiva plast (peščen melj), koluvijalen sediment
- SE 1/7 – drobljiva plast (peščen melj), koluvijalen sediment
- SE 1/8 – drobljiva plast (pesek), koluvijalen sediment
- SE 1/9 – kompaktna meljasta plast, koluvijalen sediment
- SE 1/10 – lapornata leča iz različno velikih laporovcev, koluvijalen sediment
- SE 4 – tanko plastnat laporovec
- SE 5 – skalnata osnova (lapor)

24 Severni presek v sondi 8 (presek 4). Merilo 1 : 50.

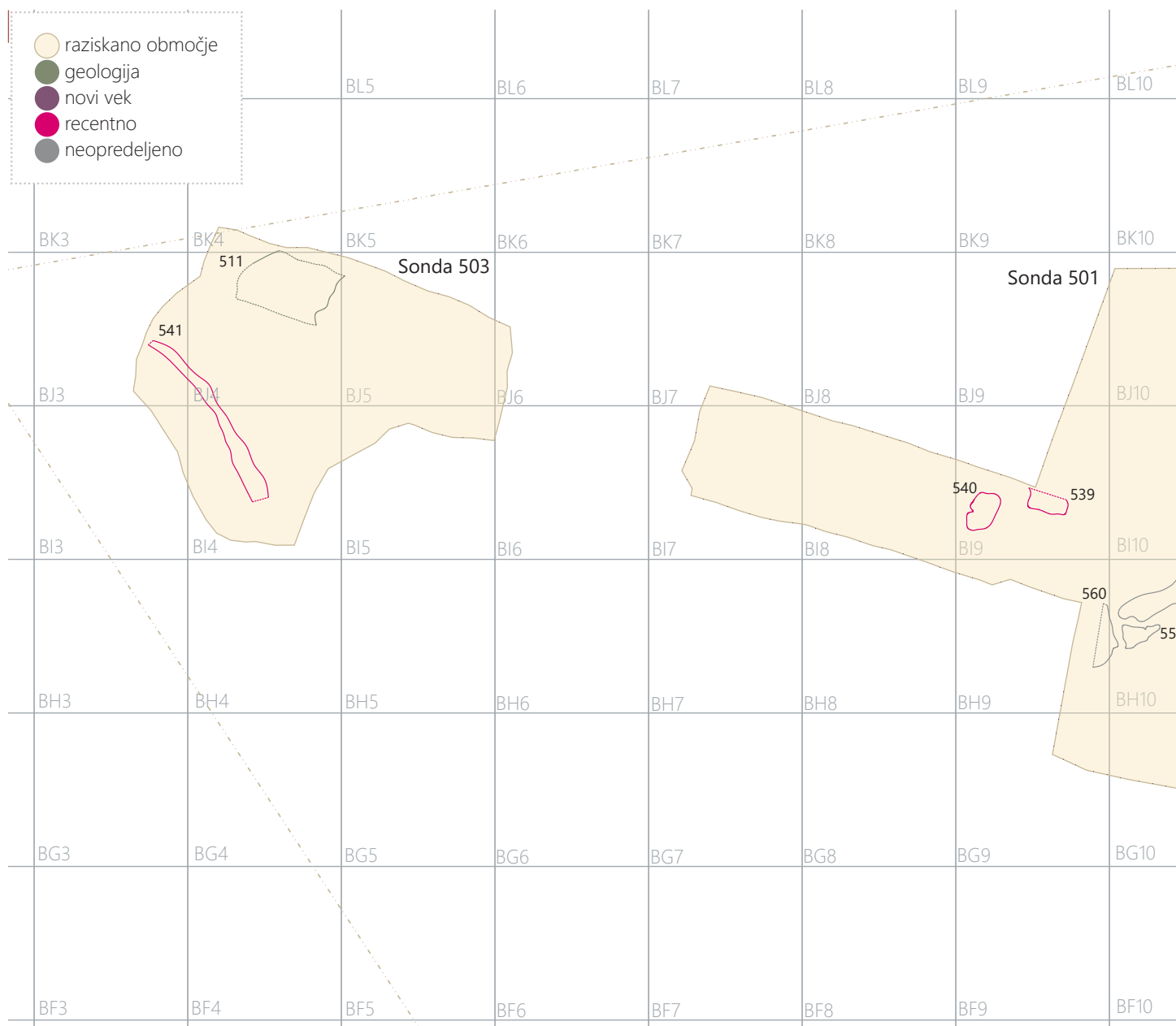
humusnim traviščem (SE 1/1) ležala serija drobljivih plasti (SE 1/6–8, SE 1/10), ki so se med seboj razlikovale predvsem po različnem deležu grobih sestavin, največkrat lapornega peska (sl. 24). V plasti SE 1/10 je npr. skupaj z večjimi laporovci tvoril večino sedimenta, tako da se je komaj razlikoval od preperle matične osnove. V celotnem depozitu so se pojavljali tudi do 10 cm veliki zaobljeni apnenci, katerih izvorno območje je bil verjetno vrhni plato Gradišča, ki ga še danes tvori karbonatna breča. Struktura tega depozita torej dokaj jasno govori o tem, da gre za serijo sedimentov, ki so po nastanku v pretežni meri koluvialni.

To potrjujejo tudi arheološke najdbe, ki so se pojavile v vseh sondah in skoraj vseh plasteh ter sodijo v čas vsaj od železne dobe (G1–G15, G18) in rimskega obdobja (G16) do

mlajših obdobij (G17). Prevladujejo manjši, običajno močno zaobljeni odlomki prazgodovinske lončenine in odlomki glinenih svitkov.

Keramični svitki so pogosta najdba v prazgodovinskih naselbinskih kontekstih. Večina raziskovalcev jih uvršča med ognjiščno keramiko.⁴¹ Svitki so oblikovani prostoročno, najpogosteje iz drobnozrnate lončarske mase. Večji primerki naj bi služili kot podstavki keramičnih posod na ognjišču, v prid temu pa govorijo tudi izdelava in sledi kurjenja. Izjemoma

41 Številni keramični svitki so bili odkriti v hišah v svetlocujski prazgodovinski naselbini na Mostu na Soči, (Grahek 2018, 254, 280–284). Prav tako so odkriti na gradiščih Vipavske doline, Krasa in Notranjske.

25 Kompozitni tloris severozahodnega dela najdišča z arheološkimi strukturami. Merilo 1 : 200.

jih zasledimo tudi kot grobni pridelek.⁴² Keramični svitki, zlasti manjši, naj bi bili uporabljeni tudi kot uteži za statve (Grahsek 2018, 281).⁴³ Nedvomno pa je masivnost svitkov vzrok, da so se ohranili v tako velikem številu na strmem pobočju Gradišča. V sondi 8 je najden tudi večji glinen odlomek, ki bi lahko bil ostanek tlaka ali ostenje velike posode za shranjevanje žitaric in tekočin (G8). Podobna odlomka sta bila

najdena še v sondah 9 in 12 (G12, G14). Del večje posode predstavljata tudi masiven ročaj (G6) in ustje iz sonde 8 (G7).

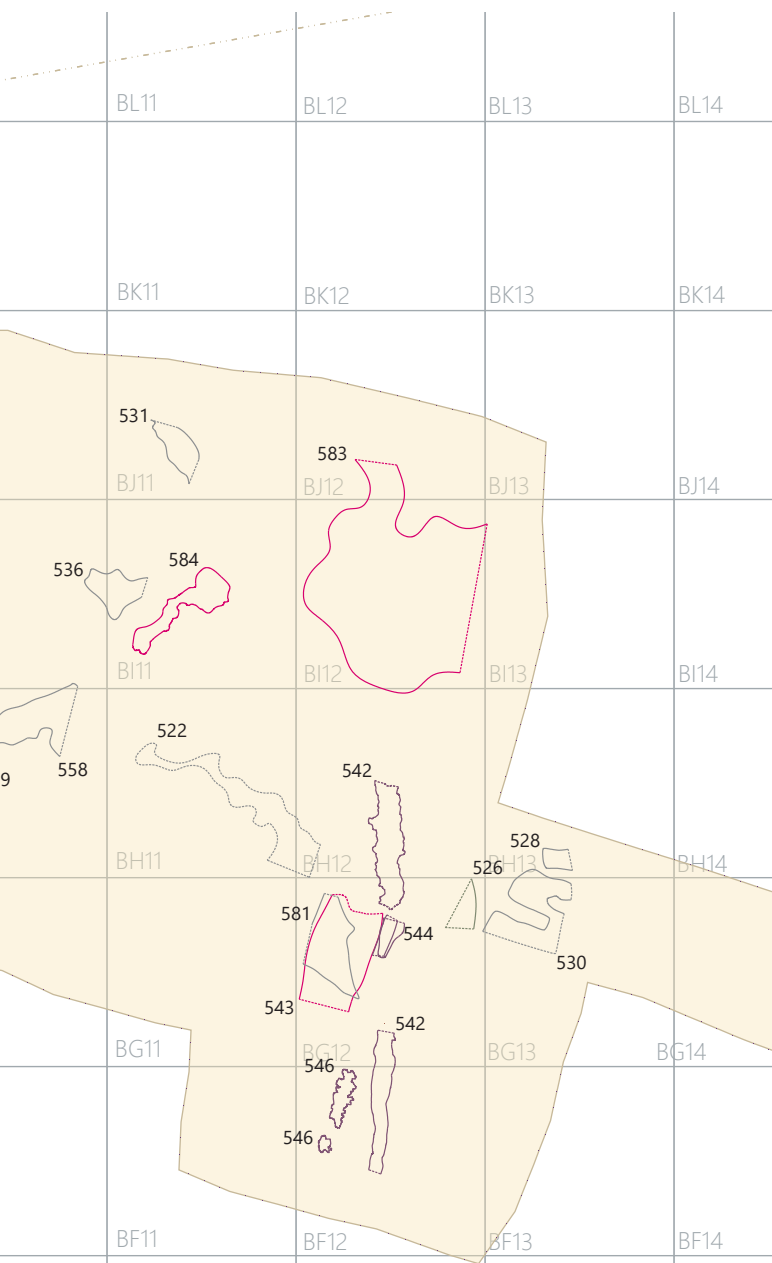
Kovinskih najdb je bilo malo, med njimi pa izstopa ključ z glavo v obliki romba in razčlenjeno brado (G17), ki ga časovno lahko uvrstimo v pozni srednji vek (Bitenc *et al.* 2009, 332–333, kat. 112; Gotico 1996, 180–184; Knific, Nabergoj 2016, sl. 184, 202; Stare 2007, 28–30, t. 4, t. 5, t. 7: 6–9, t. 11).

Nekaj je bilo tudi odlomkov recentnega gradbenega materiala, novoveške in recentne lončenine in manjši kos žlindre.

Od zgoraj opisanih plasti se razlikuje zelo kompaktna meljasta plast (SE 1/9), ki je ležala neposredno nad geološko matično osnovo. V plasti, kjer sicer ni bilo arheoloških najdb,

42 Taki primeri so znani na Mostu na Soči (Teržan *et al.* 1984–1985, t. 50, D/2, 235, B/2, 237, C/4, 5).

43 Zlasti v italijanski literaturi so keramični svitki pogosto interpretirani kot uteži za statve; npr. svitki iz naselbine Variano pri Vidmu (Cassola Guida, Corazzo 2003, 30) ali z gradišča Jelarji v zaledju Tržaškega zaliva (Zendron 2017, 234).

je bil delež grobih sestavin zelo majhen, med njimi pa je prevladoval droben pesek. Plast se je od ostalih razlikovala tudi glede izvora, saj je najbrž nastala *in situ* kot posledica preperevanja matične lapornate osnove.

7.3 Sonda 501⁴⁴

Sprva je bil namen izkopati sondo v smeri sever–jug, vendar je bila zaradi logističnih težav s premikanjem stroja po strmih pobočju in lociranjem deponije nazadnje izkopana v smeri vzhod–zahod. Dolžina sonde je bila tako dobrih 6 m, širina pa 4 m (sl. 25).

Večino plasti v sondi so tvorile premešane plasti z odlomki keramičnih ploščic in recentne lončenine, ki so segale vse do skalne osnove na globini približno 1,6 metra in so očitno nastale kot posledica intenzivnih recentnih posegov. V severovzhodnem vogalu sonde je bila odkrita kamnita struktura (SE 531), ležeča neposredno na skalni osnovi (sl. 26).

Po dimenzijah in sestavi je bila podobna drenaži (SE 513) v sondi 502 (sl. 36), le da so bili kamni, ki so tvorili drenažo v sondi 502 izžlebljeni (sl. 37). V jugovzhodnem vogalu sonde, ki ga recentni posegi niso zajeli, so bili dokumentirani ostanki kamnite strukture (SE 536) (sl. 27), podobni ostankom strukture (SE 522) v sondi 502 (sl. 28; zgornji profil). Kamnena struktura je delno ležala neposredno na matični lapornati osnovi.

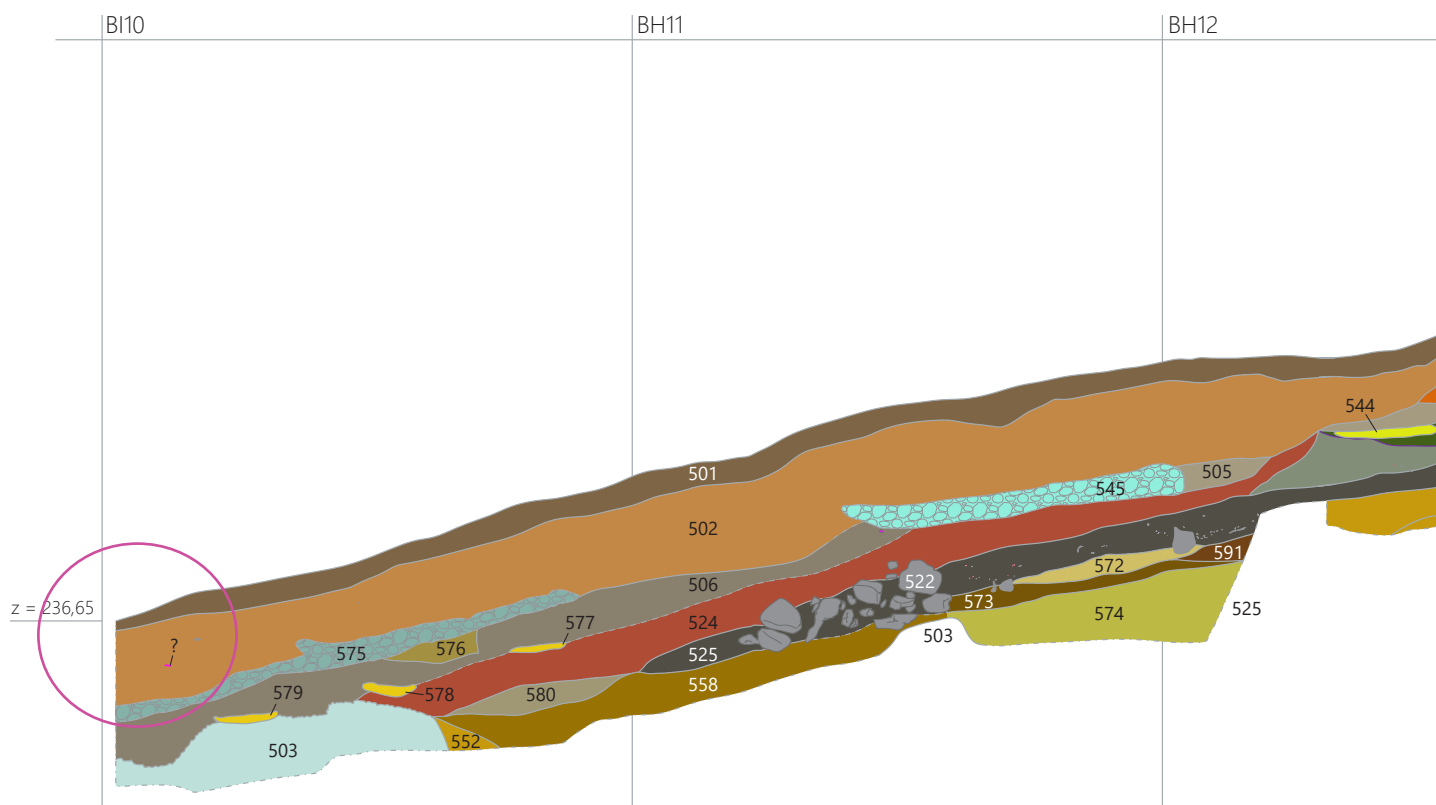
26 Kamnita struktura (SE 531) v sondi 501.

27 Ostanki kamnite strukture (SE 536) v sondi 501.

⁴⁴ Za strukture v sondi 501 glej tudi sl. 25.

- SE 501 - ruša (humusna plast)
- SE 502 - humusna plast, pomešana s koščki laporja
- SE 503 - skalnata osnova (lapor)
- SE 504 - kolvijalna plast ilovice
- SE 505 - zemljena plast antropogenega nastanka, verjetno del izravnave
- SE 506 - zemljena plast antropogenega nastanka, podobna SE 505 a na drugi višini
- SE 513 - plast kamnja antropogenega nastanka, verjetno drenaža
- SE 514 - kolvijalna plast peščene ilovice
- SE 515 - plast premeščenega preperelega (zdrobljenega) laporovca antropog. nastanka
- SE 516 - plast premeščenega preperelega (zdrobljenega) laporovca antropog. nastanka
- SE 517 - humusna plast antropogenega nastanka, pomešana s koščki laporja
- SE 518 - kolvijalna humusna plast, pomešana s koščki laporja
- SE 519 - plast premeščenega preperelega (zdrobljenega) laporovca antropog. nastanka
- SE 520 - plast premeščenega preperelega (zdrobljenega) laporovca antropog. nastanka
- SE 521 - plast premeščenega preperelega (zdrobljenega) laporovca antropog. nastanka
- SE 522 - plast koncentracije kamnov antropogenega nastanka
- SE 523 - plast kamnja antropogenega nastanka, verjetno drenaža
- SE 524 - zemljena plast antropogenega nastanka
- SE 525 - plast črnkasto-rjave zemlje s precejšnjo količino oglja in večjimi kosi apnenca
- SE 526 - plast svetlejšje rjave zemlje antropogenega nastanka
- SE 542 - vkop za SE 513, verjetno za drenažo
- SE 544 - plast rumene ilovice, aluvialni nanos nad SE 513
- SE 545 - plast laporovcev antropog. nastanka, izravnava oz. priprava zamljišča za kultivacijo
- SE 547 - plast laporovcev antropog. nastanka, izravnava oz. priprava zamljišča za kultivacijo
- SE 552 in 552a-552d - ilovnate plasti kolvijalnega nastanka
- SE 558 - ilovnata plast kolvijalnega nastanka
- SE 572 - plast svetlejšje ilovice kolvijalnega nastanka
- SE 573 - plast temnejše ilovice kolvijalnega nastanka
- SE 574 - ilovnata plast nad skalno osnovo
- SE 575 - plast laporovca antropogenega nastanka
- SE 576 - ilovnata plast, izravnava SE 575
- SE 577 - leča rumenkaste glinene zemlje
- SE 578 - leča rumenkaste glinene zemlje
- SE 579 - leča rumenkaste glinene zemlje
- SE 580 - siva glinena plast nad SE 558, kolvijalnega nastanka
- SE 591 - ilovnata plast kolvijalnega nastanka

28 Presek P 502. Merilo 1 : 75.

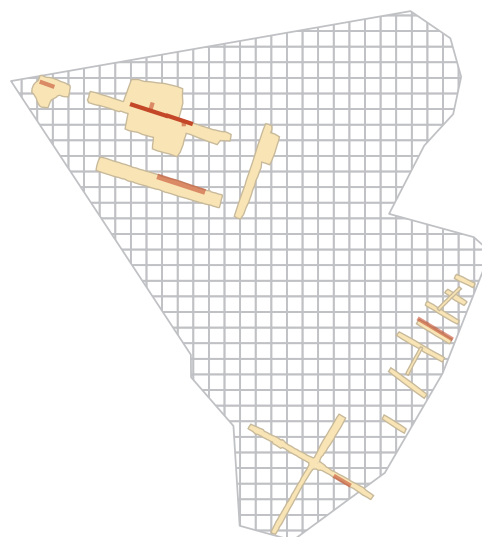
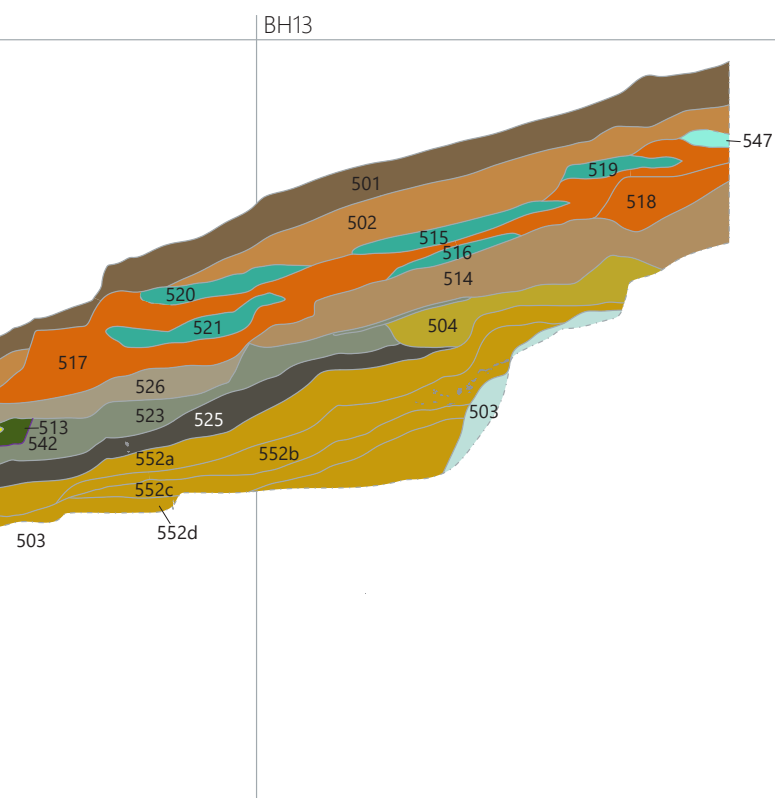
7.4 Sonda 502⁴⁵

Sprva je bila sonda 502 izkopana v smeri jugovzhod–severozahod v širini približno 4 m, naknadno pa je bila v osrednjem delu razširjena proti jugu in severu ter povezana s sondo 501.

V sondi je bila ugotovljena in dokumentirana vrsta plasti (stratigrafskih enot), večinoma v preseku P 502 (sl. 28). Večina je povezanih z novoveško in recentno kultivacijo in terasiranjem terena na eni strani ter pobočno erozijo v obdobjih, ko so bile obdelovalne površine opuščane, na drugi strani. Novoveški oziroma recentni posegi so ponekod segali do in celo v skalno osnovo (npr. SE 532 in SE 533) in dosegli globino do 1,4 metra (sl. 30, 31). Sledove slednjih predstavljajo tudi plasti, označene kot SE 527–SE 530, SE 559 in SE 560 (sl. 32, 33). Gre za temnejše, dobro vidne lise nepravilnih oblik, ki so imele običajno dve ali več ravnih stranic. V teh plasteh ni bilo najdb, med izkopavanjem pa se je izkazalo, da gre pravzaprav za spodnje plasti, ki na tem mestu izdajajo. Ravne linije so posledica človeških posegov, prekopavanja oziroma kopanja jarkov in jam za trte, katerih zapolnitev predstavljajo svetlejše zaplate zemlje med samimi lisami. S terasiranjem terena lahko povežemo tudi izravnave iz laporovcev, označene kot SE 543, SE 545 in SE 575 (sl. 28, 34), ter ožje pasove rumenkaste ilovice, označene kot SE 577, SE 578 in SE 579 (sl. 28).

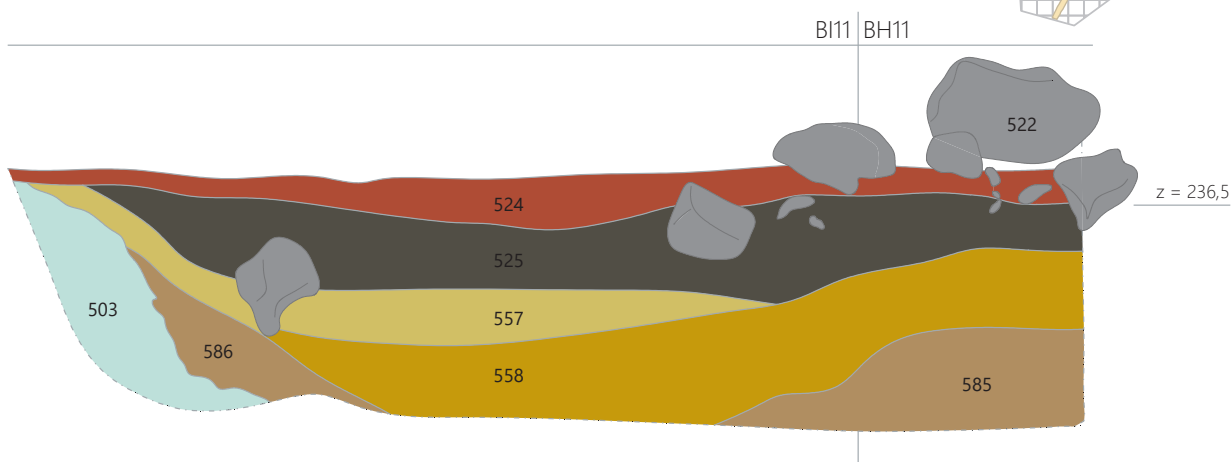
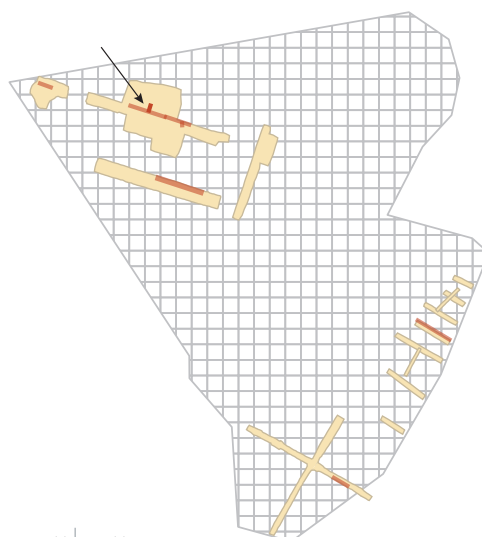
Sklop kamenja, označen kot SE 583 (sl. 35), gre povezovati z utrjevanjem ali izravnavanjem terena pri vzpostavljanju poti do vrhnjega platoja Gradišča, ki je v uporabi še danes. Med samimi kamni, tako kot med kamni, označenimi kot SE 584, so se pojavljale recentne najdbe.

Kamnita struktura SE 513 v vkopom SE 542 je interpretirana kot novoveška drenaža. Potekala je v smeri sever–jug, v kv. BG12 je bila delno uničena z mlajšimi posegi, dokumentirana pa je bila v dolžini dobrih 10 m (sl. 36). Proti jugu se je nadaljevala še izven izkopnega polja, vendar verjetno ne prav daleč. Skalna osnova se proti jugu namreč dviguje, pa tudi v sondi 504 drenaže ni bilo več. Nadaljevala se je tudi proti severu, kjer ji je bilo mogoče slediti do kamnov strukture, ki je bila označena kot SE 583 (sl. 35). Drenaža je bila v celoti izkopana ročno, med kamni pa ni bilo najdb. Kamni v drenaži so bili majhni do srednje veliki, v manjšem delu laporovci, pretežno pa apnenci. Večina slednjih je bila v spodnjem delu izžlebljenih kot posledica pretakanja vode (sl. 37). Glede na stratigrafsko lego je drenaži sočasna kamnita struktura, označena kot SE 546, katere funkcija ni jasna, po vsej verjetnosti pa je prav tako nastala v zvezi s terasiranjem in kultivacijo terena (sl. 38).

⁴⁵ Za strukture v sondi 502 glej tudi sl. 25.

- SE 503 – skalnata osnova (lapor)
- SE 522 – koncentracija kamnov antropogenega nastanka
- SE 524 – zemljena plast antropogenega nastanka
- SE 525 – plast črnkasto-rjave zemlje s precejšnjo količino oglja in večjimi kosi apnenca
- SE 557 – ilovnata plast s precej kamni (lapor) antropogenega nastanka
- SE 558 – ilovnata plast koluvijalnega nastanka
- SE 585 = SE 586 – ilovnata plast z nekaj manjšimi kosi preperelega laporja naravnega nastanka

29 Presek P 505. Merilo 1 : 20.

V osrednjem delu sonde 502 je bila odkrita večja naravna kotanja v skalni osnovi, zapolnjena z ilovnatimi plastmi. Le-te so bile delno dokumentirane v tlorisu, v celoti pa v presekih P 502 (sl. 28; spodnji profil) in P 505 (sl. 29). Kotanja se je raztezala v smeri severozahod–jugovzhod v dolžini približno 20 m in širini približno 5 metrov. Proti jugovzhodu se je nadaljevala še izven izkopnega polja, vendar ne prav daleč, saj je v sondi 504 ni bilo več mogoče zaslediti. Stene so tvorili masivni skladi laporovca. Ponekod so bile skoraj navpične, globina na najglobljem delu pa je presegala 1 m. V spodnjih plasteh je bilo najdenih le nekaj koščkov oglja in dvoje fragmentov kosti. Zgornja plast, označena kot SE 525, se je od ostalih močno razlikovala, in sicer po intenzivni črnkasto rjavi barvi (večina ostalih plasti je bila svetlejšje rumenkaste ali rjavkaste barve), precejšnji količini oglja predvsem v zgornjem delu plasti ter večjih kamnov apnenca. Slednji so bili označeni kot SE 522, velika večina pa jih je ležala tik ob steni kotanje oziroma skalni osnovi v kv. BH11 (sl. 28). V kv. BG12 sta bili plasti SE 525 in SE 522 poškodovani z recentnimi posegi, vendar ju je bilo še vedno mogoče slediti

30 Kvadratni vkop v skalno osnovo (SE 532) pred praznjenjem.

(označeni kot SE 581 in SE 582). Med kamni SE 522 sta bila najdena kos žilindre in odlomek železa, v plasti SE 525 pa nekaj odlomkov prazgodovinske in verjetno rimskodobne lončenine (npr. G31, G32).

31 Izpraznjen vkop v skalno osnovo (SE 533).

34 Izravnava iz laporovcev (SE 543) v sondi 502.

32 Temne lise tj. ostanki vkopov (SE 527–SE 530) v sondi 502.

35 Sklop kamnja (SE 583), verjetno del utrditve in izravnave za kolovoz v sondi 502.

33 Temni lisi tj. ostanka vkopov (SE 559 in SE 560) v sondi 502.

36 Novoveška/recentna drenaža (SE 513) v sondi 502.

37 Izbor kamnov iz drenaže SE 513.

38 Kamnita struktura (SE 546) v sondi 502.

39 Kamenje in skale na dnu stare struge potoka (SE 511) v sondi 503.

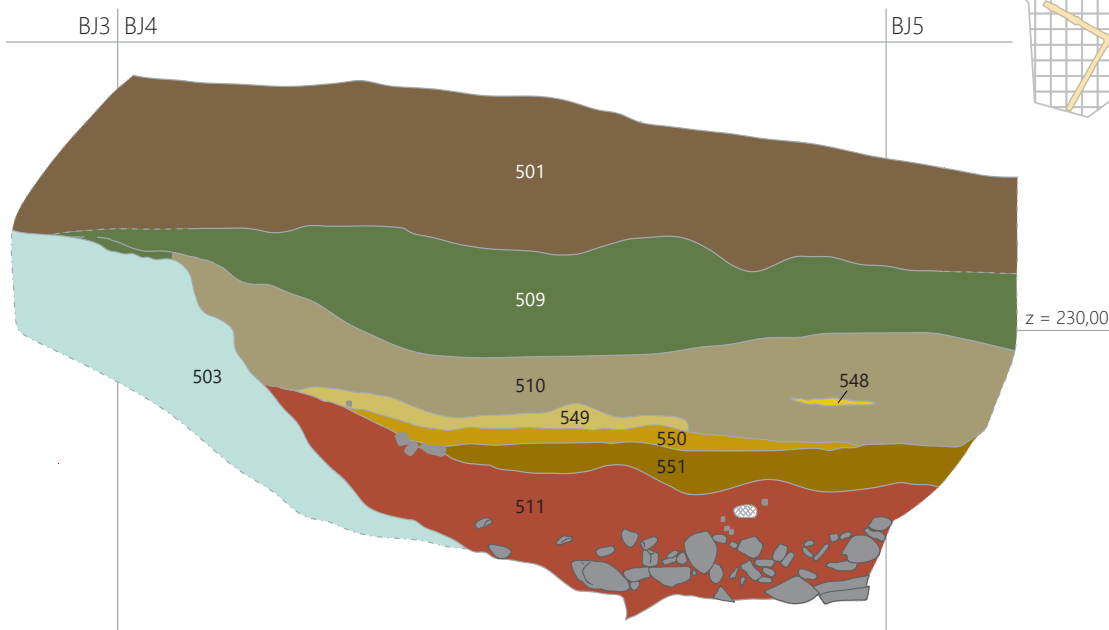
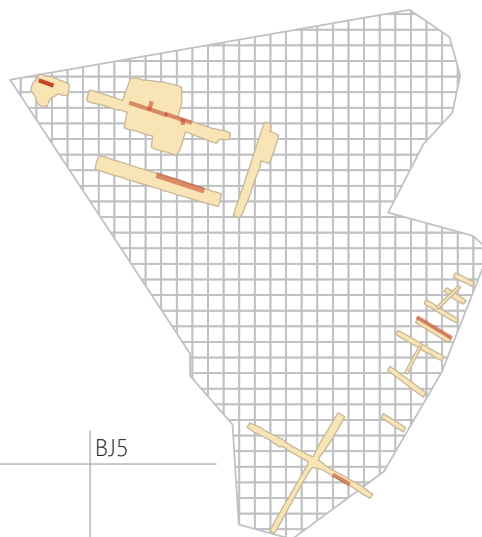
7.5 Sonda 503⁴⁶

Z izkopom sonde se je pričelo v širini okoli 2 m v vzhodnem delu, naknadno pa je bila sonda razširjena proti jugu. V sondi je bila identificirana starejša struga potoka oziroma hudournika, ki danes teče nekaj metrov bolj severno. Struga je potekala približno v isti smeri kot današnja, zajedala pa se je približno 1 m globoko v skalno osnovo. V tlorisu so bili dokumentirani kamenje in skale na dnu struge (SE 511) (sl. 39), ostale plasti, tj. ilovice, ki predstavljajo naplavine potoka in so skozi daljše obdobje zapolnjevale strugo, pa so bile dokumentirane v preseku P 501 (sl. 40). V ruši – humusna plast (SE 501) je bila najdena priponka (kokarda) za vojaško kapo v obliki dvoglavega orla (G21). Tovrstne priponke so na različnih pokrivalih nosili pripadniki avstro-ogrske vojske (sl. 43). Ob koncu 19. stoletja jih najdemo na kapah oficirjev in podoficirjev v pehotnih in topniških enotah (Švajncer 2017b, sl. 11–14), v času 1. svetovne vojne so jih na čeladah nosili pripadniki dragoncev, tj. konjeniške pehote (Ortner, Hinterstoisser 2013, 76–93) in žandarmarije (Ortner, Hinterstoisser 2013, 304–309), priponka s Hrašč pa izvira s čake, tj. usnjenega pokrivala pehote avstrijske vojske⁴⁷ iz časa vojn

⁴⁶ Za strukture v sondi 503 glej tudi sl. 25.

⁴⁷ Na podlagi kratic na delih vojaške noše, predvsem na vojaških pasnih sponah ali različnih priponkah za kape, je za čas vladanja cesarja Franca

- SE 501 – ruša (humusna plast)
- SE 503 – skalnata osnova (lapor)
- SE 509 – zemlja pod rušo antropogenega nastanka, verjetno izravnavna terena
- SE 510 – plast peščene meljaste ilovice, fluvialni nanos
- SE 511 – plast temno rjave ilovice, pomešane s kamenjem, fluvialni nanos
- SE 548 – leča rumenkaste glinene zemlje
- SE 549 – ilovnata plast, aluvialna naplavinna potoka
- SE 550 – ilovnata plast, aluvialna naplavinna potoka
- SE 551 – ilovnata plast, aluvialna naplavinna potoka

40 Presek P 501. Merilo 1 : 50.

za združitev Italije (risorgimento) sredi 19. stoletja (Švajncer 2017a, 244–245), verjetno iz časa t. i. tretje italijanske vojne za neodvisnost leta 1866, ki je bila naperjena izključno proti Avstriji in ko so si Italijani pridobili Benečijo in Furlanijo.⁴⁸ Zgodnejše priponke za vojaško kapo v obliki dvoglavih orlov so namreč večje od mlajših, poleg tega so priponke iz čelad usločene enako kot čelade.⁴⁹

V jugozahodnem delu sonde je bila izkopana tudi recentna škarpa oziroma podporni zid terase, označen kot SE 541 (sl. 41).

41 Kamnita struktura, škarpa oziroma podporni zid terase (SE 541) v sondi 503.

Jožefa I. mogoče ugotoviti, ali gre za avstrijske (FJI – Franz Joseph I.) ali ogrske (IFJ – I. Ferenc József) enote (glej Ortner, Hinterstoisser 2013).

48 Za osnovne podatke o vojnah za združitev Italije glej npr. Berengo, Lovett 2010; Grew 2008.

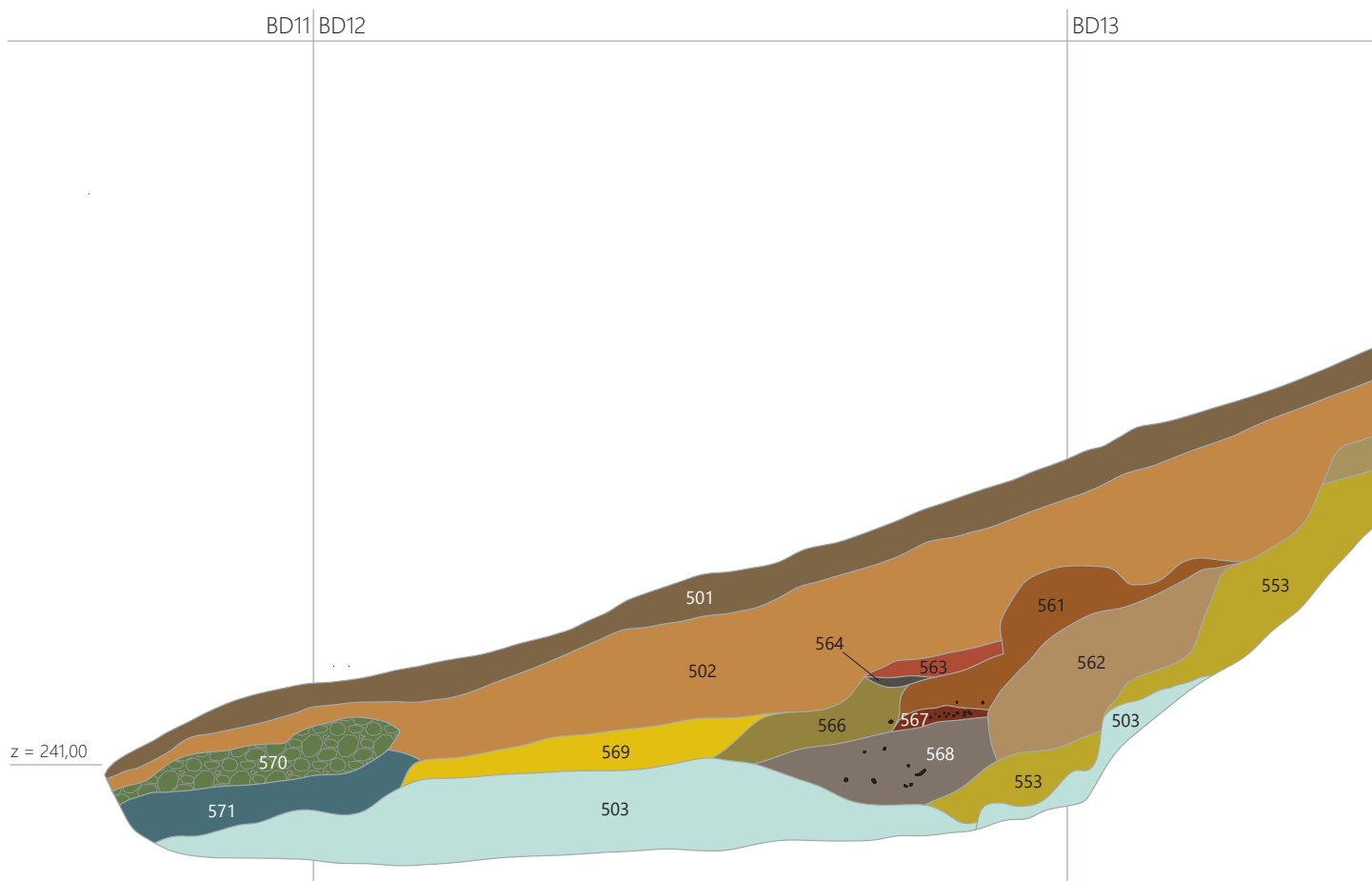
49 Za podatke o priponkah za vojaške kape in določiti priponke s Hrašč se zahvaljujem Janezu J. Švajncerju.

7.6 Sondi 504 in 505

V navedenih sondah ni bilo najdenih arheoloških struktur. V obeh je bila skalna osnova precej višje kot v sondi 502, povprečno na 1,3 m globine (sl. 42). Redke novoveške oziroma recentne najdbe so se pojavljale do precejšnje globine, v eni

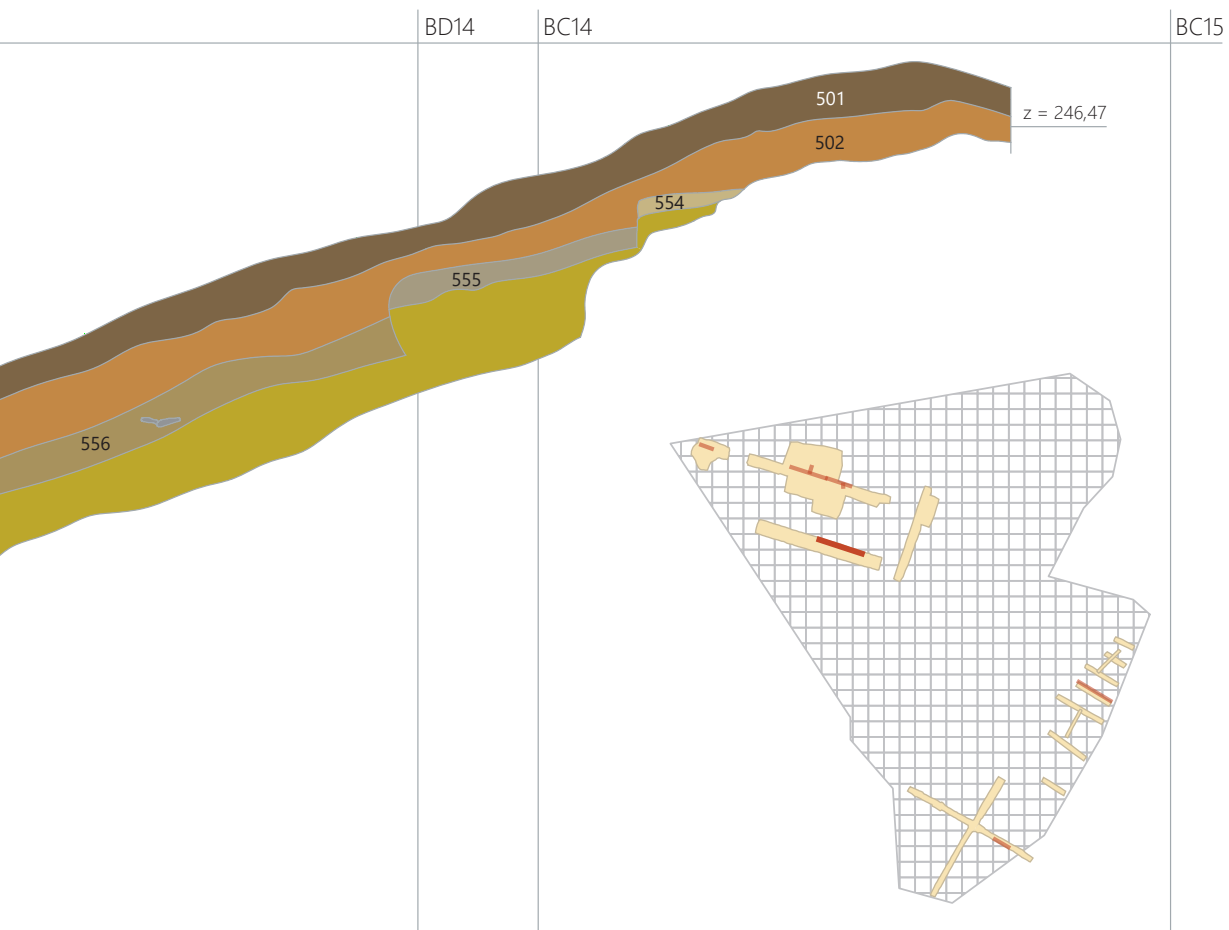
izmed premešanih plasti v sondi 504 (SE 512)⁵⁰ je bil najden tudi odlomek prazgodovinskega svitka (sl. 43). V isti sondi je bilo odkrito tudi novoveško oziroma recentno kurišče, označeno kot SE 564 in SE 565, dokumentirano v preseku v severnem robu izkopnega polja (sl. 42).

● SE 501 - ruša (humusna plast)	● SE 564 (565) - kurišče s polnilom (oglje)
● SE 502 - humusna plast, pomešana s koščki laporja	● SE 566 - plast sivkaste ilovice
● SE 503 - skalnata osnova (lapor)	● SE 567 - temnejša meljasta plast z ogljem
● SE 553 - glinasta plast nad skalnato osnovo	● SE 568 - plast temnosive ilovice
● SE 554 - zemljena plast pod SE 502, nekdanji humus	● SE 569 - plast sivkaste ilovice, pomešane z manjšimi kosi laporovca
● SE 555 - zemljena plast pod SE 502, nekdanji humus	● SE 570 - plast laporovcev antropogenega nastanka, izravnava oz. priprava zamljišča za kultivacijo
● SE 556 - zemljena plast pod SE 502, nekdanji humus	● SE 571 - meljasta plast s precejšnjo količino manjših kosov zdrobljenega laporovca
● SE 561 - kompaktna meljasta plast	
● SE 562 - kompaktna meljasta plast	
● SE 563 - zemljena plast	

42 Presek P 503. Merilo 1 : 50.

50 SE 512 je bila dokumentirana le v sondi 504. Gre za plast antropogenega nastanka, ki sta jo tvorila peščena ilovica in preperel laporovec.

Gradišče nad Hraščami sodi zaradi svoje lege, velikosti, ohranjenosti naselbinskih plasti in znanega naselbini pripadajočega grobišča ter izpričane kontinuitete poselitve med pomembnejša arheološka najdišča v Vipavski dolini. Če izhajamo iz obsega utrjenega naselja, je verjetno predstavljalo osrednje naselje zgornje Vipavske doline, tj. na prostoru med grebenom Slatne in povirjem Močilnika pod Razdrtim (Slapšak 1998, 6; Slapšak 2003, 141). Vizualno gradišče komunicira s sosednjimi gradišči na Razdrtem (Gradišče nad Razdrtim, Goli vrh) in v Vrheh (Tabor pri Vrabčah, Gradišče pri Štjaku) ter ob gradnji hitre ceste Vipava–Razdrto odkritimi lokacijami (Šušec pri Razdrtem, Rebrnice-Gladežnica), v Vipavski dolini pa z dominantnim Sv. Pavlom nad Planino.

Izjemnost Gradišču nad Hraščami daje lega ob pomembni trgovski poti, ki že od prazgodovine vodi do Razdrtega (Okre). Ta predstavlja naravni prelaz iz Podonavja proti severnem delu Jadranskega morja (*Caput Adriae*) in v nižino severne Italije. Iz vrha Gradišča je bilo mogoče nadzirati cestno povezavo, ki je potekala iz smeri Vipave čez greben Slatne prek Barnice in po pobočju Nanosa proti Gradišču nad Razdrtim. Lega in pomen prazgodovinske naselbine sta primerljiva s pomenom kasnejšega trga Št. Vid pod Nanosom oziroma današnjega Podnanosa v dolini pod hribom z Gradiščem (Slapšak 1998, 6; Slapšak 2003, 142). Prebivalci gradišča so nadzirali prehod prek Okre, ki je predstavljal eno najpomembnejših točk na transkontinentalnih poteh med Sredozemjem oziroma Italijo in Podonavjem oziroma Balkanskim polotokom. Vojaški kompleks na Barnicah, kot člen t. i. Mussolinijeve črte v zaledju meje z Jugoslavijo, je v 20. letih na zanimiv način oživel nekatere prvotne funkcije Gradišča in v spremenjenem kontekstu so te funkcije ostale aktualne skoraj do danes (Slapšak 2003, 142). Iz časa obstoja italijanskega vojaškega kompleksa je verjetno tudi novec s severozahodnega pobočja Gradišča, ki je bil žal najden na deponiji (G34).

Arheološka izkopavanja na severozahodnem pobočju Gradišča nad Hraščami so, skupaj z analizo historičnih podatkov, predvsem kartografskega gradiva pokazala, da je bilo to območje skozi stoletja močno preoblikovano zaradi potreb kmetijstva. Ti posegi so večinoma dosegli skalno osnovo in tako preoblikovali ter uničili morebitne starejše

antropogene zapise. Med izkopavanji smo ločili dvoje časovno različnih posegov, povezanih s kultivacijo terena in terasiranjem za potrebe obdelovanja, zlasti sajenja vinske trte. Prvi so recentni in so bili dokumentirani predvsem v spodnjem, severozahodnem delu najdišča. Ti naj bi po pričevanju domačinov sodili v obdobje po 2. svetovni vojni. Drugi so starejši in smo jim sledili tako v spodnjem kot v zgornjem delu najdišča. Te povezujemo s širitvijo vinogradništva konec 18. in na začetku 19. stoletja, kar je izpričano tudi na jožefinski karti in franciscejskem katastru. Iz Valvasorjeve ponazoritve gradu Roženek v Podnanosu je razvidno, da so na strmem pobočju nad Podnanosom konec 17. stoletja gojili trto s suhim opornikom, v ravnini, ob gradu pa v mešani kulturi z drevesom kot opornikom (Panjek 2006, 86). Konec 19. stoletja je vinograde v Vipavski dolini hudo prizadela trtna uš. Po obnovi vinogradov po trtni uši v drugi polovici 19. stoletja se na Vipavskem uveljavi sajenje trt na terase, čeprav so bile poznane terase na strmih pobočjih tudi že prej (Koloini 1994, 179–180). V veljavo takrat stopijo zaostrena pravila, ki so zahtevala sajenje trt v vrstah s pravilnimi razmahi; ti so bili lahko do 1 m, če so jih okopavali, sicer pa 1,5 m, če so orali s konjsko vprego.

43 Čaka (nem. *Tschako*) nižjega avstroogrškega oficirja s kokardo, podobno tisti, ki je bila najdena na izkopavanjih pobočja Gradišča nad Hraščami (<https://www.dorotheum.com/de/l/574295/>, 12. 12. 2020).

Datacijo preoblikovanja pobočja Gradišča podpirajo tudi novoveške najdbe, odkrite v spodnjem delu najdišča, kot npr. bronasta značka za vojaško kapo iz sredine 19. stoletja (G21). Kot kažejo rezultati raziskav na parc. št. 1513 in 1521, na zgornjem delu najdišča proces agrarne izrabe celotnega pobočja Gradišča vseeno ni zajel, saj so bila ta uporabljena le kot košenine ali pašniki.

Večji del arheoloških artefaktov je bil odkrit v zgornjem delu najdišča, med katerimi tipološko prevladujejo odlomki prazgodovinskih masivnih glinenih svitkov. (G2–G5, G9, G10, G13, G15, G18).⁵¹ Med najdbami izstopata odlomka sigilatne posode (G16) in izvihanega ustja (G19), ki bi lahko kazala na poselitev gradišča še v (zgodnji) rimski dobi.

Prazgodovinsko in rimsko gradivo iz sond 1–9, 11 in 12 smo interpretirali kot erodirano gradivo z višjih leg, verjetno z vrha hriba. Odlomki svitkov in lončenine so izredno slabo ohranjeni, saj gre večinoma za majhne kose z zaobljenimi robovi in poškodovano površino, kar je nedvomno posledica zunanjih dejavnikov, kot so daljši prenos in intenzivno vodno delovanje (sl. 44).

Omenili smo že, da so raziskovalci gradivo, ki je bilo odkrito med arheološkimi raziskavami Filozofske fakultete leta 1998, datirali v čas pozne bronaste dobe, železne dobe in rimskega obdobja (Slapšak 2003, 141; Mlinar 1999, 93). Analiza naselbinske keramike iz Gradišča je potrdila poselitev hriba že v zadnjih stoletjih 2. tisočletja pr. n. št., zlasti intenzivno še v prvi polovici 1. tisočletja pr. n. št. (Bratina 2018, 197).

44 Odlomek prazgodovinskega svitka (PN 502; sonda 504/SE 512).

51 Ti so se pojavljali tudi na spodnjem delu najdišča (G33 in sl. 44).

Tipološko je keramika sorodna najdbam iz prazgodovinskih naselij na Krasu, v Istri, v Furlaniji in v Posočju. V starejšo železno dobo sodijo grobovi prebivalcev Gradišča, ki so bili odkriti pod gradiščem, na terasi Zidanca. Na osnovi značilnega pokopa in grobnih pridakov se prazgodovinsko skupnost, ki je živela v železni dobi na Gradišču, povezuje s svetolucijsko posoško skupino kot tudi z železnodobnimi skupnostmi na Krasu ter Notranjskem (Bratina 2014, 551–560). Iz antičnih zgodovinskih virov nam je znana etnična opredelitev lokalne skupnosti, ki je v rimskem času živela pod Okro – t. i. *Subokrini* (Slapšak 1998, 7). Predvidevamo, da je bilo Gradišče nad Hraščami če ne najpomembnejše, vsaj eno od pomembnejših naselij skupnosti Subokrinov.

Rezultati arheoloških raziskav na zahodnem pobočju Gradišča nad Hraščami so pokazali, da prazgodovinska in antična poselitev ni posegala na pobočje gradišča, temveč je bila ta omejena na zgornji del griča, znotraj obrambnega zidovja. Čeravno uporabe celotnega pobočja Gradišča ne moremo izključiti, se zdi, da ta ni bila tako intenzivna, saj bi v nasprotnem primeru za seboj pustila zapise, ki bi se ohranili do današnjih dni. Pri tem je sicer treba dodatno poudariti, da je zaradi nagnjenosti terena in posledično močne podvrženosti vodni eroziji ohranjenost in berljivost morebitnih arheoloških zapisov na pobočju Gradišča močno vprašljiva.

9 Gradišče nad Hraščami

Gojko Tica, Patricija Bratina

Due to its position, size, preservation of settlement layers, and the known graveyard belonging to the settlement as well as attested continuity of population, the site of Gradišče nad Hraščami belongs among the more important archaeological sites in Vipavska dolina. If we set out from the perimeter of the fortified settlement, this was probably the central settlement of the Zgornja Vipavska dolina, i.e. in the territory between the two ridges of Slatna and the upper part of the Močilnik basin under Razdrto (Slapšak 1998, 6; Slapšak 2003, 141). Visually, the hill fort communicates with neighbouring hill forts at Razdrto (Gradišče nad Razdrtim, Goli vrh), and Vrheh (Tabor pri Vrabčah, Gradišče pri Štjaku), and with the locations discovered during the construction of the Vipava–Razdrto (Šušec pri Razdrtem, Rebrnice – Gladežnica) motorway, while in Vipavska dolina with the dominant Sv. Pavel above Planina.

Gradišče nad Hraščami gets its uniqueness from its position on an important trade route which since prehistory has led to Razdrto (Okra). The latter represents a natural pass from the Danubian region towards the northern part of the Adriatic Sea (*Caput Adriae*) and the lowlands of northern Italy. From the top of Gradišče it was possible to monitor the road connection running from the direction of Vipava over the ridge of Slatna, over Barnica and along the slope of Nanos towards Gradišče nad Razdrtim. The position and significance of the prehistoric settlement are comparable to the importance of the later market town of Št. Vid pod Nanosom or present-day Podnanos in the valley beneath the hill with Gradišče (Slapšak 1998, 6; Slapšak 2003, 142). Inhabitants of the hill fort controlled the passage over Okra, which was one of the most important points on transcontinental routes between the Mediterranean or Italy and the Danubian region or the Balkan Peninsula. In the 1920s, the military complex at Barnica, as a link in the so-called Mussolini Line in the hinterland of the border with Yugoslavia, revived some of the original functions of Gradišče in an interesting way and in their changed contexts these functions remained current almost until today (Slapšak 2003, 142). The coin from the north-western slope of Gradišče, which was unfortunately found at the dump, probably originates from the time of the existence of the Italian military complex (G34).

Archaeological excavations at the north-western slope of Gradišče nad Hraščami together with the analysis of historical data of primarily cartographic material have shown that this area has been strongly reshaped through the centuries for the needs of agriculture. These interventions mostly reached the rock foundation and thus transformed and destroyed any potential older anthropogenic records. During the excavations, two chronologically different interventions were determined, connected to the cultivation of the terrain and terracing for the needs of agriculture, especially planting of vines. The first are recent and were documented primarily in the lower, north-western part of the site. According to the statements of the locals, these belong to the period after the Second World War. The second are older and could be followed in both the lower and the upper part of the site. These are connected to the expansion of wine-making at the end of the 18th and the beginning of the 19th century, which is also attested on the Josephine map and in the Franciscan Cadastre. Valvasor's depiction of Roženek Castle in Podnanos reveals that vine with dry supports was grown on the steep slopes above Podnanos at the end of the 17th century, while in the lowlands, around the castle, the mixed cultures were grown with trees as supports (Panjek 2006, 86). At the end of the 19th century, vineyards in Vipavska dolina were severely affected by grape phylloxera. After the vineyards were restored in the second half of the 19th century, the Vipava region saw the establishment of planting vine on terraces, even though terraces had been known on steep hills even earlier (Koloini 1994, 179–180). At that time, stricter rules came into force, which required vines to be planted in rows at regular intervals, which could be 1m if hoed and 1,5m if ploughed with a horse.

The dating of the transformed slope of Gradišče is also supported by modern finds discovered in the lower part of the site, such as a bronze badge for an army cap from the mid-19th century (G21). As revealed by the results of research at plot nos. 1513 and 1521 in the upper part of the site, the process of agricultural use did not encompass the entire slope of Gradišče, since these parts were used only for mowing or as pastures.

The majority of archaeological artefacts were discovered in the upper part of the site, among which fragments of

prehistoric clay coils prevail typologically (G2–G5, G9, G10, G13, G15, G18).⁵² Fragments of a sigillata vessel (G16) and of an everted lip (G19) stand out among the finds, which could indicate the continued population of the hill fort in the (Early) Roman period.

Prehistoric and Roman material from trenches 1–9, 11, and 12 were interpreted as eroded material from positions higher up, probably from the top of the hill. Fragments of coils and pottery are extremely poorly preserved; we are mostly dealing with tiny pieces with rounded edges and damaged surface, which is undoubtedly the consequence of external factors, such as longer transfer and intensive exposure to operation of water.

We have mentioned that researchers dated the material discovered during archaeological research of the Faculty of Arts in 1998 to the time of the Late Bronze Age, Iron Age, and Roman Period (Slapšak 2003, 141; Mlinar 1999, 93). The analysis of settlement pottery from Gradišče confirmed the population of the hill in the last centuries of the 2nd millennium BC, particularly intensively in the first half of the 1st millennium BC (Bratina 2018, 197). Typologically, the pottery is related to the finds from prehistoric settlements in Kras, in Istria, Friuli, and the Posočje region. Graves of inhabitants of Gradišče belong to the Early Iron Age, which were discovered beneath the hill fort, on the Zidanca terrace. Based on the typical burial and grave goods, the prehistoric community living at Gradišče in the Iron Age is connected to the Sveta Lucija group in the Posočje region, and with the Iron Age communities in Kras and the Notranjska region (Bratina 2014, 551–560). From the antique historical sources, we know of the ethnic definition of a local community living beneath Okra in Roman times – the so-called *Subocrini* (Slapšak 1998, 7). We assume that Gradišče nad Hraščami was, if not the most important, at least one of the more important settlements of the Subocrini community.

The results of archaeological research at the western slope of Gradišče nad Hraščami revealed that prehistoric and Roman settlement did not reach the slopes of the hill fort, but was limited to the upper part of the hill, within the defence walls. Even though we cannot rule out the use of the entire slope of Gradišče, it appears that it was not very intensive, since it would otherwise have left records that would have been preserved until the present day. Nevertheless, it should be especially emphasised that, due to the inclination of the terrain and the consequent strong exposure to water erosion, the preservation and discernability of potential archaeological records on the slope of Gradišče is extremely questionable.

52 These also appeared in the bottom part of the site (G33 and Fig. 44).

10 Literatura

- ANSI 1975. *Arheološka najdišča Slovenije*. – Ljubljana.
- BERENGO, M. in C. M. LOVETT 2010, Italy. Unification. – V: D. H. Hoiberg in M. Levy (ur.), *The New Encyclopædia Britannica. Volume 22 (Islam–Life). Macropædia. Knowledge in Depth* (15. izdaja), Chicago, London, New Delhi, Paris, Seoul, Sydney, Taipei, Tokyo, 230–233.
- BITENC, P., T. KNIFIC, T. NABERGOJ in N. VERŠNIK 2009, Srednji vek (s prispevki Darka Kneza in Julijane Visočnik). – V: P. Turk, J. Istenič, T. Knific in T. Nabergoj (ur.), *Ljubljana – kulturna dediščina reke*, Ljubljana, 297–347.
- BOŽIČ, D. 1999, Kelti in staroselci na stičišču kultur. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 154–157.
- BRATINA, P. 2003a, Log pri Vipavi. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 175–176.
- BRATINA, P. 2003b, Rebrnice–Gladežnica. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 229.
- BRATINA, P. 2003c, Zemono pri Vipavi 1. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 279–280.
- BRATINA, P. 2005, Gradišče nad Hraščami – prazgodovinsko naselje. – V: *Svet'ga Vida zgun*, 6, Podnanos, 4–7.
- BRATINA, P. 2006a, Dolga Poljana – prazgodovinska naselbina Log pri Vipavi. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 40–41.
- BRATINA, P. 2006b, Duplje – bronastodobna naselbina Zemono pri Vipavi 1. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 44–45.
- BRATINA, P. 2006c, Lozice – arheološko najdišče Gladežnica. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 93–94.
- BRATINA, P. 2006d, Podnanos – grobišče Zidanca. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 146.
- BRATINA, P. 2006e, Poreče – arheološko najdišče Mlake. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 150.
- BRATINA, P. 2006f, Podnanos – arheološko najdišče Gradišče nad Hraščami. – *Varstvo spomenikov* 42/05, Ljubljana, 113–114.
- BRATINA, P. 2010, Nova arheološka odkritja v Vipavski dolini. – *Marušičev zbornik. Zbornik prispevkov v počastitev 70-letnice prof. dr. Branka Marušiča*. – Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja 33–34 /I (2009/2010), Nova Gorica, 155–180.
- BRATINA, P. 2013, Od najstarejših sledi do poselitve Slovanov. – V: J. Pavšič (ur.), *Vipavska dolina. Neživi svet, rastlinstvo, živalstvo, zgodovina, umetnostna zgodovina, gmotna kultura, gospodarstvo in naravovarstvo*, Ljubljana, 237–250.
- BRATINA, P. 2014a, Zidanca pri Podnanosu. – V: B. Teržan in M. Črešnar (ur.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem*. Katalogi in monografije, 40, Ljubljana, 549–561.
- BRATINA, P. 2014b, Zemono pri Vipavi. – V: B. Teržan in M. Črešnar (ur.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem*. Katalogi in monografije, 40, Ljubljana, 563–567.
- BRATINA, P. 2014c, Log pri Vipavi. – V: B. Teržan in M. Črešnar (ur.), *Absolutno datiranje bronaste in železne dobe na Slovenskem*. Katalogi in monografije, 40, Ljubljana, 569–579.
- BRATINA, P. 2018, Bronze and Iron Age Settlements in the Kras and the Vipava Valley, Slovenia. – *Studi di preistoria e protostoria 5 - Preistoria e Protostoria del Caput Adriæ*. Firenze: Istituto Italiano di Preistoria e Protostoria, Udine, 173–180.
- BRATINA, P., G. TICA, T. FABEC in R. KLASINC 2005, *Podnanos. Arheološko najdišče Gradišče nad Hraščami /EŠD: 539/. Poročilo o arheološkem izkopavanju na najdišču Gradišče nad Hraščami na trasi HC Razdrto – Vipava*. – Nova Gorica (neobjavljeno poročilo).
- BRATOŽ, R. 1994, Bitka pri Frigidu v izročilu antičnih in srednjeveških avtorjev. – *Zgodovinski časopis* 48/1, Ljubljana, 5–45.
- BRATOŽ, R. 1999, Vojna krajina in boj za njeno obvladovanje. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 314–316.
- BRATOŽ, R. 2014, *Med Italijo in Ilirikom. Slovenski prostor in njegovo sosedstvo v pozni antiki*. – Dela 1. razreda Slovenske akademije znanosti in umetnosti 39. Zbirka Zgodovinskega časopisa 46, Ljubljana.
- CASSOLA GUIDA, P. in S. CORAZZA 2003, *Il castelliere di Variano. Guida alla mostra*. – Basiliano.
- CIGLENEČKI, S. 1997, Strukturiranost poznorimske poselitve Slovenije. – *Arheološki vestnik* 48, Ljubljana, 191–201.
- CIGLENEČKI, S. 1999, Results and Problems in the Archaeology of the late Antiquity in Slovenia. – *Arheološki vestnik* 50, Ljubljana, 287–309.
- DŽINO, D. in A. DOMIĆ KUNIĆ 2013, *Rimski ratovi u Iliriku. Povijesni antinarativ*. – Biblioteka Lucius 10, Zagreb.
- DULAR, A. 1988–1990, Vinogradništvo na Slovenskem v 19. stoletju. – *Slovenski etnograf* 33/34, Ljubljana, 61–82.

- FABEC, T. 2005, *Gradišče nad Hraščami. Poročilo o arheološkem sondiranju območja na parc. št. 1513, 1521, 1523 in 1525 k. o. Podnanos*. – Nova Gorica (neobjavljeno poročilo).
- FRELIH, M. 2003, *Logatec – Longaticum in rimski obrambni sistem Claustra Alpium Iuliarum s prispevkom o bitki pri reki Frigidus (Soča) leta 394*. – Logatec.
- GOLEC, B. 2007, Meščanska naselja Vipavske in njihove posebnosti do konca fevdalne dobe. – V: *Iz zgodovine Goriške. Kronika 55/2*, Ljubljana, 201–230.
- GOTICO 1996, *Gotico (XIII – XV secolo) – catalogo*. – V: U. Raffelli (ur.), *Oltre la porta. Serrature, chiavi e forzieri dalla preistoria all'età moderna nelle Alpi orientali*, Trento, 173–192.
- GRAHEK, L. 2018, Naselbinska keramika z Mosta na Soči. – V: J. Dular in S. Tecco Hvala (ur.), *Železnodobno naselje Most na Soči. Razprave / The Iron Age settlement at Most na Soči. Treatises*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 34, Ljubljana.
- GREW, R. 2008, *Risorgimento*. – V: P. N. Stearns (ur.), *The Oxford Encyclopedia of The Modern World. Volume 6. Pachinko–Skyscrapers*, New York, 386–387.
- GRUDEN, G. 2018, Vipava – arheološko najdišče ob zdravstvenem domu, Vipava – trško jedro. – *Varstvo spomenikov 53*, Ljubljana, 283.
- HABIČ, P., J. ROSA in B. HARTMAN 1995, Podnanos. – V: D. Voglar (ur.), *Enciklopedija Slovenije 9, Plo – Ps*, Ljubljana, 18.
- HORVAT, J. 1999a, Sledovi rimske zasedbe. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 189–192.
- HORVAT, J. 1999b, Roman Provincial Archaeology in Slovenia Following the Year 1965: Settlement and Small Finds. – *Arheološki vestnik 50*, Ljubljana, 215–257.
- HORVAT, J. in A. BAVDEK 2009, OKRA. *Vrata med Sredozemljem in Srednjo Evropo / OCRA. The gateway between the Mediterranean and Central Europe*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 17, Ljubljana.
- HORVAT, M. 1989, *Ajdovska jama pri Nemški vasi*. – Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana.
- HORVAT, M. 1999, *Keramika. Tehnologija keramike, tipologija lončenine, keramični arhiv*. – Razprave Filozofske fakultete, Ljubljana.
- KAVUR, B. in S. PETRU 2003, Poznopaleolitski tabor lovcev in nabiralcev. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 26–31.
- KLADNIK, D. 2013, Geografski oris pokrajine. – V: J. Pavšič (ur.), *Vipavska dolina. Neživi svet, rastlinstvo, živalstvo, zgodovina, umetnostna zgodovina, gmotna kultura, gospodarstvo in naravovarstvo*, Ljubljana, 64–80.
- KLADNIK, D. in M. NATEK 2001, Vipavska dolina – V: D. Perko in M. Orožen Adamič (ur.), *Slovenija. Pokrajine in ljudje* (3. izdaja), Ljubljana, 222–233.
- KNIFIC, T. 2004, Na stičiščih treh svetov. Arheološki podatki o Goriški v zgodnjem srednjem veku. – *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja 29/2002*, Nova Gorica, 5–30.
- KNIFIC, T. in T. NABERGOJ 2016, *Srednjeveške zgodbe s stičišča svetov*. – Ljubljana.
- KOLOINI, B. 1994, Pomen vinogradništva v vsakdanjem življenju ljudi na Vipavskem. – Vipavska dolina skozi čas. – V: B. Koloini in A. Malnič (ur.), *Vipavski izbor – Zbornik spisov ob 100-letnici ustanovitve vinarske zadruge Vipava, Vipava*, 175–186.
- KOS, P. 2014, *Ad Pirum (Hrušica) in Claustra Alpium Iuliarum*. – Vestnik 26, Ljubljana.
- LEGHISSA, E. in M. TURK 2016, Gradišče pri Vipavi. – *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja 39–40 (2015–2016)*, Nova Gorica, 290–291.
- MARCHESETTI, C. 1903, *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*. – Trieste.
- MARUŠIČ, B. 1994, Vipavska dolina skozi čas. – V: B. Koloini in A. Malnič (ur.), *Vipavski izbor – Zbornik spisov ob 100-letnici ustanovitve vinarske zadruge Vipava, Vipava*, 163–174.
- MIKLAVČIČ–BREZIGAR, I. 1996, Podnanos – Št. Vid ali Šentvid in po domače Šembid – identifikacijski elementi kraja. – V: J. Rosa (ur.), *Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini*, Nova Gorica, 13–19.
- MLINAR, M. 1999, *Vipavska dolina v prazgodovini*. – Diplomski naloga. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, Ljubljana.
- OROŽEN ADAMIČ, M., D. PERKO in D. KLADNIK 1997, *Priročni krajevni leksikon Slovenije*. – Ljubljana.
- ORTNER, M. C. in H. HINTERSTOISSER 2013, *The Austro-Hungarian Army in the First World War – Uniforms and Equipment – from 1914 to 1918. Volume 1*. – Vienna.
- OSMUK, N. 1977, Gradišče nad Hraščami (Podnanos). – *Varstvo spomenikov 21*, Ljubljana, 190.
- OSMUK, N. 1985, Lozice pri Podnanosu – Polje (pri pokopališču). – *Varstvo spomenikov 27*, Ljubljana, 193.
- OSMUK, N. 1996, Koliko je o starejši preteklosti Podnanosa (Šembida) in njegove bližnje okolice danes znanega arheologom. – V: J. Rosa (ur.), *Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini*, Nova Gorica, 38–40.
- OSMUK, N. 2001a, Podnanos – Gradišče nad Hraščami. – *Varstvo spomenikov 38*, Ljubljana, 90.
- OSMUK, N. 2001b, Vipava - Stari grad. – *Varstvo spomenikov 38*, Ljubljana, 142.
- OSMUK, N. 2006a, Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje. – *Varstvo spomenikov 39–41/00–04*, Ljubljana, 235–236.
- OSMUK, N. 2006b, Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje. – *Varstvo spomenikov 42/05*, Ljubljana, 183.
- OSMUK, N. 2006c, Vipava. Laurinova ulica. – *Varstvo spomenikov 42/05*, Ljubljana, 184–185.

- OSMUK, N., D. SVOLJŠAK in B. ŽBONA TRKMAN 1994, *Ajdovščina–Castra*. – Kulturni in naravni spomeniki Slovenije 183, Ljubljana.
- PANJEK, A. 2006, *Človek, zemlja, kamen in burja. Zgodovina kulturne krajine Krasa (oris od 16. do 20. stoletja)*. – Knjižnica Annales Majora, Koper.
- RAJŠP, V. in D. TRPIN 1997, *Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763–1787 (1804)*, zv. 3. – Ljubljana.
- ROSA, J. 1996a, Šentvid, Šembid,... Podnanos – O izvoru, najstarejših omembah, poimenovanjih in poimenovanju našega kraja. – V: J. Rosa (ur.), *Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini*, Nova Gorica, 25–37.
- ROSA, J. 1996b, O starejši zgodovini cerkvene uprave v Št. Vidu – šembijški dušni pastirji. – V: J. Rosa (ur.), *Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini*, Nova Gorica, 41–47.
- ROSA, J. 1996c, Po sledih občine v Št. Vidu. – V: J. Rosa (ur.), *Št. Vid – Podnanos. Zbornik prispevkov o kraju in njegovi zgodovini*, Nova Gorica, 48–54.
- ROSA, S. 2007, *Podnanos: Št. Vid, rojstni kraj slovenske himne. Vodnik po kulturni dediščini Podnanosa in okolice*. – Podnanos.
- SAPAČ, I. 2008, *Grajske stavbe v zahodni Sloveniji. Knjiga 1. Zgornja Vipavska dolina*. – Zbirka Grajske stavbe 20. – Ljubljana.
- SIMONITI, V. 1990, *Turki so v deželi že. Turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. – Celje.
- SLAPŠAK, B. 1998, *Poročilo o dodatnih arheoloških raziskavah za odločanje o morebitni racionalizaciji trase hitre ceste M 10-7 odsek 0374 Razdrto – Selo na širšem področju varovanega območja kulturne in naravne dediščine Podnanos – Gradišče nad Hraščami*. – Ljubljana (neobjavljeno poročilo).
- SLAPŠAK, B. 2003, Gradišče nad Hraščami. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 139–142.
- STARE, V. 2007, Otok pri Dobravi. Ključi in ključavnice srednjeveškega Gutenwerta. – *Argo* 50/2, Ljubljana, 21–39.
- SVOLJŠAK, D. 1966, Arheološka podoba gradišča pri Sv. Pavlu nad Planino. – *Goriška srečanja* 1, Nova Gorica, 46–49.
- SVOLJŠAK, D. 2003, Šušec pri Razdrtem. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 262–264.
- SVOLJŠAK, D. in T. FABEC 2006, Razdrto–Šušec–Šušet. – *Varstvo spomenikov* 39–41/00–04, Ljubljana, 164–167.
- SVOLJŠAK, D. in T. KNIFIC 1976, *Vipavska dolina. Zgodnjerednjevska najdišča*. – Situla 17, Ljubljana, Nova Gorica.
- SVOLJŠAK, D., B. ŽBONA TRKMAN, N. OSMUK in B. BREZIGAR 2013, *Fluvio Frigido, Castra, Flovius, Ajdovščina. Vodnik in katalog stalne arheološke razstave Goriškega muzeja na Prešernovi 24 v Ajdovščini*. – Nova Gorica.
- ŠAŠEL, J. 1974, Okra. – *Kronika* 22/1, Ljubljana, 9–17.
- ŠAŠEL KOS, M. 1999a, Rim osvoji jugovzhodnoalpski prostor. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 186–188.
- ŠAŠEL KOS, M. 1999b, Promet v prazgodovini. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 254–256.
- ŠAŠEL KOS, M. 1999c, Promet v antiki – trgovci, vojaki in razbojniki. – V: B. Aubelj (ur.), *Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov*, Ljubljana, 257–259.
- ŠAŠEL KOS, M. 2008, The Roman Empire: conquers and Pax Romana. – V: O. Luthar (ur.), *The Land Between. A History of Slovenia*, Frankfurt am Main, 37–62.
- ŠAŠEL KOS, M. 2010, *Rimsko osvajanje zahodnega Balkana*. – Zbirka Zgodovinskega časopisa 41, Ljubljana.
- ŠTIH, P. 2007, Slovani na Goriškem v srednjem veku. – V: *Iz zgodovine Goriške*, Kronika 55/2, Ljubljana, 159–170.
- ŠTIH, P., V. SIMONITI in P. VODOPIVEC 2016, *Slovenska zgodovina. Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja. I. knjiga*. – Ljubljana.
- ŠVAJNCER, J. J. 2017a, *Vojni muzej Logatec. Zakladi zgodovine*. – Logatec.
- ŠVAJNCER, J. J. 2017b, *Vojaške kape. Vojaške, policijske, gasilske in druge službene kape iz zbirke Vojnega muzeja Logatec*. – Logatec.
- TERŽAN, B., F. LO SCHIAVO in N. TRAMPUŽ OREL 1984–1985, *Most na Soči (S. Lucia) II*. – Katalogi in monografije 23/1, 2, Ljubljana.
- TICA, G. 2001, Najstarejša umetnost v kamnu pri nas. – *Gea* 11/5, Ljubljana, 68.
- TICA, G. 2003, Zemono pri Vipavi 2. – V: D. Prešeren (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami. Arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*, Ljubljana, 281–282.
- TICA, G., P. BRATINA, T. VERBIČ in B. DJURIĆ 2004, *Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda najdišča Gradišče nad Hraščami (Barnice)*. – Ljubljana (neobjavljeno poročilo).
- TICA, G. in R. KLASINC 2005, *Poročilo o arheoloških izkopavanjih na najdišču Gradišče nad Hraščami (trasa HC Razdrto – Vipava)*. – Nova Gorica (neobjavljeno poročilo).
- TRATNIK, V. 2008, Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje. – *Varstvo spomenikov* 45, Ljubljana, 206–207.
- TRATNIK, V. 2012, Sledovi rimskodobne poselitve na Grubljah pri Vipavi. – *Arheološki vestnik* 63, Ljubljana, 105–138.
- TRATNIK, V. 2014, Rimsko grobišče na Laurinovi ulici v Vipavi. – *Arheološki vestnik* 65, Ljubljana, 255–322.
- TRATNIK, V. 2020, Vipava. – V: J. Horvat, I. Lazar in A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor Roman settlements in Slovenia*. – Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 40, Ljubljana, 113–121.

TRATNIK, V. in Š. KARO 2018, *Miren. Grobišče iz obdobja preseljevanja ljudstev*. – Monografije CPA 3, Ljubljana.

UREK, M. in A. KOVAČIČ 2020, *Fluvio Frigido, Castra–Ajdovščina*. Raziskave/Investigations – V: J. Horvat, I. Lazar in A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor Roman settlements in Slovenia*, Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 40, Ljubljana, 47–59.

VALENČIČ, V. 1970, Vinogradništvo. V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog. I. zvezek. Agrarno gospodarstvo*. – Ljubljana, 279–308.

VERBIČ, T. 2004, *Poročilo o geološkem ogledu arheoloških testnih jarkov na najdišču Gradišče nad Hraščami*. – Ljubljana (neobjavljeno poročilo).

VIDMAR, J. 2013, Zgodovina. – V: J. Pavšič (ur.), *Vipavska dolina. Neživi svet, rastlinstvo, živalstvo, zgodovina, umetnostna zgodovina, gmotna kultura, gospodarstvo in naravovarstvo*, Ljubljana, 251–262.

VIDRIH PERKO, V. in B. ŽBONA TRKMAN 2005, Trgovina in gospodarstvo v Vipavski dolini in Goriških brdih v rimski dobi. Interpretacija na podlagi najdišč Loke, Neblo, Bilje in Ajdovščina. – *Zbornik prispevkov v počastitev 75-letnice prof. Sergia Tavana*. – Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja 30–31 (2003–2004), Nova Gorica, 17–70.

ZAVRTANIK, J. 1984, Poznoantično grobišče pri Kosovelih. – *Goriški letnik. Zbornik Goriškega muzeja* 11, Nova Gorica, 85–94.

ZENDRON, F. 2017, In cammino verso la storia. I manufatti dell'eta del Bronzo e dell'eta del Ferro – V: P. Maggi, F. Pieri in P. Ventura (ur.), *Monte Castellier. Le pietre di Elleri narrano la storia*, Trieste, 209–249.

ŽERJAL, T. in V. TRATNIK 2020, *Fluvio Frigido, Castra–Ajdovščina*. – V: J. Horvat, I. Lazar in A. Gaspari (ur.), *Manjša rimska naselja na slovenskem prostoru / Minor Roman settlements in Slovenia*. Opera Instituti Archaeologici Sloveniae 40, Ljubljana, 9–46.

11 Katalog gradiva

Iva Ciglar

V katalogu predstavljamo izbor najdb z arheološkega najdišča. Opis najdb sledi oblikovno-tehnološkemu obrazcu, ki ga je predlagala Milena Horvat (Horvat M. 1989; Horvat M. 1999). Predmeti so prikazani v različnih merilih, ki so navedena na tabelah. Opis predmetov v katalogu vsebuje podatke o številu odlomkov keramike, načinu izdelave, podatke o sestavi lončarske mase, velikosti odlomka in mestu najdbe (SE, sek., sonda, kv.). Gradivo v katalogu si sledi po stratigrafskih enotah. Gradivo hrani Goriški muzej.

Kriteriji

Zrnatost (Horvat M. 1989, 30)

1. **finozrnata**: zrna velikosti od 0,2 do 0,5 mm v glineni masi
2. **drobnozrnata**: zrna velikosti od 0,5 do 1,0 mm v glineni masi
3. **srednjezrnata**: zrna velikosti od 1,0 do 2,0 mm v glineni masi
4. **zrnata**: zrna velikosti od 2,0 do 3,0 mm v glineni masi
5. **grobozrnata**: zrna v glineni masi so večja od 3 mm

Površina na otip (Horvat M. 1989, 31)

1. **raskava**: čutimo ostre nepravilnosti, kot smirkov papir
2. **hrapava**: čutimo nepravilnosti
3. **gladka**: nepravilnosti ne čutimo
4. **mazasta**: če povlečemo s prstom po površini, na prstu ostane sled
5. **prašnata**: delci se ločijo od površine, a ne puščajo sledov na prstu

Obdelava površine (Horvat M. 1989, 31)

1. **groba**: grobe poteze prstov ali lončarskega orodja
2. **delno glajena**: fine poteze prstov ali lončarskega orodja
3. **glajena**: poteze prstov ali lončarskega orodja so komaj zaznavne
4. **glajena na sij**

Žganje (Horvat M. 1989, 35–36; Horvat M. 1999, 53–54)

1. oksidacijsko
2. redukcijsko
3. stihijsko
4. oksidacijsko s končnim dimljenjem
5. redukcijsko s končno oksidacijo
6. nepopolno oksidacijsko s končnim dimljenjem
7. nepopolno oksidacijsko
8. ob izmenjavi redukcije in oksidacije s končno redukcijo

Okrajšave

dl.	dolžina
š.	širina
db.	debelina
v.	višina
ohr.	ohranjen/a
pr.	premer
u.	ustje
d.	dno
ost.	ostenje
SE	stratigrafska enota
sek.	sektor
kv.	kvadrant
inv. št.	inventarna številka
PN	posebna najdba
t. s.	terra sigilata

Vse mere so v centimetrih (cm).

1 SE 1, sonda 5

Odlomek ročaja prazgodovinske posode, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – gladka; žganje – nepopolno oksidacijsko; barva – temno rumenkasto rjava (10YR 4/4), prelom zelo temno sivkasto rjav (10YR 4/2); dl. 2,2 cm, š. 2,2 cm, db. 1,4 cm.

2 SE 1, sonda 6

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – hrapava; žganje – nepopolno oksidacijsko; barva – rumenkasto rjava (10YR 5/4), prelom temno siv (10YR 4/1); dl. 5,7 cm, š. 4,1 cm, db. 3,2 cm.

3 SE 1, sonda 7

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – hrapava; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 4/6), prelom zelo temno siv (5YR 3/1); dl. 6,4 cm, š. 3,1 cm, db. od 2,4 cm do 2,7 cm.

4 SE 1, sonda 7

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – hrapava; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 5/6), prelom zelo temno siv (5YR 3/1); dl. 3,1 cm, š. 3,2 cm, db. 2,3 cm.

5 SE 1, sonda 7

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rdečkasta (2.5YR 5/6), prelom temno siv (7.5YR 4/1); dl. 7,5 cm, š. 4,2 cm, db. od 2,7 cm do 3,5 cm.

6 SE 1, sonda 8

Odlomek ročaja prazgodovinskega lonca, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – nepopolno oksidacijsko; barva – rdeče-rjava (5YR 5/4), prelom rumenkasto rdeč (5YR 5/6); dl. 5,2 cm, š. 4 cm, db. 2,7 cm.

7 SE 1, sonda 8

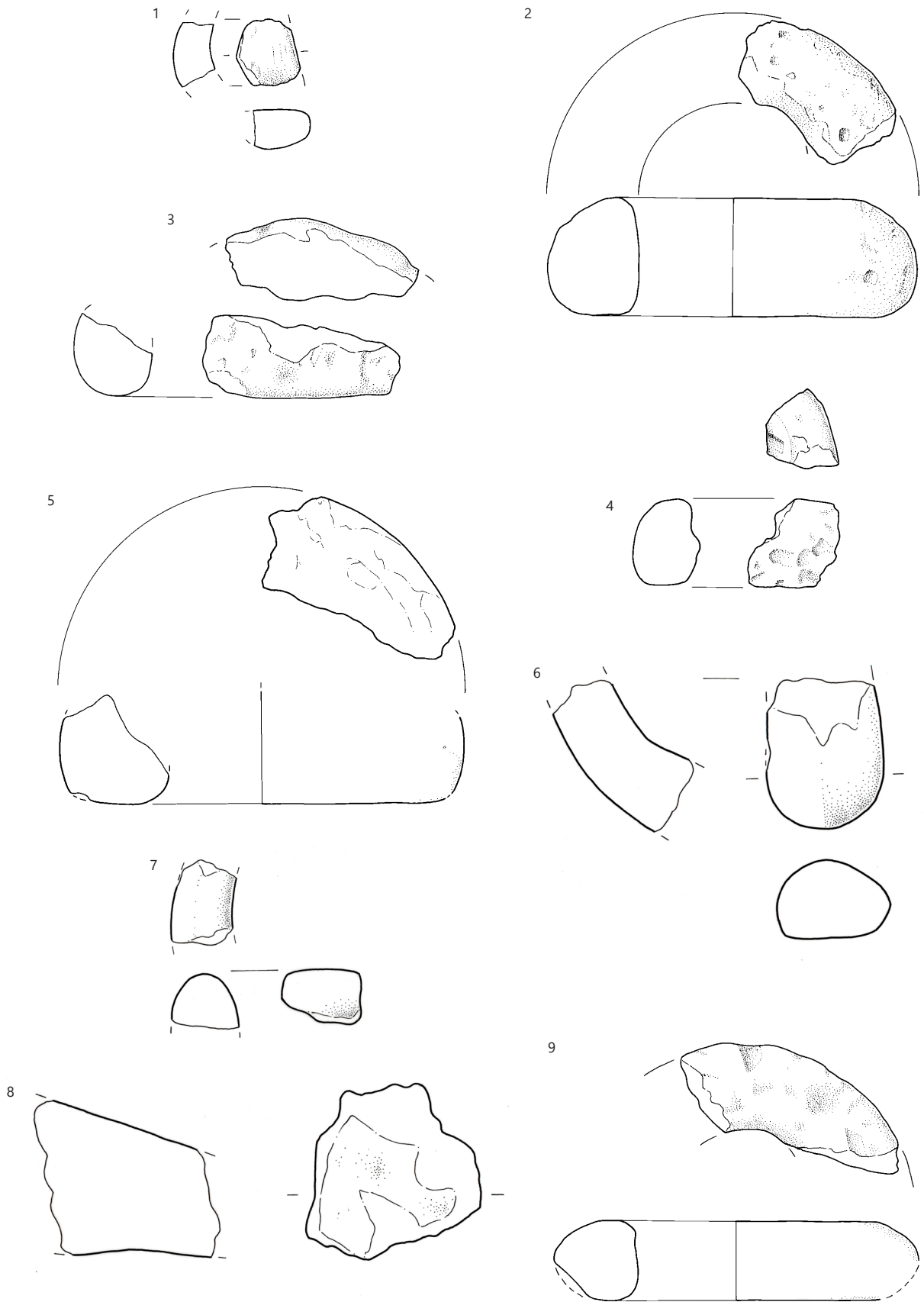
Odlomek ustja (roba) prazgodovinskega lonca, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – nepopolno oksidacijsko; barva – rdeče rjava (5YR 4/3), prelom temno siv (5YR 4/1); v. 2,1 cm, š. 3 cm, db. 2,6 cm.

8 SE 1, sonda 8

Glinen odlomek (tlak ?), prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – svetlo rdeča (2,5YR 6/6), prelom rdeče-siv (2,5YR 6/1); dl. 5,9 cm, š. 6,1 cm, db. 5,4 cm.

9 SE 1, sonda 9

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 4/6), prelom zelo temno siv (5YR 3/1); dl. 8,3 cm, š. 2,9 cm, db. 2,7 cm.

SE 1, merilo 1 : 2.

10 SE 1, sonda 9

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 5/6), prelom zelo temno siv (5YR 3/1); dl. 5 cm, š. 3,1 cm, db. 2,9 cm.

11 SE 1, sonda 9

Odlomek ravno odrezanega ustja z ostenjem prazgodovinske posode, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko; barva – temno rumenkasto rjava (10YR 4/6), prelom zelo temno siv (10YR 3/1); dl. 1,3 cm, š. 1,9 cm, db. 1,1 cm.

12 SE 1, sonda 9

Odlomek ostenja prazgodovinske shrambene posode, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – svetlo rdeča (2,5YR 6/6), prelom temno rdeč (2,5YR 4/1); dl. 5,5 cm, š. 4,4 cm, db. 2,5 cm.

13 SE 1, sonda 11

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – hrapava; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 5/6), prelom zelo temno siv (10YR 3/1); dl. 5,9 cm, š. 2,7 cm, db. 2,7 cm.

14 SE 1, sonda 12

Glinen odlomek (tlak ?), prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – svetlo rdeča (2,5YR 6/6), prelom rdeče-siv (2,5YR 5/1); dl. 4,5 cm, š. 5,7 cm, db. 2,9 cm.

15 SE 1, sonda 12

Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rdečkasta (2,5YR 4/6), prelom zelo temno siv (10YR 3/1); dl. 7,1 cm, š. 3,2 cm, db. 2,4 cm.

16 SE 1, sonda 7

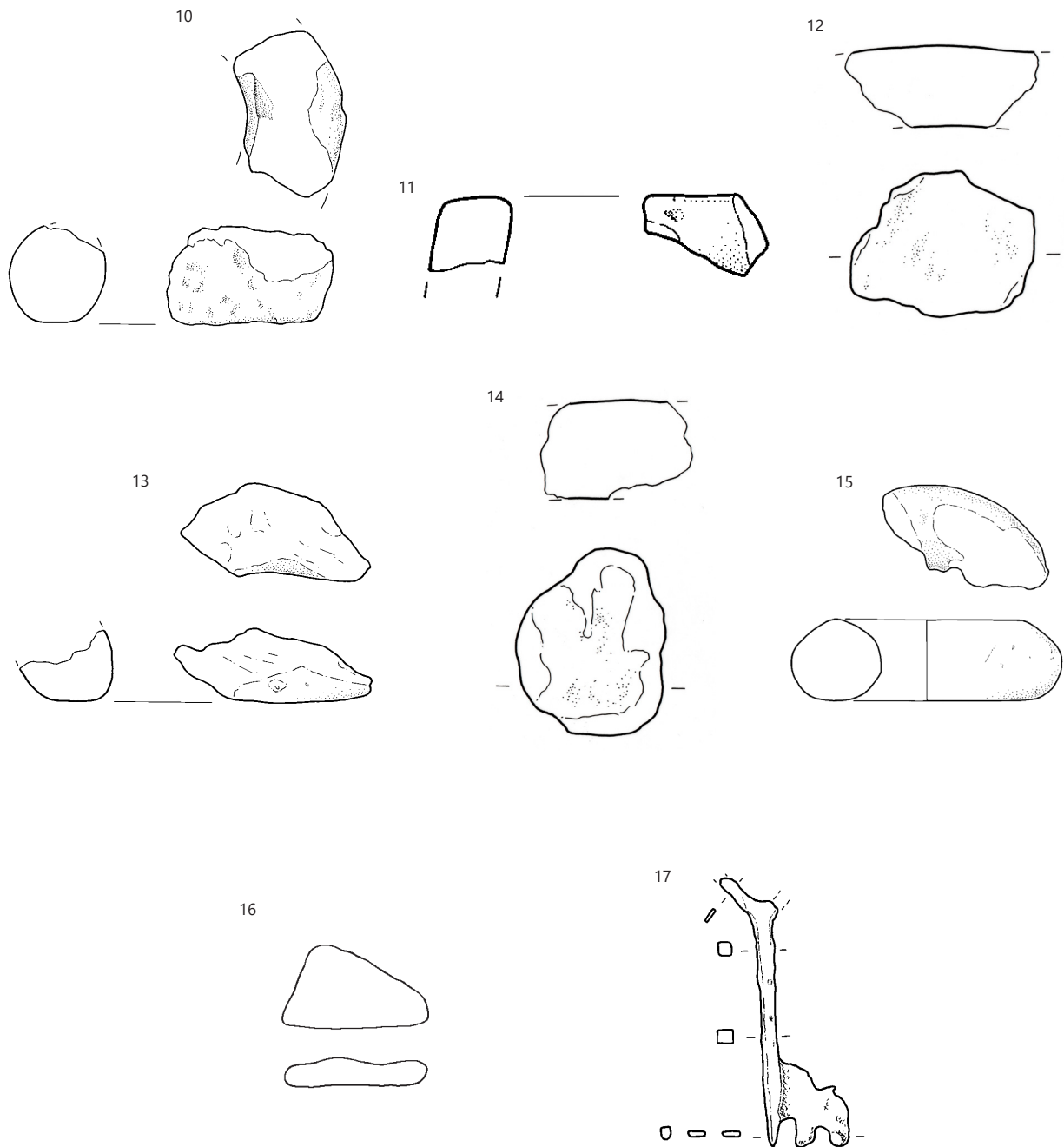
Odlomek ostenja posode (imitacija t. s.), izdelane na vretenu. Masa – zelo fino zrnata; površina – gladka; žganje – oksidacijsko; barva – rožnata (5YR 7/3); barva premaza – rdečkasta (2,5YR 4/6); dl. 2,2 cm, š. 1,4 cm, db. 0,4 cm.

17 SE 1, sonda 4

Železen ključ; dl. 8,1 cm, š. 2,4 cm, db. 0,5 cm.

SE 1; 11, 16 merilo 1: 1, ostalo merilo 1: 2.

18 SE 2, sonda 1

Dva odlomka prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – grobozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rumenkasto rdeča (5YR 5/6), prelom temno siv (7.5YR 4/1); dl. 7,6 cm, š. 3,5 cm, db. 3,9 cm.

19 SE 501, sonda 501

Odlomek izvihanega ustja z ostenjem posode, izdelane na lončarskem vretenu. Masa – drobnazrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko; barva – temno rumenkasto rjava (10YR 3/4), prelom zelo temno siv (10YR3/1); dl. 2,1 cm, š. 2,4 cm, db. 0,6 cm.

20 SE 501, sonda 501

Odlomek dna novoveške/recentne posodice, izdelane na vretenu. Masa – zelo fino zrnata; površina – gladka; žganje – oksidacijsko; barva – zelo blede rjava (10YR 7/4); barva glazure – rumena (10YR 7/6) z rjavo poslikavo navpičnih črt; pr. d. 3,3 cm, ohr. v. 3 cm, db. ost. 0,2 cm.

21 SE 501, sonda 501

Bronasta značka za vojaško kapo (kokarda); ohr. dl. 12,1 cm, ohr. š. 7,0 cm, db. od 1 do 2 mm.

22 SE 501, sonda 502

Železni žebelj z zavitim trnom; dl. 5,8 cm, db. 0,4 cm.

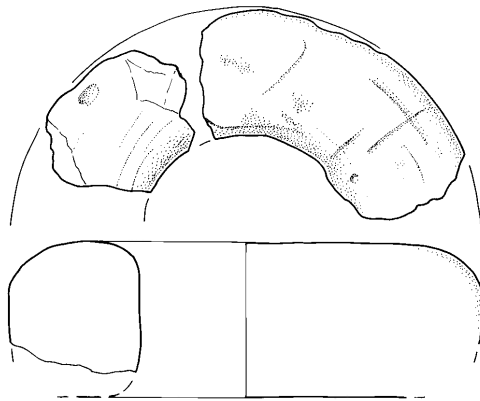
23 SE 501, sonda 502

Železni žebelj; pr. glavičice 0,7 cm, dl. 1,8 cm, db. 0,3 cm.

24 SE 501, sonda 504

Železna zavita žica; dl. 2,7 cm, db. 0,3 cm, pr. luknjice 0,3 cm.

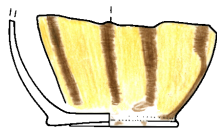
18

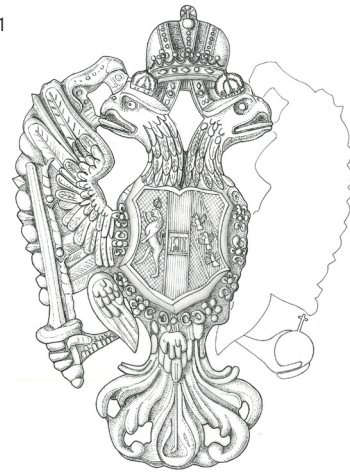
19

20

21

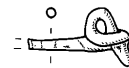
22

23

24

18 SE 2, 19-24 SE 501; merilo 1 : 2.

25 SE 502, sonda 502

Železen srp; dl. 19,8 cm, db. od 0,3 cm do 0,4 cm.

26 SE 502, sonda 502

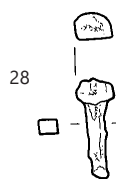
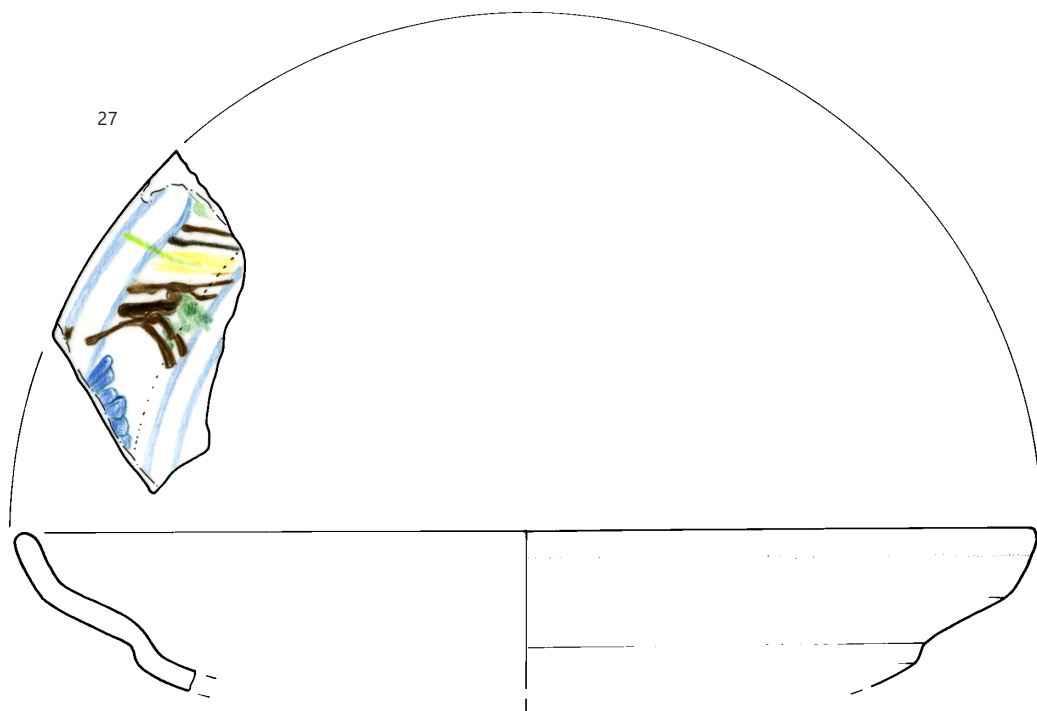
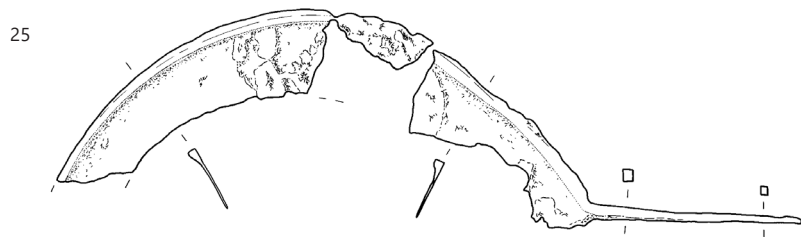
Železen žebelj; pr. glavice 1,6 cm, dl. 2,7 cm, db. 0,3 cm.

27 SE 509, kv. BJ04

Odlomek ustja z ostenjem novoveške sklede, izdelane na vretenu. Masa – finožrnata; površina – gladka; žganje – oksidacijsko; barva – rdečkasto rumena (7.5YR 6/6); glazura – blede rumena (2.5Y 8/2) s poslikavo v modri, rjavi, zeleni in rumeni barvi; rek. pr. u. 27 cm, ohr. v. 4,2 cm, db. 0,5 cm.

28 SE 509, kv. BJ04

Železen žebelj; vel. glavice 0,9 × 0,7 cm, dl. 2,7 cm, db. 0,3 cm.

25, 26 SE 502, 27, 28 SE 509; merilo 1 : 2.

29 SE 509, kv. BJ04

Železen žebelj; velikost glavice 1,4 × 1,1 cm, dl. 2,1 cm, db. 0,4 cm.

30 SE 509, kv. BJ04

Železen žebelj; velikost glavice 8 × 5 cm, dl. 4,9 cm, db. 0,5 cm.

31 SE 525, kv. BH11, sonda 502

Odlomek izvihanega ustja z ostenjem kuhinjskega lonca, izdelanega na vretenu. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko; barva – temno rumenkasto rjava (10YR 4/4); rek. pr. u. 19,2 cm, ohr. v. 3,2 cm, db. 0,6 cm.

32 SE 525, kv. BH11, sonda 502

Odlomek dna z ostenjem kuhinjskega lonca. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – na notranji površini črna (7.5YR 2.5/1), na zunanji površini rdečkasto rumena (7.5YR 6/6); dl. 1,2 cm, š. 2,4 cm, db. ost. 0,7 cm.

33 SE 536, sonda 501

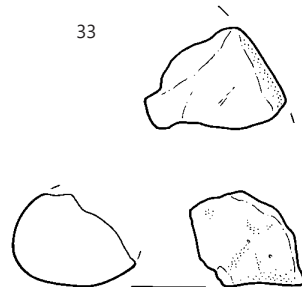
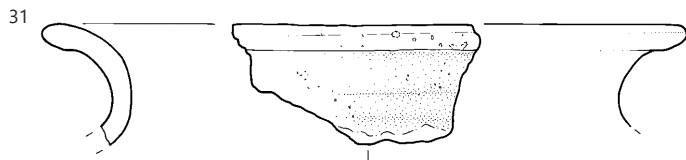
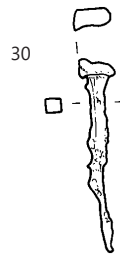
Odlomek prazgodovinskega svitka, prostoročne izdelave. Masa – drobnozrnata; površina – gladka; žganje – redukcijsko, v končni fazi oksidacijska atmosfera; barva – rdeča (2.5YR 5/6), prelom zelo temno siv (5YR 3/1); dl. 2,5 cm, š. 2,7 cm, db. 1,6 cm.

34 Deponija

Novec.⁵³ Gorica, Vipava, Podbreg, Hrašče. 5 Centesimi, Rim (Roma), G. 2010, 267.⁵⁴ Italija/Italia, Kraljevina (Republika) Italija, Vittorio Emanuele III. (1900–1946) 1921.

53 Novec je določila Alenka Miškec iz Numizmatičnega kabineta Narodnega muzeja Slovenije v Ljubljani.

54 G. 2010 = F. Gigante, *Catalogo nazionale delle monete italiane dal '700 all'euro*, Varese (VA), Gigante 2009.

29, 30 SE 509, 31, 32 SE 525, 33 SE 536; 32 merilo 1 : 1, ostalo merilo 1 : 2.